

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Rostislav Zadák

Městská samospráva v Nových Benátkách za panování Františka Josefa I.
Municipal self-government in the town Nové Benátky during the reign of Francis
Joseph I

Poděkování

Chtěl bych poděkovat panu prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc., za ochotu a trpělivost při vedení mé diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 17. 8. 2021

Podpis:

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá vznikem a vývojem samosprávy v malém středočeském městě Nové Benátky v době panování Františka Josefa I. Těžištěm výzkumu je fungování městské samosprávy na pozadí procesu modernizace společnosti (např. demokratizace). Práce chce postihnout každodenní i mimořádné problémy, kterým samospráva čelila a jak se je snažila řešit. S tím souvisí analýza hospodaření města a správa obecního majetku, kterou samospráva vykonávala. Pozornost je také věnována osobám, které se podíleli na vládě ve městě a jak se tyto lokální elity proměňovaly. Práce se snaží, aby toto regionální téma bylo zasazeno do dobového kontextu, kde samospráva hrála významnou úlohu v českém emancipačním hnutí. Cílem je především analyzovat práci samosprávy a to na pozadí celospolečenských proměn.

Klíčová slova

Nové Benátky, samospráva, elity, volby, obecní majetek, politické strany, byrokracie

Abstract

This diploma thesis deals with the formation and development of self-government in the small Central Bohemian town of Nové Benátky during the reign of Francis Joseph I. The research focuses on the functioning of the municipal government on the background of the process of modernization (for example Democratization). The thesis wants to capture the everyday and the extraordinary challenges the self-government faced and how it tried to solve them. In relation to that, the town management and administration of communal property is analyzed. Attention is also paid to people who participated in the government and in how they are transformed into local elites. The thesis is trying to place this regional theme in the context where the self-government played a significant role in the Czech emancipation movement. The aim is mainly to analyze the work of self-governments on the background of societal changes.

Key words

Nové Benátky, self-government, elite, property, municipal possession, politic parties, bureaucracy

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Vznik a vývoj Nových Benátek do poloviny 19. století.....	15
2.1 Vznik města.....	15
2.2 Rezidenční město.....	17
2.3 Proměny města po roce 1600.....	18
2.4 Regulovaný magistrát.....	19
2.5 Doba předbřeznová.....	21
3. Revoluce a vznik samosprávy.....	23
3.1 Revoluce v Nových Benátkách.....	23
3.2 Obecní samospráva.....	24
3.3 Nové Benátky okresním městem.....	26
4. Nové Benátky v 50. letech 19. století.....	30
4.1 Městská samospráva.....	30
4.2 Maloměsto za „časů zaživa pohřbených“.....	32
5. Novobenátecká městská samospráva v době obnovené ústavnosti (1861-1867).....	35
5.1 Organizace novobenátecké samosprávy.....	36
5.1.1 Novobenátečtí starostové v letech 1861-1867.....	36
5.1.2 Městská rada a výbor.....	38
5.1.3 Výborové funkce.....	38
5.1.4 Odbornost zastupitelů a externí služby.....	39
5.1.5 Městský písař.....	40
5.1.6 Obecní zaměstnanci.....	40
5.1.7 Spor mezi radním Svačinou a starostou Novákem.....	41
5.2 Komunální finance.....	43
5.2.1 Rozpočet a přírážky.....	43
5.2.2 Provoz úřadu.....	44
5.2.3 Pokladny a dluhy.....	45
5.2.4 Příspěvek pro chudé a sirotky.....	46
5.2.5 Školní účty.....	48
5.2.6 Udělování měšťanství.....	48

5.3	Infrastruktura.....	49
5.3.1	Rozšíření hřbitova.....	50
5.3.2	Silnice na Podolci.....	51
5.3.3	Železnice.....	52
5.3.4	Požární řád.....	53
5.4	Nová škola.....	54
5.5	Majetek obce a povolování staveb	57
5.5.1	Prodej majetku obce.....	57
5.5.2	Sporný majetek.....	58
5.5.3	Povolování staveb a živností.....	59
5.5.4	Masné krámy.....	60
5.6	Dražby.....	60
5.6.1	Clo z přihnaného hovězího dobytka.....	61
5.6.2	„Tržní požitky“.....	61
5.6.3	Ovoce z obecních stromů.....	63
5.6.4	Obecní pozemky a budovy.....	63
5.6.5	Dražby materiálu.....	64
5.6.6	Most přes Jizeru.....	65
5.6.7	Vinopalna a velkostatek.....	67
5.7	Vyšetřování deliktů.....	67
5.8	Válka roku 1866.....	70
5.9	Místní elity, spolky a instituce propojené se samosprávou.....	74
5.9.1	Elity a samospráva.....	74
5.9.2	Spolky a instituce propojené se samosprávou.....	76
5.10	Město na přelomu 60. a 70. let 19. století.....	77
6.	Závěr.....	79
7.	Seznam pramenů a literatury.....	83
7.1	Archivní prameny.....	83
7.2	Vydané paměti.....	83
7.3	Dobová statistika.....	83
7.4	Dobová periodika.....	84
7.5	Literatura.....	84
8.	Seznam příloh a přílohy.....	89

1. Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybral na základě mého dlouhodobého zájmu o historii mé takřka rodné obce. Dnešní středočeské město Benátky nad Jizerou (jehož jméno je opravdu odvozeno od italského Benátska) vzniklo až v roce 1944, kdy došlo ke spojení města Nové Benátky s obcemi Staré Benátky a Obodř. V poválečné době pak byl tento „základní trojúhelník“ doplněn o obce Dražice a Kbel.

Při detailnějším zkoumání historie konkrétní obce za časů Františka Josefa I. lze jen těžko přehlédnout zásadní vliv samosprávy na vývoj daného sídla. Zároveň nelze přehlízet celospolečenské změny, které ovlivňovaly fungování konkrétní samosprávy. V centru této práce je „zakladatelské období“ městské samosprávy v Nových Benátkách, které jsem vymezil od jejího vzniku na začátku 50. let 19. století do roku 1867. Toto období se váže k působení prvních tří starostů. V roce 1867 se do funkce starosty vrátil Josef Novák, který od té doby vedl město více než čtvrt století. Doba konce 60. let se navíc protíná s velkými dějinami, kdy došlo k vytvoření Rakousko-Uherska a v důsledku toho k dalším celospolečenským změnám.

Soustředil jsem se na analýzu každodenních záležitostí místní samosprávy. Na zřeteli jsem se snažil mít kontext tehdejší doby a v omezené míře srovnání s podobnými městy. Také nešlo opominout místní specifika především v podobě spolků a jejich personální propojení se samosprávou. Dosud bylo toto téma o benátské historii zpracováno jen okrajově. Jako základ jsem pro tuto práci použil protokoly (zápisy) městského výboru a rady vytvořené ve sledovaném období. Tyto prameny jsou součástí fondu města Nové Benátky, který je uložen ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi.¹ Uvedené protokoly jsou zásadní pro analýzu vlastní náplně komunální samosprávy.²

Protokoly městského zastupitelstva a rady jsou dostupné od roku 1851. Ovšem z tohoto roku se zachoval pouze jeden protokol o dražbě. Pro následující roky jsou složky prázdné. Nicméně se alespoň zachovalo více zpráv v dobovém tisku. Souvislá řada protokolů místní samosprávy tak začíná až v roce 1861. Pro tento rok se zachovalo větší množství protokolů, než v následujících dvou letech. Jejich množství se od roku 1864 postupně zvyšovalo. V rámci

---

¹ Státní okresní archiv Mladá Boleslav (dále SOKA MB), fond Archiv města Nové Benátky (dále AM Nové Benátky), Protokoly městské rady a zastupitelstva Nových Benátek od roku 1851 až 1919/1925 (dále Protokoly 1851-1919/1925)

² FASORA, Lukáš, KLADIWA, Pavel, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918: Dílčí výsledky výzkumu v České republice*, in: FASORA, Lukáš, ed., HANUŠ, Jiří, ed. a MALÍŘ, Jiří, ed., *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno, 2006, s. 24-25

protokolů se zachovaly také pozvánky na zasedání výboru. Dochovaly se hlavně za rok 1861, za rok 1862 pouze dvě a za rok 1863 jen jedna. Poté následovala až pozvánka z roku 1867, která se týkala zasedání nově zvoleného zastupitelstva. Obsah fondu města Nových Benátek a jeho osudy sepsal archivář Karel Jiřík. Jeho práce vyšla v rámci „průvodce po fondech a sbírkách“ okresu Mladá Boleslav a také samostatně jako zvláštní otisk. Obě publikace vyšly v roce 1958.³

V případě vybraných personálních údajů jsem čerpal z matrik Farního úřadu Benátek nad Jizerou uložených ve Státním oblastním archivu v Praze.⁴ Užitečnou „pomůckou“ mi v tomto směru byly také zachovalé náhrobky benáteckých starostů, které obsahují některé osobní údaje.⁵ V případě osobností nadregionálního významu jsem využil slovníky představitelů. Především v případě samosprávy⁶, státní⁷ a církevní⁸ správy v Čechách v časovém rozpětí 1848 až 1918. Tyto publikace vyšly v první polovině 90. let 20. století. Na uvedené slovníky již navázaly aktualizované publikace z nedávné doby, opět především představitelé politické⁹ a soudní¹⁰ správy.

Základní údaje o obcích a okrese, jako je počet obyvatel a domů, jsem čerpal z děl vytvořených na základě tehdejších sčítání lidu. Díla poskytují přehledný zdroj dat pro srovnání vybraných dostupných údajů. Pro dané období se nabízely výsledky ze sčítání v roce 1850¹¹, 1869¹² a pro srovnání i 1880¹³.

Pro uvedené téma práce jsem z tisku využil především periodika Lumír a Boleslavan. V případě Lumíra¹⁴ se jednalo hlavně o zprávy z kulturního dění v Nových Benátkách

---

³ SVÁROVSKÝ, Eduard, JIŘÍK, Karel, JANOŠEK, Jaromír, *Okresní a městský archiv v Mladé Boleslavi: Městské archivy v Benátkách nad Jizerou, Kosmonosích a Dobrovici: Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha, 1958 a JIŘÍK, Karel, *Městský archiv v Benátkách nad Jizerou: Zvláštní otisk z 2. svazku průvodců po archivech NV mladoboleslavského okresu*, Praha, 1958

⁴ Státní oblastní archiv Praha (dále SOA Praha), fond Sbírkka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj (1573-1949) (dále Sbírkka matrik), Farní úřad (dále FÚ) Benátky nad Jizerou

⁵ Viz přílohy číslo 1 až 3.

⁶ LIŠKOVÁ, Marie, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, Praha, 1994

⁷ ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Slovník představitelů státní správy v Čechách 1850-1918*, Praha, 1993

⁸ ČÁŇOVÁ, Eliška, *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848-1918*, Praha, 1995

⁹ KLEČACKÝ, Martin a kol., *Slovník představitelů politické správy v Čechách v letech 1849-1918*, Praha, 2020

¹⁰ STUPKOVÁ, Marie, KLEČACKÝ, Martin, *Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849-1918*, Praha, 2015

¹¹ *Zevrubný popis rozdělení země království Českého ...: spolu přehled úřadů politických a soudních v tomtéž království nejvyšš schválených = Ausführliche Darstellung der ... Landeseintheilung des Königreiches Böhmen: nebst einer Uibersicht der für dasselbe Allerhöchst genehmigten politischen und Gerichts-Behörden*, [Praha, 1855]

¹² *Seznam míst v kralovství [sic] Českém*, Praha, 1872.

¹³ *Seznam míst v kralovství Českém*, Praha, 1886

¹⁴ Beletristický týdeník. Vycházel v Praze v letech 1851 až 1863. Jeho vydavatelem a redaktorem byl Ferdinad Břetislav Mikovec. Viz BERÁNKOVÁ, Milena, *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 1, Český periodický tisk do roku 1918*, Praha, 1981, s. 242

především v letech 1858 až 1860. S komentářem společenského dění vystoupil anonymní Cosinus, který poté vyvolal další reakce. Na dopisy v Lumíru skoro kontinuálně navázaly zprávy publikované v nově založeném Boleslavu¹⁵, který se zaměřoval na dění v Pojizeří. Z Nových Benátek informovali různí anonymní autoři o přetrvávajících společenských problémech a kulturních aktivitách. Vedle těchto zpráv byly také otiskovány informace, týkající se hospodářských záležitostí, především založení Občanské záložny ve městě a odboru Hospodářské jednoty pro novobenátecký okres. Společnými znaky článků v uvedených periodikách bylo především informování a kritika společenského dění ve městě. Autoři takových článků vystupovali zpravidla anonymně, protože nemálo občanů města neslo kritiku s velkou nevolí. Místní samospráva byla spíš okrajovým tématem. Poměrně častá byla kritika „němčení“ na jinak českém městě. Stejná kritika se týkala i jiných obcí a to nejen v Pojizeří.¹⁶

Pro sledované období se zachovaly paměti několika osobností. Na prvním místě lze uvést Ludvíka Šnajdra¹⁷, který byl se sledovaným tématem nejbližší svázán. Cenné jsou zvláště jeho vzpomínky na revoluční léta, kdy hostinec jeho otce byl centrem dění v Nových Benátkách.¹⁸ Dále jsem využil paměti dvou Šnajdrových současníků, kteří však na rozdíl od něj měli k Benátkám jen omezený vztah. V případě Františka Dědiny¹⁹ se jedná o dění na Benátecku, respektive na Mladoboleslavsku.²⁰ Paměti Františka Karla Krouského²¹ se týkají

---

¹⁵ Vycházel od začátku října 1860 dvakrát měsíčně jako zábavný a naučný časopis. Od dubna 1863 jako týdeník pro politiku, hospodářství a zábavu. V červnu 1864 byl zastaven a poté navázal až v srpnu 1865. Během války 1866 svou činnost opět pozastavil. Jeho vydávání skončila na konci roku 1867. Vycházel v Mladé Boleslavi. Jeho vydavatelem byl Josef Zvikl. Politickým redaktorem byl nejdříve Karel Mattuš, poté František Vinkler. Viz KOZÁK, Václav, ed., *Pojizeří k Labi: Duchovní kultura IX. osvětového obvodu: Osvětové okresy: Bělá pod Bezdězem, Nové Benátky, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Mělník, Sobotka, Turnov*. Mladá Boleslav, 1940, s. 28

¹⁶ VOBOŘIL, Jan, *Zájmové skupiny a způsoby jejich interakce v komunální politice na konci 19. století: Příklad Libně u Prahy*, in: KLADIWA, Pavel, ed. a ZÁŘICKÝ, Aleš, ed., *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, Ostrava, 2009, s. 314

¹⁷ Ludvík Šnajdr (1839-1913), novobenátecký rodák. Jeho otec měl hostinec „Na střelecké baště“ (dnes „Na baště“). Vystudoval na pražské polytechnice a většinu života byl zaměstnán v cukrovarnickém průmyslu. Měl velkou zálibu v archeologii a historii. Dokonce byl jmenován konzervátorem pro zachování památek kraje jičínského a mladoboleslavského. Po odchodu do výslužby se přestěhoval do Prahy, kde zemřel. Viz VIK, Josef, *Benátky nad Jizerou: Průvodce po historii a pamětihodnostech města a okolí*, Benátky nad Jizerou, 1953, s. 148

¹⁸ ŠNAJDR, Ludvík, *Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra. (1839-1909.)*, in: Pravěk: Ústřední list pro praehistorii a anthropologii zemí českých, Praha-Brno, 1911, s. 54-64

¹⁹ František Dědina (1834-1914), narodil se na benáteckém panství. Byl především rolníkem, později také mlynářem. Většinu života se pohyboval na Mladoboleslavsku a podílel se na veřejném dění. Jeho syn Václav Dědina otcův život shrnul v kapitole „Úvodní slovo“ vydaných pamětí.

²⁰ DĚDINA, František, *Když si náš tatínek maminku bral...: Paměti Františka Dědiny*, Praha, 1942

²¹ František Karel Krouský (1823-1909), rodák ze Zámostí (dnes část Pískovy Lhoty), rolník, později též mlynář i novinář. Účastnil se revolučních událostí roku 1848. Za své politické působení byl následně vězněn. Krátce pobýval v Uhrách, kde hledal obživu. Poté se vrátil do Čech a od 70. let žil v Nových Benátkách, kde provozoval fotografickou živnost. Ještě za svého života byl znám jako „osmačtyřicátník“, bouřlivák a stoupenec Karla Havlíčka Borovského. Viz VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 167-168

především jeho angažování v revolučních letech a následného věznění.²² Všichni tři autoři vzpomínali na dobu revolučních let a následující 50. a 60. léta s poměrně velkým časovým odstupem. Téma benátské samosprávy je v jejich pamětech zmiňováno jen okrajově.

Do určité míry jsem využil také paměti dvou osobností, které sledovanou dobu nezažili, ale jejich devízou je především blízký vztah k Novým Benátkách. Paměti Jana Durdíka²³ jsou pro analyzovanou dobu zajímavé především tím, co jejich autor slyšel od své matky a babičky, případně od jiných pamětníků. On sám je zdrojem informací hlavně pro dobu na přelomu století a dobu pozdější. Jeho současníkem a autorem rozsáhlých pamětí byl historik Zdeněk Kalista²⁴. Jeho vzpomínky jsou svým zaměřením podobné těm Durdíkovým. Oba vzpomínali na každodenní maloměstský život v Nových Benátkách na přelomu století. Pro tuto práci jsem využil pouze první díl Kalistových pamětí, které vyšly pod názvem „Po proudu života“.²⁵ I v případě těchto autorů byly vzpomínky psány opět s velkým časovým odstupem.

Přehled literatury o historii Benátek nad Jizerou do roku 1958 vyšel v již zmíněných „průvodcích po archivu“, které sepsal Karel Jiřík. Ten o více než deset let později navázal samostatným článkem „Přehled vlastenecko-historické literatury o Benátkách n. Jizerou“²⁶, který byl vydán ve sborníku benátského muzea. Poté vyšel obsáhlejší přehled literatury (a též vybraných pramenů) v rámci kolektivní publikace „Průvodce historií města Benátek nad Jizerou“, která je uvedena níže.²⁷

Zpracování benátské historie má poměrně dlouhou tradici a její autoři na sebe v podstatě kontinuálně navazovali. První z prací o ucelené historii města se chopil již zmíněný pamětník Ludvík Šnajdr. Jedná se o útlou knížku „Město Nové Benátky nad Jizerou: Nástin historicko-místopisný“, vydanou v roce 1865.²⁸ Podle svých slov chtěl své krajany „[...] seznámiti jej s minulostí, která byla dosud u nás, jako téměř ve všech malých městech, hustou rouškou zahalena.“²⁹ Šnajdrova kniha je základním zdrojem informací pro všechny pozdější autory historie Benátek. Pro tuto práci je zajímavá především informacemi z doby, kterou autor

---

²² KROUSKÝ, František Karel, *Doba převratu: vzpomínky z let padesátých a šedesátých*. Praha, 1904

²³ Jan Durdík (1890-1967), novobenátský rodák, svou profesní kariéru zakončil jako zástupce ředitele Okresní hospodářské záložny v Lysé nad Labem. Viz DURDÍK, Jan, *Vzpomínky na Nové Benátky aneb Kronika rodu Durdíků*, Benátky nad Jizerou, 2009, s. 3

²⁴ Zdeněk Kalista (1900-1986), novobenátský rodák, syn místního učitele (později ředitele) Josefa Kalisty, byl historikem i spisovatelem, v letech 1952-60 byl vězněn v procesu s katolickými spisovateli, publikování jeho děl bylo omezeno. Viz Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1999, s. 46

²⁵ KALISTA, Zdeněk, VÍŠKOVÁ, Jarmila, ed., *Po proudu života (1)*, Brno, 1997

²⁶ JIŘÍK, Karel, *Přehled historicko-vlastivědné literatury o Benátkách n. Jizerou*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1970, č. 1-2, s. 1-8

²⁷ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 52-53

²⁸ ŠNAJDR, Ludvík, *Město Nové Benátky nad Jizerou: Nástin historicko-místopisný*, Praha, 1865

²⁹ Tamtéž, s. 1-2

zažil. L. Šnajdr po sobě zanechal též rukopisné poznámky, které poté použil v druhém revidovaném vydání Čeněk Novotný.³⁰ Ten též knihu doplnil o novější poznatky.³¹

Druhým spisovatelem benátecké historie byl významný český historik August Sedláček. Jeho spisy „Historické poznámky o panství Benátky“ a „Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky“ byly původně publikovány německy již v letech 1881 a 1882. V nedávné době byly přeloženy do češtiny a souhrnně vyšly v roce 2011.³² Tehdejší středoškolský profesor Sedláček zpracoval dějiny benáteckého panství na objednávku hraběte Leopolda Bohumila Thun-Hohensteina.³³

Ucelenou historii města sepsal počátkem 50. let 20. století místní (později řídící) učitel Josef Vík.³⁴ Autor vycházel ze starších prací a jeho dílo je cenné především pro období, které sám zažil.³⁵ Na svého kolegu z povolání navázal Jiří Antoš³⁶, který zpracovával archivní fond Benátek nad Jizerou. V podstatě jako jediný se dotkl tématu místní samosprávy v době monarchie. Především v článku „Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866“, který vyšel ve sborníku „Boleslavica '68“.³⁷ V dalších článkách se více zabýval okresní správou a samosprávou. Tyto a další vybrané texty vyšly v roce 2013 v publikaci „Z historie Benátecka“.³⁸

Poslední publikace, která se doposud věnovala celému rozsahu historie města, vyšla v roce 1999. Byla jí kolektivní publikace „Průvodce historií města Benátek nad Jizerou“.³⁹ Přehledně byly sepsány uplynulé události z historie města v knize Jaromíra Poláka „Kalendárium Benátecka“.⁴⁰ O založení Nových Benátek a jejich středověké historii vyšla

---

³⁰ ŠNAJDR, Ludvík, NOVOTNÝ, Čeněk, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, [Benátky nad Jizerou], 1931

³¹ Tamtéž, s. 5

³² SEDLÁČEK, August, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, Benátky nad Jizerou, 2011

³³ Tamtéž, s. 8 a 76

³⁴ VÍK, Josef, *Benátky nad Jizerou: Průvodce po historii a pamětihodnostech města a okolí*, Benátky nad Jizerou, 1953

³⁵ Josef Vík (1884-1974), narozen v Petkovech, vlastivědný a kulturní pracovník, byl dlouholetým učitelem a později ředitelem základní školy v Nových Benátkách. Viz Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 51

³⁶ Jiří Antoš (1918-1992), rodák z Horek nad Jizerou, od roku 1937 působil jako učitel na základních školách na Mladoboleslavsku, od 60. let trvale žil v Benátkách nad Jizerou, kde vykonával učitelskou činnost a zároveň byl archivářem pobočky mladoboleslavského okresního archivu a to až do své smrti. Viz Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 42

³⁷ ANTOŠ, Jiří, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, in: HERČÍK, Karel, ed., *Boleslavica '68: Sborník příspěvků k dějinám Mladoboleslavska*, Praha, 1969, s. 101-113

³⁸ ANTOŠ, Jiří, *Z historie Benátecka: Výběr z článků publikovaných v letech 1960-1989*, Benátky nad Jizerou, 2013

³⁹ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1999

⁴⁰ POLÁK, Jaromír, *Kalendárium Benátecka: Události města Benátek nad Jizerou a okolí ve druhém tisíciletí*, Benátky nad Jizerou, 2014

v nedávné době monografie Aleny Nachtmannové.⁴¹ Z hlediska kulturních a spolkových dějin jsou nepřehlédnutelné práce Ferdinanda Strejčka „Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.“⁴² a Václava Vondry „Dějiny benáteckého divadla“.⁴³ Historicko-kulturně zaměřené články vycházely na přelomu 60. a 70. let 20. století ve sborníku benáteckého muzea „Labores Musei in Benátky nad Jizerou“.⁴⁴

Vedle výše zmíněných místně zaměřených článků a publikací vyšlo velké množství různě kvalitních prací o regionální historii. Z těchto děl jsem čerpal spíše omezeně a jsou citovány na příslušných místech v této práci.

Základní fakta o dějinách správy v českých zemích poskytují především publikace Jana Janáka „Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury“⁴⁵ a na ně navazující kolektivní publikace, na které se podílel i výše zmíněný Jan Janák „Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost“.⁴⁶

Téma samosprávy je spojeno s vytvářením občanské společnosti. Mezi českými historiky patřil Otto Urban k prvním, kdo se teoreticky zamýšlel nad základními otázkami novodobé občanské společnosti.⁴⁷ Z jeho děl jsem použil především publikace „Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století“⁴⁸ a „Česká společnost 1848-1918“⁴⁹.

V případě tématu obecní samosprávy a místních elit má v českém prostředí zásadní význam článek od Lukáše Fasory a Pavla Kladiwy „Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918: Koncept a dílčí výsledky výzkumu“, který vyšel v Českém časopise historickém v roce 2004.⁵⁰ Oba autoři vycházejí z dosavadních výsledků v německojazyčném prostředí, které je z hlediska výzkumu daného tématu pro středoevropské prostředí nejdál.

---

⁴¹ NACHTMANNOVÁ, Alena, *Benátky a Dražice ve středověku*, Benátky nad Jizerou, 2016

⁴² STREJČEK, Ferdinand, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.: [Rozšířená ... přednáška ze dne 14. listopadu 1935]*, Nové Benátky, 1936

⁴³ VONDRA, Václav, *Dějiny benáteckého divadla*, Benátky nad Jizerou, 2003

⁴⁴ *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, [1965-1975]

⁴⁵ JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury*, Praha, 1987

⁴⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha, 2007

⁴⁷ KOŘALKA, Jiří, *Stav výzkumu formování občanské společnosti v městech českých zemí*, in: JUROK, Jiří, ed., *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci*, Ostrava, 2001, s. 299

⁴⁸ URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost: K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha, 1978

⁴⁹ URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha, 1982

⁵⁰ FASORA, Lukáš, KLADIWA, Pavel, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918: Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, in: Český časopis historický, Praha, 2004, č. 4, s. 796-827

Díky uvedeným autorům a jejich kolegům je v současné době výzkum moravských a slezských měst podstatně dál, než v případě obcí v Čechách. Pro svou práci jsem využil především na sebe navazující svazky „Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914“.⁵¹ Zároveň s výzkumem na Moravě vyšla pro prostředí Českého království zásadní publikace historika Milana Hlavačky „Zlatý věk české samosprávy: Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913“, která se zaobírá všemi úrovněmi samosprávy a jejich vzájemnému propojení.⁵²

Jako vzorovou práci na téma komunální samosprávy a místních elit lze pro moravské prostředí jistě brát srovnávací publikaci Jana Růžičky „Maloměšťáci s otevřenou myslí: Obecní reprezentace Bučovic a Slavkova (1850-1914)“.⁵³ O rok později vyšla obdobná kniha pro české prostředí „Vlivní muži pražských předměstí: Komunální elity v Karlíně a Libni v letech 1861-1914“, kterou napsal Jan Vobořil.⁵⁴ Pro tuto práci bylo přirozeně důležitější srovnání s výsledky J. Vobořila, protože moravské prostředí mělo svá specifika.

Pro zkoumání hospodářské situace českých měst jsou dobrou pomůckou především dvě publikace. Ve své době a na české poměry poměrně průkopnická kniha Karla Maiera „Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938“⁵⁵, o něco novější je publikace Jiřího Šouši ml. se zaměřením na právní zakotvení „Obecní majetek v Čechách 1848-1938: Základy právní úpravy a vývoje komunálního majetku v Čechách v letech 1848-1938“.⁵⁶

---

⁵¹ KLADIWA, Pavel, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. I. díl, Vývoj legislativy*, Ostrava, 2007, KLADIWA, Pavel, POKLUDOVÁ, Andrea, KAFKOVÁ, Renata, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 1. svazek, Muži z radnice*, Ostrava, 2008 a KLADIWA, Pavel, POKLUDOVÁ, Andrea, KAFKOVÁ, Renata, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 2. svazek, Finance a infrastruktura*, Ostrava, 2009

⁵² HLAVÁČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy: Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*, Praha, 2006

⁵³ RŮŽIČKA, Jan, *Maloměšťáci s otevřenou myslí: Obecní reprezentace Bučovic a Slavkova (1850-1914)*, Brno, 2016

⁵⁴ VOBORIL, Jan, *Vlivní muži pražských předměstí: Komunální elity v Karlíně a Libni v letech 1861-1914*, Praha, 2017

⁵⁵ MAIER, Karel, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha, 2005

⁵⁶ ŠOUŠA, Jiří, jr., *Obecní majetek v Čechách 1848-1938: Základy právní úpravy a vývoje komunálního majetku v Čechách v letech 1848-1938*, Praha, 2009

2. Vznik a vývoj Nových Benátek do poloviny 19. století

„V jižní části Boleslavska leží vysoko nad pravým břehem Jizery malé město Nové Benátky, jehož děje nejsou sice tak důležité, jako ony blízkých královských měst Nymburka a Boleslavě, ale předce zajímavý [...]“⁵⁷ Takto začíná první kniha o dějinách města, kterou sepsal novobenátecký rodák Ludvík Šnajdr. Svými slovy vystihl postavení města nejen v oblasti historie, ale také ve smyslu významnosti postavení městečka. Jeho hodnocení je platné i pro dnešní benáteckou obec, která se jen těžko může měřit s uvedenými, dříve královskými, městy.

2.1 Vznik města

Vznik osídlení na místě budoucích Benátek je svázán s místem protínání dvou středověkých cest a brodu přes řeku Jizeru. Ten využívala stezka od dnešní Lysé nad Labem a Nymburka směrem na Mělník a severozápad Čech.⁵⁸ Druhou, dnes podstatně významnější, byla cesta ve směru od Prahy na Mladou Boleslav a dál na sever. První pramenná zmínka o Benátkách se vztahuje k roku 1259, kdy patrně byly ještě v majetku panovníka. Nedlouho poté již existuje zpráva o tom, že zdejší území (včetně Benátek) získal rod pánů z Litovic. Ti v roce 1264 začali stavět nad nedalekou vsí Dražice hrad. Ten se následně stal jejich sídlem, podle kterého se začali psát jako páni z Dražic.⁵⁹

V následující době se v základních rysech dotvářela síť českých královských měst. Po královském vzoru se chopila zakladatelské iniciativy také šlechta a na svých statcích začala budovat poddanská města a městečka. Pro jejich založení byl však zapotřebí panovníkův souhlas.⁶⁰ Pro vybudování nového města se rozhodli i páni z Dražic, jehož členové zastávali důležité církevní posty. Obchodní centrum své pojizerské domény sice již měli v trhové vsi či městečku⁶¹ Benátkách, ale jejich prosperita byla limitována zejména vnějšími vlivy. Obec byla patrně částečně chráněna močálovitou krajinou. Ta však nedokázala zabránit nájezdům nepřátel majitele městečka, které zároveň trpělo povodněmi. Dalším důvodem založení nového města mohla být snaha zvýšit finanční a naturální příjmy. Každopádně zakládací listina města, která

---

⁵⁷ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 1

⁵⁸ V nedávné době byla starodávnost této cesty vyzdvížena v knize *Staré cesty v krajině středních Čech*. Viz BOLINA, Pavel, KLIMEK, Tomáš, CÍLEK, Václav, *Staré cesty v krajině středních Čech*, Praha, 2018, s. 665

⁵⁹ NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 5

⁶⁰ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 203

⁶¹ Obec byla obdařena určitými právy, zejména asi právem tržním. Viz NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 41

povolovala přenesení tržních práv, byla vydána pro Jana z Dražic (synovce pražského biskupa Jana IV.) „markrabětem moravským a vládcem Království českého“ Karlem, synem krále Jana Lucemburského. Její vydání se pravděpodobně váže do roku 1343. Nové město dostalo do vínku už v této listině právo na opevnění, což bylo pro poddanské sídlo ve své době poměrně výjimečné.⁶² Strmé srázy vyvýšeného místa tak doplnila ještě hradební zeď, čímž se ochrana města ještě zvýšila.

Novopečení měšťané si museli zpravidla zakoupit pozemek pro dům, ke kterému patřily také zemědělské pozemky. Městečko tak od počátku mělo spíš venkovský charakter „[...] s velkým podílem zemědělské výroby, včetně chovu dobytka. To však v rámci českých měst nebyla výjimka. [...] Na úzkých domovních parcelách se v přední části většinou nacházel obytný dům, v našem případě většinou jen přízemní s širokým vjezdem do dvora. Kolem úzkého dvora se pak soustředily všechny hospodářské provozy včetně řemeslnických dílen, skladů a stodol, byly tu umístěny záchody a v případě chovu dobytka i hnojiště.“⁶³ Tento charakter si městečko udrželo hluboko do poloviny 19. století. Nicméně časem, díky své tržní a směnné funkci, nabývala nad zemědělskou činností řemeslná výroba. Odlišnost od zemědělského venkova byla také dána postavením měšťanů vůči vrchnosti. Benátečané měli vyšší míru správní a soudní autonomie. Zároveň se jich netýkala robotní povinnost.⁶⁴ Životy benáteckých měšťanů ale i tak zůstaly pevně svázány s majiteli utvářejícího se panství a to až do zániku patrimoniální správy.

Po založení města a jeho konsolidaci byla vytvořena městská správa, která se skládala z primase (purkmistra), konšelů a rychtáře, který zastupoval vrchnost. Podle L. Šnajdra měla správa fungovat takto: „Purkmistrem, který choval pečeť městskou u sebe a bez jehož vědomí se nic státi nesmělo, byl střídavě každé čtyry neděle jiný ze dvanácti konšelův. Důležitou osobou byl též písař radní, obyčejně muž vyššího vzdělání, který často zároveň rektorem školy byl. Obnovení rady dalo se způsobem takovým, že v určitý čas každého roku zvoleny byly dvě osoby z rady a dvě z obce, a ty volily novou radu, kterou pán potvrdil. Nová rada volila pak z obce čtyry *starší*, kteří měli dohlížeti ke správě jmění obecního, pak branné a jiné úředníky obecní.“⁶⁵

Zbývá dodat, co se stalo s původní benáteckou obcí. Nově založené město od ní převzalo, vedle privilegií, také název. Jelikož sídlo úplně nezaniklo, dostalo přízvisko „Staré“,

---

⁶² NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 45-49 a 52

⁶³ Tamtéž, s. 58

⁶⁴ VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 17 a 31

⁶⁵ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, 1865, s. 3

zatímco nová obec dostala přirozeně přízvisko „Nové“. Staré Benátky bez privilegií poklesly na pouhou ves, nicméně i tak „[...] stále poměrně velkou a bohatou s farním kostelem a velice bohatou farou.“⁶⁶

2.2 Rezidenční město

Nová kapitola středověkého městečka se začala psát na začátku 16. století. V té době nastal velký rozvoj poddanských měst. Vrchnost do svých měst soustřeďovala řemeslnou výrobu a obchod. Jejich vzestup podporovala vydáváním privilegií, jaká měla města královská.⁶⁷ Tento rozkvět je v případě Nových Benátek svázán s rodem pánů z Donína. V roce 1512 dražické panství koupil Bedřich (též Fridrich) z Donína, který již držel sousední statky Kostomlaty a Milovice.⁶⁸ Ten se rozhodl učinit z města své rezidenční sídlo⁶⁹. Ještě roku 1525 se Fridrich psal „seděním na Dražicích“, ale už o dvě léta později „seděním na Benátkách“.⁷⁰ Na místě, kde stával klášter cyriaků⁷¹, vybudoval renesanční tvrz, která tvoří jižní křídlo dnešního zámku. Dražický hrad byl pány opuštěn a už na konci 16. století byl uváděn jako pustý.⁷² Město se stalo nezpochybnitelným centrem panství a sídlem vrchnosti. Bedřich z Donína rozmnožil měšťanům privilegia a prohloubil jejich autonomii, např. povolil svobodně nakládat vlastníkům s jejich statky. Město nově mohlo vybírat mýto z mostu přes Jizeru, ale zároveň mělo povinnost ho udržovat.⁷³ O prosperitě svědčí i to, že si měšťané konečně pořídili vlastní radnici v rohu náměstí. Původně se vedení města scházelo v hostincích nebo v soukromých domech.⁷⁴

Od druhé poloviny 16. století už vztahy mezi měšťany a vrchností nebyly tak harmonické. Po smrti Fridricha z Donína převzal benátecké panství jeho syn Jindřich. Ten dal vybudovat u Starých Benátek panský pivovar a zároveň zakázal vařit pivo měšťanům. Tím začal dlouhodobý spor mezi vrchností a Benátečany o toto právo.⁷⁵ Z tohoto období jsou

---

⁶⁶ NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 52

⁶⁷ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 214

⁶⁸ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 6

⁶⁹ Blíže k tématu rezidenčních měst viz VOREL, Petr, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*, Pardubice, 2001

⁷⁰ NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 81

⁷¹ Klášter řádu křižovníků s červeným srdcem (neboli cyriaků) byl založen záhy po vzniku města v místě dnešního zámku. Byl vypleněn na začátku husitských válek a již nebyl obnoven. Dodnes však zůstal v jádru zachován původní klášterní (dnes zámecký) kostel.

⁷² NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 81

⁷³ VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 18

⁷⁴ Tamtéž, s. 54

⁷⁵ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 8

dostupné první zprávy o benáteckých mlýnech. Pod městem na levém břehu řeky stál tzv. velký (též panský) mlýn a proti němu tzv. malý mlýn. Ten zásoboval město říční vodou, která byla tlačena do vodárny. Systém zásobování vodou zůstal v provozu až do začátku 20. století. „Stará vodárna“ se v pozměněné podobě zachovala dodnes u severního vstupu do jádra města. Vedle těchto staveb byl v Nových Benátkách postaven též nový kostel (později děkanský) svatě Máří Magdaleny.

2.3 Proměny města po roce 1600

Donínové drželi panství do konce století, kdy je prodali císaři Rudolfovi II. Město se tak stalo součástí komorních statků.⁷⁶ Období relativní prosperity ovšem vystřídalo stavovské povstání a propuknuvší třicetiletý konflikt. Z výhod, které město mělo díky své poloze na křížení cest v úrodné oblasti, se staly vhodné předpoklady pro umístění vojenských posádek. Ty se ve městečku takřka pravidelně střídaly, ať už to byla vojska „přátelská“ nebo „nepřátelská“. Obě se chovala v podstatě shodně. Na konci „nepokojných let“ pak panství dostal náhradou za své zásluhy císařský generál Jan z Werthu (též Johann von Werth). Město se opět stalo sídlem své vrchnosti. Ta se ovšem poměrně často střídala a panství vydrželo v držení jednoho rodu z pravidla jen po dvě generace.

V poválečné době se město pomalu vzpamatovalo z válečných útrap, ale muselo čelit i novým výzvám a neštěstím (hlavně epidemiím a požárům). Pro měšťany bylo hlavní výzvou obhájení svého autonomního postavení a svobod vůči nátlaku vrchnosti. Dlouholeté spory končily zpravidla „remízou“. Stýkání a potýkání s vrchností dobře zapadá do již popsáných jevů v knize Pavla Bělina „Česká města v 18. století a osvícenské reformy“.⁷⁷ Až začátkem 18. století se dá mluvit o tom, že se město nadechlo k novému rozvoji. Správa města se v této době skládala ze dvou rychtářů, tří obecních starších a dvanácti konšelů. Konšelé se i nadále po čtyřech týdnech střídali v úřadě primase. Od poloviny století se počet konšelů snížil na osm, z nichž čtyři se po čtvrt roce střídali na postu purkmistra. Zbytek konšelů byl pouze přisedíci.⁷⁸ Správa města i nadále zůstávala především v rukou měšťanů. Nicméně díky reformám „prvního úředníka státu“ došlo k značným změnám.

---

⁷⁶ Blíže k tématu viz MAUR, Eduard, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha, 1976

⁷⁷ BĚLINA, Pavel, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha, 1985

⁷⁸ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 27

2.4 Regulovaný magistrát

Autonomní postavení Nových Benátek omezovali již výše zmínění dva rychtáři dosazovaní vrchností. Nově však do tohoto vztahu vstoupil stát. Reformy císaře Josefa II. zasahovaly i do organizace správy měst. Ta byla zreformována do jednotného centralizovaného a zbyrokratizovaného systému. Podkladem těchto změn bylo nařízení o tzv. regulovaných magistrátech z roku 1783. Reformou zanikly původní městské rady volené z okruhu měšťanstva. Do správy města pronikli placení státní úředníci s právnickým vzděláním.⁷⁹ V důsledku reformy vznikly tři kategorie regulovaných magistrátů, podle nichž se lišila jejich správní pozice. Nové Benátky mohly při svém postavení cílit pouze na třetí kategorii, která byla určena pro nejmenší a nejhudší města. Taková sídla měla platit státní úředníky, tedy syndika, kancelistu a sluhu. Vedle nich měla nadále fungovat omezená stará rada s neplacenými funkcemi – purkmistr, tři radní a dva starší, které volila obec na tříleté (radní) nebo dvouleté (starší) období. Faktickou správou města však vedl syndik s kancelistou.⁸⁰

Nad přidělením magistrátu pro jednotlivá města měl dozor apelační soud. Ten měl také prošetřit, zda má konkrétní město dostatek prostředků na vedení této instituce. Jinak „[...] má správa města odevzdána býti vrchnosti a když ta by ji za taxy vykonávati nechtěla, nejbližšímu král. městu, jež jest magistrátem opatřeno.“ A právě taková situace nastala v případě Nových Benátek. Město podle vyšetřující komise nebylo schopno vydat nejméně 450 zlatých na provoz magistrátu.⁸¹ Hrozilo tak, že obec přijde o svou soudní pravomoc a bude více závislá na své vrchnosti. V boleslavském kraji se mezitím (k roku 1791) podařilo získat magistrát několika poddanským městům, včetně nedaleké Nové Lysé.⁸² Novým Benátkám se záhy podařilo zvýšit (hlavně díky nájům) své prostředky a podalo ke guberniu novou žádost. Nová komise potvrdila zlepšení stavu obecních financí natolik, že bylo možné zavést regulovaný magistrát. Ovšem ve stejné době se rozhořel spor s benáteckou vrchností. Hrabě František Příchovský z Příchovic, který mezitím zdědil panství po svém strýci, se nehodlal vzdát přímého vlivu na městskou obec. Proti jeho snahám se měšťané ostře stavěli a žádali, aby raději spadali pod mladoboleslavský magistrát, než pod Příchovského. Apelační soud však rozhodl ve prospěch hraběte. Benátečané se proti tomuto výsledku rozhodli obrátit na císaře. Příchovský mezitím

---

⁷⁹ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 20

⁸⁰ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 224

⁸¹ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 27

⁸² Vedle Nové Lysé to byl také Frýdlant, Liberec, Sobotka, Štětí a Turnov. Viz ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 28

nařídil, aby se měšťané dostavili k volbě nového městského výboru a následně měla být odevzdána soudní registratura vrchnostenskému komisaři.⁸³

Měšťané se nevzdávali a dosáhli toho, že se v březnu 1797 sešla nová komise, která v červenci městu přiznala regulovaný magistrát III. třídy. Hraběti Příchovskému se však podařilo s pomocí krajského hejtmána zastavit přidělení magistrátu.⁸⁴ Následné pře vyvrcholily v nadcházejícím roce, kdy Benátečané zakázali hraběti průjezd městem k zámku, takže musel vybudovat novou cestu prudkým svahem mimo město.⁸⁵ Měšťanům se nakonec podařilo dosáhnout svého cíle a tak v srpnu 1799 byla provedena volba nového výboru, který vybral nového syndika, purkmistra, dva radní a tři reprezentanty obce. Magistrát pak začal úřadovat 1. listopadu. 1799.⁸⁶ Nové Benátky se tak zařadily mezi přibližně 200 měst v Čechách se stejným správním statutem a už si ho udržely až do poloviny 19. století.⁸⁷ Město za to ovšem zaplatilo nemalou cenu. V době sporů o magistrát muselo z nařízení vlády prodat tzv. občinu⁸⁸ a to za nevýhodných podmínek. Tato ztráta a rozkolísané finance v důsledku přidělení magistrátu poškodily hospodaření obce na mnoho desetiletí.⁸⁹ Nicméně měšťané dosáhli svého a vliv vrchnosti na chod města byl omezen. Zároveň tím město získalo prestižnější status.

S novým vedením města vyvstala i otázka nového sídla. Od 1. poloviny 16. století měla správa města k dispozici radniční dům, ale ten několikrát vyhořel⁹⁰ a v červnu 1769 definitivně lehl popelem. L. Šnajdr k tomu dodává: „Schudlá obec nemohla radnici obnoviti, a sezení rady odbyvala se po domech soukromých, [...]“⁹¹ Situaci v roce 1794 vyřešil sám primas města Ludvík Ferdinand Černý, který z vlastního jmění ve veřejné dražbě koupil budovu zrušené kaple svaté Rodiny⁹² a daroval ji obci. Budova byla následně přestavěna pro nové potřeby. To se týkalo především jejího vnitřku, který byl nově rozdělen do dvou pater. Vnější se změnil hlavně zazděním lunetových oken, které nahradila menší obdélníková pro každé patro. Přestavba vytvořila v každém poschodí nevelkou místnost s předsíňkou. V prvním poschodí byla radní síň (úřadovna magistrátu) a v druhém býval městský archiv se spisovnou. Přízemí

---

⁸³ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 28

⁸⁴ Tamtéž, s. 30

⁸⁵ POLÁK, *Kalendárium Benátecka*, s. 50

⁸⁶ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 29-30

⁸⁷ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 224

⁸⁸ Prodané pozemky byly rozprodány na dílce a vznikla na nich osada Křemen. Viz ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 32

⁸⁹ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 30

⁹⁰ Například v roce 1664, kdy budova shořela včetně většiny archivu města.

⁹¹ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 25

⁹² Též kaple přátelství Kristova. Byla založena hrabětem Ignácem Zikmundem z Klenové kolem roku 1737 a sloužila do roku 1783, kdy byla zrušena patentem císaře Josefa II. Viz VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 46

radnice bylo určeno pro městskou věznici (šatlavu) a později zde byla městská strážnice. Ve věžičce radnice byly v polovině 19. století instalovány hodiny a na její špici byla korouhev ve tvaru baziliška⁹³. Přestavba byla dokončena roku 1798 a Nové Benátky tak opět získaly radnici. Významná stavba na náměstí byla součástí benátecké každodennosti, jak na to upozornil J. Antoš.⁹⁴ Díky svému krychlovitému tvaru s věžičkou na vrcholu střechy jí Benátečané říkali (a platí to dodnes) „kafemlejnek“. Vedle „kafemlejnků“ navíc stojí „cukrpiksla“, což je městská studna⁹⁵, která byla obestavěna a svým tvarem připomíná cukřenku. Budovy si uchovaly svůj vzhled a jejich fotografie je pro ilustraci v přílohách pod číslem čtyři. Nová radnice sloužila svému účelu sto let.

2.5 Doba předbřeznová

Na přelomu 18. a 19. století docházelo ve větší míře k pronikání německého jazyka do prostředí českojazyčného městečka. S vytvořením magistrátu byla zavedena do radních protokolů němčina. Tehdejší majitel panství, hrabě Příchovský, prosadil zavedení německých kázání a založení německé školní třídy, vedle dosavadních dvou českých. Vedle magistrátu měla němčina své „sídlo“ také na zámku. Podle Vika „[...]“ panské úřednictvo vtiskovalo městu německý ráz, jemuž podléhala i nečetná vrstva na vrchnosti závislého měšťanstva.“⁹⁶ Po vymření rodu Příchovských z Příchovic získal panství shodou tragických událostí⁹⁷ hrabě Leopold Felix Thun-Hohenstein⁹⁸. Hraběcí rodina žila spíše měšťanským, než aristokratickým způsobem a v letním období často pobývala na benáteckém zámku.⁹⁹ Podle Strejčka měl hrabě určité sympatie k českým „obrozeneckým“ snahám.¹⁰⁰ Například podpořil vydání české

⁹³ Bazilišek odkazuje na pány z Kunvaldu, kteří město vlastnili na konci 15. století a jejich erb byl a je součástí městského znaku.

⁹⁴ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 67-69

⁹⁵ Studna byla vyhloubena v roce 1876, ale městu příliš se zásobováním nepomohla a tak byla stále nejdůležitějším zdrojem vody přímo řeka Jizera.

⁹⁶ VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 7

⁹⁷ Panství zdědily tři sestry Mladotové ze Solopisk, které byly sestřenicemi posledního hraběte Příchovského z Příchovic. Marie se vdala za Arnošta Thun-Hohenteina, který zemřel v roce 1827. Ve stejném roce zemřela také Josefína, kterou si vzal Leopold Felix Thun-Hohenstein. Vdovec se záhy podruhé oženil a to s třetí ze sester Eliškou (1805-1876). Marie po smrti chotě prodala svou část panství Leopoldu Felixi. Viz SEDLÁČEK, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, s. 74

⁹⁸ Leopold Felix Thun-Hohenstein (1797-1877), tajný rada, nejvyšší dvorský sudí království Českého a místopředseda stavovského zemského výboru. V 60. letech byl poslancem českého zemského sněmu za velkostatek. Viz LIŠKOVÁ, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, s. 324

⁹⁹ BOROVIČKA, František, *Hudební život na Benátecku – II. část od r. 1751 do r. 1851*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, 1974, č. 1-4, s. 11 a 14

¹⁰⁰ STREJČEK, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.*, s. 6

básnické sbírky Václava Věnceslava Rába¹⁰¹ a později i vydání Šnajdrovy knihy o historii Nových Benátek.¹⁰² Nicméně nejsou doklady o tom, že by hrabě vybočoval ze zemského vlastenectví.

Navzdory určitému „poněmčení“ města se již od roku 1823 začala konat česká ochotnická představení. Ta patřila k důležitým projevům vzrůstajícího se vlastenectví.¹⁰³ Benátecké divadlo navíc patřilo k nejstarším v okolí.¹⁰⁴ Výtěžek z veřejných představení benáteckých ochotníků byl vždy věnován ve prospěch určité veřejně prospěšné činnosti. Ochotnické divadlo se stalo součástí veřejných festivit. Dobrým příkladem byla událost císařových narozenin v roce 1846. Tento den začal přirozeně slavnostní mší a vyvrcholil večerním představením místních ochotníků. Mezi účastníky slavnosti nechyběl výkvět zdejší honorace. Výtěžek z velmi úspěšného vystoupení šel na založení školní knihovny a výsadbu ovocného sadu v lokalitě „U svatého Jana“ při cestě na Dražice.¹⁰⁵

Benátecké ochotnictvo je zajímavé především koncentrací významných osobností městečka. V čele ochotníků byl po jistou dobu krejčovský mistr a zároveň benátecký purkmistr František Šubrt.¹⁰⁶ Ochotníkem byl i jeho nástupce ve funkci Hrdlička a mezi herce v této době patřili pozdější zastupitelé a starostové Josef Novák a František Linert. Mezi ochotníky bychom našli také významné místní živnostníky, např. kupce Františka Egera¹⁰⁷ a majitele předního městského hostince Antonína Šnajdra¹⁰⁸.

---

¹⁰¹ Václav Věnceslav Ráb (1804-1838), novobenátecký rodák ze zdejšího lékařského rodu Raabů (příjmení si počeštil). Na pražské univerzitě studoval filosofii a práva. Na krátkou dobu vstoupil do řádu redemptoristů. Poté se vrátil do svého rodiště. Nejprve pracoval na magistrátu a později byl jmenován kancelistou kamerálního (finančního) úřadu v Mladé Boleslavi. V tomto zaměstnání působil do své náhlé smrti. Viz STREJČEK, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.*, s. 7-16

¹⁰² ŠNAJDR, *Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra*, s. 57

¹⁰³ Podle Miroslava Hrocha bylo charakteristické, že se vlastenci koncentrovali převážně v menších městech. Pojizeří navíc řadí k poměrně aktivním vlasteneckým oblastem. Viz HROCH, Miroslav, *K otázce územní skladby národního hnutí*, in: Československý časopis historický, 1971, č. 19, s. 521-523

¹⁰⁴ Příklady prvních českých ochotnických představení: Turnov v roce 1809, Nymburk roku 1825, Dobruška roku 1835 a Mladá Boleslav roku 1843. Viz KALISTA, Zdeněk, *Poslední kapitola z dějin našeho kraje*, in: STRNAD, Emanuel (ed.), *Boleslavsko: Čtení z kraje středního a dolního Pojizeří*, Mladá Boleslav, 1947, s. 136

¹⁰⁵ VONDRA, Václav, *Počátky ochotnického divadla v Benátkách nad Jizerou*, in: VIK, Josef (ed.), *Obrázky z kulturního života města Benátek nad Jizerou: Minulost a přítomnost*, Mladá Boleslav, 1964, s. 20-22

¹⁰⁶ VONDRA, *Dějiny benáteckého divadla*, s. 5

¹⁰⁷ František Eger se na začátku 40. letech 19. století přistěhoval do Nových Benátek, stal se zapáleným ochotníkem a na vlastní náklady dal namalovat kulisy pro divadlo. Později byl zvolen novobenáteckým zastupitelem. Viz VONDRA, *Počátky ochotnického divadla v Benátkách nad Jizerou*, s. 9

¹⁰⁸ Antonín Šnajdr (též Schnajdr nebo Schnajder) poskytoval svůj hostinec pro ochotnická představení a sám se jich jako herec účastnil. Byl otcem výše zmíněného prvního autora o historii Nových Benátek Ludvíka Šnajdra.

3. Revoluce a vnik samosprávy

Nové Benátky jakož město poddanské byly i nadále formálně svázány se svou vrchností. Právě kvůli tomuto vztahu se doposud benátečtí měšťané odlišovali od skutečných měšťanů měst královských. Revoluce však přinesla dalekosáhlé změny.

3.1 Revoluce v Nových Benátkách

„Události bouřlivého r. 1848 rozvířily i v Nových Benátkách hladinu maloměstského života. Po vzoru Prahy a jiných měst utvořili i u nás měšťané gardu, jejíž členové scházeli se k poradám v t. zv. wachtštubě, jež stávala na náměstí [...].“ Za rachotu bubnu „[...] vykračovali si gardisté na cvičení. Na čapkách svítily jim červené kokardy s lvíčkem; ruka jejich třímala zbraň.“¹⁰⁹ Ovšem jak je konstatováno v „Průvodci“: „Její aktivity se však omezily pouze na cvičení se zbraní a pravidelné schůzky v bývalé strážnici na náměstí.“¹¹⁰ Vedle gardy byla ve městě ještě téhož roku založena pobočka Lípy slovanské.¹¹¹

Centrem dění byl Šnajdrův hostinec, kde se v roce 1848 konaly veřejné schůze a volby.¹¹² Obrázek o tom, kdo se v hostinci scházel a z jakých novin čerpalo osazenstvo novinky, přibližuje vzpomínka Ludvíka Šnajdra: „V tu dobu sestávala společnost hostinec navštěvující ze dvou velice rozdílných vrstev. Na panském stole, u kterého pánové ze zámku, městský soudce t. zv. zkoušený radní, dále pan purkmistr (zároveň držitel loterní kollektury), pan lékárník (spolu držitel abaldy tabákové), židovský ranhojič a t. d., ležela ze zámku posílaná úřední „Prager Zeitung“; u druhého dlouhého stolu předčítal učitel Martinovský¹¹³ [...] vzdělanějším živnostníkům Havlíčkovy „Národní listy““¹¹⁴.¹¹⁵ Ve svých vzpomínkách F.

¹⁰⁹ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 30-31

¹¹⁰ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 21

¹¹¹ VANĚK, Václav, *Historické obrázky z Boleslavska*, Mladá Boleslav, [1891?], s. 148

¹¹² ŠNAJDR, *Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra*, s. 54

¹¹³ Josef Martinovský (1809-?), rodák z Košátek, vydal se na dráhu učitele a od roku 1834 působil na novobenátecké škole. Byl členem ochotnického divadla. V roce 1851 opustil Benátky a odstěhoval se do Blatné. Podle Vondry byl: „Na svou dobu byl učitelem velmi uvědomělým a vlastenecky vřele cítícím. Nevychovával jen děti, ale i dospělé. Učil je správně česky, předčítal jim z novin [...]“. Viz VONDRA, *Počátky ochotnického divadla v Benátkách nad Jizerou*, s. 13-14

¹¹⁴ Šnajdr měl patrně na mysli Národní noviny, vydávané od dubna 1848 do ledna 1850. Jejich redaktorem a později i vydavatelem byl Karel Havlíček Borovský. Viz BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky. Díl I*, s. 242

¹¹⁵ ŠNAJDR, *Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra*, s. 54

Dědina vyzdvihuje působení Havlíčkových novin, „[...] které lidu všecko vysvětlovaly a tak lid se stával pomalu uvědomělejším a pro samosprávu zralejším.“¹¹⁶

Nicméně revoluční události běžely dál svým tempem. S nástupem nového panovníka na trůn v prosinci 1848 se nad revolucí pomalu začala stahovat mračna. Jedním z tradičních pilířů panovnické moci byla armáda, která byla i mladému císaři oporou. O tom, jak to bude s konstitucí, informoval v březnu 1849 benátské občany jeden kavalérista. Incident se stal v hostinci ve Starých Benátkách a dostal se i do Národních novin. Obcí tehdy projížděla lehká jízda a zastavila na občerstvení. Jeden z jezdců, jak zdůrazňují noviny - Čech, který pobýval několik let v Uhrách - při objednávání kořalky na hostinského hrubě spustil: „Počkejte jenom, vy *hunsuti*, až za osm neděl, my vám dáme konstituci, my z vás naděláme jitřnic, já vám budu břicha párat a střeva z vás soukat.“ Vystrašený hospodský se „[...] osmělil namítnouti mu, proč by takového něco udělat chtěl, že mu žádný nic neublížil [...]“ Voják k tomu dodal: „Nebudu pak ani vlastního otce ani matky šetřit, všecko rozsekám.“ Noviny zakončují zprávu těmito slovy: „Takto mluvil rakouský voják, k tomu ještě Čech, k svému spolurodáku, ochrance konstitučních práv a svobod!!! [...]“¹¹⁷

3.2 Obecní samospráva

I přes rozpuštění kroměřížského ústavodárného sněmu nebyla situace pro běžné obyvatele říše až tak špatná. V březnu 1849 byla oktrojována tzv. Stadionova ústava a některé výdobytky revoluce už zůstaly natrvalo. Především bylo zrušeno poddanství. Benátsčané se tak staly i formálně skutečně svobodnými občany. Díky tomu si příslušníci města mohli své záležitosti nově řešit sami – samosprávou.

Vznik místní samosprávy lze spatřovat ve dvou skutečnostech. Jednak patřila k požadavkům liberálního měšťanstva, které žádalo přístup k politické moci, resp. účast na ní. Dalším důvodem zavedení samosprávy byly praktické důsledky zrušení patrimoniální správy, jejíž agendu by stát nemohl převzít především kvůli vysokým nákladům.¹¹⁸ Zásady, na nichž byl postaven první obecní zákon v habsburské monarchii, obsahoval IV. oddíl říšské ústavy.¹¹⁹ Prozatímní obecní zřízení z 20. března 1849 obsahovalo přelomové ustanovení o tom, že

---

¹¹⁶ DĚDINA, *Když si náš tatínek maminku bral...*, s. 66

¹¹⁷ *Národní noviny*, 1. 3. 1849, s. 202

¹¹⁸ MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha, 2010, s. 246

¹¹⁹ ČOPÍK, Jan, *Proměny a kontinuita české komunální politiky: Územní samospráva v nové době (1850-2010), díl I – do roku 1945*, Praha, 2014, s. 28

„základem svobodného státu je svobodná obec“. V zákonu byly zmíněny obce místní, okresní a krajské. Nicméně v život vstoupily pouze místní obce.¹²⁰ Jejich vznik vycházel zejména z josefínských katastrálních obcí, které byly zřízeny pro berní účely. Veškerá sídliště se musela stát buď sama obcí nebo být součástí obce. Předměstí se zpravidla stávala součástí města a tvořila pak s ním jednu obec. Obce se i nadále formálně členily na města, městyse (městečka) a vesnice (vsi).¹²¹

Prozatímní obecní zřízení přikázalo obcím přirozenou (samostatnou) a přenesenou (výkon státní správy) působnost. Přirozená zahrnovala vše, co se týkalo přímo obce. Do samostatné působnosti obce náležela především správa obecního jmění (nemovitý i movitý majetek) a záležitosti vztahující se k obecnímu svazku (hlavně udělování domovského, měšťanského a čestného občanství). Samostatná působnost také zahrnovala bezpečnost osob a jmění, péči o komunikace (silnice, mosty, řeky), obecní policii, dozor nad trhy, dohled na míry a váhy, zdravotní, nad čeledí a dělnictvem, mravnostní policii, péči o chudé, dobročinné obecní ústavy, stavební a požární dozor, vliv na národní školy, smiřovací řízení nebo dražby.¹²² Přenesená působnost spočívala v činnosti, která byla na obce delegována státem. Jednalo se tak například o vybírání daní, vymáhání pokut a platů, zavádění opatření proti nákaze, udržování silnic a vojenské záležitosti.¹²³ Přenesená působnost obcí byla velmi rozsáhlá a obecní orgány nesmírně zatěžovala. Zejména pohlcovala velmi omezené finanční zdroje. Vybrané obce měly též povinnost opatřit vhodné prostory pro sídlo okresního úřadu, které mu nechávaly bezplatně k užívání, což se týkalo Nových Benátek.¹²⁴ Stát tím šetřil vlastní náklady. Pro činnost obecní samosprávy tak byly od samého počátku charakteristické finanční nesnáze. Z hlediska příjmů byly obce odkázány na výtěžek obecního jmění a případně na přírážky ke státním daním a obecním dávkám.¹²⁵

Samosprávné vedení obce se skládalo z obecního výboru a představenstva. Obecní výbor (zastupitelstvo) byl kolegiálním orgánem, který rozhodoval většinou hlasů. Dozíral na vedení obce (rada, představenstvo), ale neměl výkonnou moc. Měl též působnost nařizovací, rozhodovací, organizačně-správní a poradní.¹²⁶ Počet členů obecního výboru závisel na

---

¹²⁰ Už v dubnu 1850 bylo prozatímní obecní zřízení novelizováno. Prozatím byl vydán obecní řád pouze pro místní obce, zatímco vyšší články měly být utvářeny později. Viz URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, s. 89-90

¹²¹ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 298 a SCHELLE, Karel, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, Praha, 2002, s. 47

¹²² SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, s. 54

¹²³ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 302

¹²⁴ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, s. 55-57

¹²⁵ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 301-302

¹²⁶ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, s. 57

lidnatosti obce. V Čechách se pohyboval od 8 do 36 členů. Výbor volil ze svého středu obecní představenstvo, které tvořil starosta (měšťanosta, purkmistr) a zvolení radní. Počet členů představenstva nesměl být větší než třetina všech členů obecního výboru a nesměl být menší než dva. Představenstvo bylo správním a výkonným orgánem v obecních záležitostech. Netvořilo kolegium a jeho členové byli pouze pomocnými a zástupci starosty. Starosta byl výkonným orgánem, který prováděl usnesení obecního výboru.¹²⁷ Obecní výbor měl právo zřídit si poradní a přípravné sbory v podobě komisí.¹²⁸ Výbor byl usnášeníschopný při účasti nadpoloviční většiny jeho členů a předsedal mu starosta. V případě schvalování rozpočtu musely být přítomny dvě třetiny výboru. K přijetí usnesení se obvykle musela kladně vyjádřit nadpoloviční většina přítomných členů.¹²⁹

Obecní volby se měly konat pravidelně po třech letech a zastupitelstvo spolu s výborem zůstávaly ve funkci, dokud nebylo zřízeno nové obecní zastoupení. Volilo se podle kuriového systému, tj. volitelé byli rozděleni podle výše odváděných daní. Volební právo bylo podmíněno majetkovým censem a bylo založeno na principu zastoupení jmění. Právo volit tak měli jen rakouští státní občané, kteří nebyli zákonem z volebního práva vyloučeni, byli zletilí a svéprávní a platili přímou daň v předepsané výši. Volební právo náleželo i právnickým osobám. Bez ohledu na odvedené daně měla volební právo tzv. honorace. To se týkalo například duchovních, doktorů nebo důstojníků. Příslušníci honorace se zároveň automaticky stávali členy obecního výboru. Toto právo měli též poplatníci, kteří platili alespoň šestinu přímých daní odváděných z obce.¹³⁰

3.3 Nové Benátky okresním městem

Se zrušením patrimoniální správy došlo k vytvoření nových správních celků. Tato nová organizace veřejné správy vstoupila v platnost 1. ledna 1850. Do té doby vykonávaly veřejnou správu nadále patrimoniální úřady, ale na státní útraty. Byly zřízeny tzv. podkrajské úřady a těm byly přiděleny určité soudní okresy.

Umístění státních úřadů představovalo významný faktor rozvoje města, neboť znamenalo koncentraci představitelů inteligence, tedy jedinců s nadprůměrným vzděláním a rozhledem, přinášelo s sebou rovněž přidavné odbytové možnosti pro místní řemeslníky a

---

¹²⁷ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 298 a 301

¹²⁸ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, s. 51

¹²⁹ ČOPÍK, *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 29

¹³⁰ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 300-301

živnostníky a v neposlední řadě zlepšovalo strategickou pozici municipality ve vztazích s nadřízenými orgány a zvyšovalo její prestiž.¹³¹ Pamětník Dědina ovšem hodnotil nově příchozí lakonicky: „Z bývalých pánů vrchních byli jmenováni podkrajští a z pánů Franců jejich příruční, berní úředníci, soudní písařové atd.“¹³² Státní úřady pro nedostatek školeného personálu, totiž přijímaly bývalé panské zaměstnance.

Vedení měst si uvědomovala výhody plynoucí z umístění státních úřadů, jejichž zaměstnanci a klienti by mohli obci přinášet peníze.¹³³ Není známo nakolik se o to zasadilo vedení Nových Benátek, nicméně z centra panství se stalo středisko soudního okresu a sídlo berního úřadu. Okres byl podřízen podkrajскому úřadu v Nymburce (do roku 1855). Vyšší prestiž města měla ovšem i své stinné stránky, jak už bylo uvedeno výše, město mělo zajistit okresnímu úřadu bezplatně budovu. Již pamětník Šnajdr zhodnotil tehdejší situaci velmi kriticky: „Při nové organizaci r. 1850 staly se Benátky městem okresním, při čemž ale zadána byla skrovnému jmění obecnímu smrtelná rána; město se totiž zavázalo opatřiti dům okresní, a na to bylo nejen veškeré jmění movité vydáno, ale i nemovité těžce zadluženo.“ Dále dodal: „Jaký jest nynější stav Benátek, netřeba vykládati; - každý zná malá města po vlasti naší.“¹³⁴

K nové reformě správy došlo poměrně brzy a byly vytvořeny smíšené politicko-soudní okresní úřady v sídlech dosavadních okresních soudů. Nová organizace vešla v platnost v roce 1855. V Čechách tak vzniklo 208 smíšených okresních úřadů, mezi které se zařadil i novobenátecký, který byl nově podřízen krajskému úřadu v Mladé Boleslavi. Novobenátecký okres se vztahoval především na dřívější panství Benátky, Brodce (potažmo Horky), Loučeň, Lysá, Košátky a (Kropáčova) Vrutice.¹³⁵ Při vzniku měl okres podle konskripce 1841 1 obyvatel a byl tvořen 34 katastrálními obcemi.¹³⁶ Mezi nimi byla dvě města a jeden městys. Okres měl rozlohu 5 mil čtverečních, což odpovídá 287,73 km².¹³⁷ Rozloha ani počet obcí se v pozdější

---

¹³¹ KLADIWA, POKLUDOVÁ, KAFKOVÁ, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 2. svazek*, s. 320

¹³² DĚDINA, *Když si náš tatínek maminku bral...*, s. 66

¹³³ MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří, *Město a městská společnost v českých zemích v 19. století*, in: KLADIWA, Pavel, ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.), *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, Ostrava, 2009, s. 36

¹³⁴ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 14

¹³⁵ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 29 a 218

¹³⁶ *Zevrubný popis rozdělení země království Českého*, s. 15

¹³⁷ Čtvereční míle odpovídá 57,546 km². Viz HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav, KAŠPAR, Jaroslav, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany, 2004, s. 173

době více méně neměnila. Počet obyvatelstva a domů se pozvolna zvyšoval, jak ukazují sčítání lidu v letech 1869¹³⁸ a 1880¹³⁹.

Postavení Nových Benátek v rámci okresu do jisté míry ukazuje srovnání největších sídel podle počtu obyvatel a domů. V níže uvedené tabulce jsou obce jako celek, tedy včetně předměstí a osad. Pouze v případě Nových Benátek jsou uvedeny i dostupné údaje o předměstích. Město mělo dvě předměstí a to Podolec, který se nacházel pod městem na pravém břehu řeky, druhým předměstím byl Křemen, nacházející se na levém břehu Jizery v těsném sousedství Starých Benátek.

Tabulka srovnání počtu obyvatel a domů ve vybraných obcích novobenáteckého okresu.

Obec	1850 ¹⁴⁰	1869 ¹⁴¹		1880 ¹⁴²	
	Obyvatelé	Obyvatelé	Domy	Obyvatelé	Domy
Město bez předměstí	-	1256	149	1350	191
Křemen	-	278	41	363	41
Podolec	-	509	68	657	63
Nové Benátky	1568	2043	258	2370	295
Nová Lysá	3522	3883	542	4257	598
Brodce	974	954	155	1283	211
Staré Benátky	715	877	116	1152	140

Nové Benátky a Nová Lysá měly postavení měst. Městysem byly ve sledované době pouze Brodce, které byly stabilně třetím nejlidnatějším místem v okrese. Později se stala městysem také Mečeříž, před kterou ovšem, co do počtu obyvatel, bylo několik „vesnic“. Mezi nimi byly i Staré Benátky, které patřily k nejlidnatějším sídlům okresu, např. v roce 1850 byly na pátém místě. Tato ves byla od začátku spjata s „hořeními“ Benátkami. „Dolení“ Benátky tvořily takřka předměstí spolu s „oficiálními“ novobenáteckými předměstími. Srůstání benáteckých obcí se časem prohlubovalo díky nové výstavbě, zvláště podél silnice vedoucí k mostu přes Jizeru. Ve Starých Benátkách byla důležitá poštovní (přepřahací) stanice a poplužní dvůr benátecké „velkodržebnosti“, která zde měla hospodářské zázemí. Vedle uvedeného dvora se nacházel pivovar a později také cukrovar.

¹³⁸ V roce 1869 bylo v okrese přítomno 21736 obyvatel, kteří žili v 3080 domech. Viz *Seznam míst v království [sic] Českém*, s. 6 a 77

¹³⁹ Podle sčítání roku 1880 měl okres 24739 obyvatel a 3526 domů. Viz *Seznam míst v království Českém*, s. 119

¹⁴⁰ *Zevrubný popis rozdělení země království Českého*, s. 70

¹⁴¹ *Seznam míst v království [sic] Českém*, s. 75-76

¹⁴² *Seznam míst v království Českém*, s. 118

Počet obyvatel i počet domů se v Nových Benátkách zvyšoval. Drobnou výjimkou je benátecké předměstí Podolec, kde mezi lety 1869 a 1880 ubylo pět domů. Tyto domy v roce 1878 a 1879 vykoupil hrabě Thun-Hohenstein a dal je zbourat. Uvolněný prostor využil k rozšíření zámeckého parku a bylo tím také dosaženo lepšího vjezdu k zámku.¹⁴³ Jak je vidět v tabulce, z hlediska kvantitativního, měly Nové Benátky jako „hlavní město“ okresu poněkud nejednoznačnou pozici. V historii sousedního města Nové Lysé lze nalézt řadu paralel s dějinami Nových Benátek. Na prvním místě je to způsob založení, respektive přenesení obce. Důležitější však bylo, že se jednalo v obou případech o města původně poddanská s magistrátní správou, zároveň centra panství a sídla vrchnosti. V porovnání s Benátkami byla Lysá podstatně lidnatější a její význam se zvýšil díky stavbě železnice nedaleko od města.

Při vytváření soudních okresů se mělo přihlížet „[...] k terénním a komunikačním podmínkám, aby se obyvatelé ke „svým“ soudům mohli vůbec dostavit, za jejich sídla byla vybírána především města s bývalými regulovanými magistráty, případně obce, kde sídlily vrchnostenské úřady.“¹⁴⁴ Tyto podmínky ovšem mohly splňovat obě zmíněná města. Pokud vezmeme v úvahu samotný prostor okresu, tak je jasně patrné, že pro umístění sídla okresu do Nových Benátek mohla být důležitá sama pozice uprostřed vymezeného území „[...] kdežto mnohem větší Lysá byla na samých jeho hranicích.“¹⁴⁵ Novobenátečtí měšťané si patrně uvědomovali určitou slabost postavení města a snažili se svou pozici upevnit „anekční politikou“ vůči okolním obcím, především pak Starým Benátkám. Řada pokusů vrcholila na přelomu 19. a 20. století, nicméně bezúspěšně. „Trojjediné“ město bylo vytvořeno z obcí Nové Benátky, Staré Benátky a Obodř až v průběhu 2. světové války.

---

¹⁴³ SEDLÁČEK, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, s. 82-83

¹⁴⁴ STUPKOVÁ, KLEČACKÝ, *Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849-1918*, s. 13-14

¹⁴⁵ KLUDAN, Ladislav, ed., BACHTÍK, Stanislav, ed., ZLÁMAL, Vladislav, ed., *Mladá Boleslav, Lysá nad Labem, Nové Benátky*, Brno, 1941, s. 166

4. Nové Benátky v 50. letech 19. století

4.1 Městská samospráva

Městské magistráty vedly obecní správu až do prvních voleb do samosprávných obcí v průběhu roku 1850, kdy alespoň formálně platila ústava.¹⁴⁶ O rok později proběhl „srpnový státní převrat“, kdy se vláda stala pouze poradním orgánem císaře. Nastolení neoabsolutismu dovršily tzv. Silvestrovské patenty, které prakticky zrušily ústavu a přijaty tzv. Zásady pro organické řízení zemí.¹⁴⁷ V důsledku těchto změn nastala pro samosprávu podstatná omezení, například veřejnost již neměla přístup na zasedání obecního výboru (kromě slavnostních příležitostí) nebo potvrzování představenstva krajským úřadem (navíc museli členové představenstva složit přísahu věrnosti).¹⁴⁸ Ještě zásadnější bylo to, že ani po uplynutí volebního období neproběhly nové volby. Takže roku 1854, po uplynutí tříletého volebního období, nebyly vypsány volby nové. Ve funkci byli ponecháni dosavadní zastupitelé. Pouze tam, kde se počet členů obecní rady nebo výboru zmenšil tak, že ani s povoláním náhradníků nebylo možné schůze konat, jmenoval ministr vnitra na návrh místodržitele chybějící členy.¹⁴⁹ V návaznost na omezení obecní samosprávy v podstatě došlo k tomu, že velkostatkáři vykonávali vlastní správu na svých pozemcích, vedle správy obecní.¹⁵⁰

Prvním zvoleným „měšťanostou Novobenátek“ se stal lékárník¹⁵¹ PhMr. Alois Sylva Horáček. Svou funkci zastával až do nových voleb na začátku roku 1861. Starosta tak už svým původem patřil ke špičce benáteckého měšťanstva, o čemž se zmínil Šnajdr při popisu společnosti v otcově hostinci, kde seděl u tzv. panského stolu spolu s pány ze zámku, zkušeným radním, purkmistrem a dalšími.¹⁵² Znal se tedy patrně dobře s purkmistrem Hrdličkou, kterého nahradil ve vedení města. Není ovšem známo, že by byl členem ochotnického spolku, tak jako purkmistři nebo pozdější starostové. Po A. Horáčkovi a jeho choti se zachoval náhrobek zazděný ve zdi kostela sv. Máří Magdalény v Nových Benátkách.

¹⁴⁶ JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury*, s. 225

¹⁴⁷ URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, s. 91

¹⁴⁸ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 273 a SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, s. 49

¹⁴⁹ SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, s. 50

¹⁵⁰ GEORGIEV, Jiří, *Až do těch hrdel a statků?: Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategických české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha, 2011, s. 160

¹⁵¹ Benátecká lékárna patřila k nejstarším ve středních Čechách a byla otevřena v roce 1819. Viz ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 50

¹⁵² ŠNAJDR, *Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra*, s. 54

Z něho se dají dodnes dočíst základní nacionále: „lékárník a bývalý měšťanosta v Nových Benátkách - zemřel 2. října 1876 v 70. roku věku svého“.¹⁵³

Za celé starostování Aloise Horáčka se ve fondu městské rady a zastupitelstva zachoval pouze jeden protokol. Ten pochází z roku 1851 a je příznačné, že se týká mostu přes Jizeru, který byl a je velmi důležitý pro město. Předmětem protokolu z 1. července 1851¹⁵⁴ byl na návrh „měšťanostského“ úřadu a městského výboru v srozumění plnomocníka bývalého panství Benátek na dražbu (v originálu se používá slovo licitace) pronájmu vybírání mýta z mostu přes Jizeru na období jednoho roku (10. července 1851 až 10. července 1852). Největší část protokolu tvoří podmínky („výminky“) pronájmu a účasti na dražbě. Mezi vybranými podmínkami je například, že nový nájemce („najímatel“) se má postarat o postavení nových závor („šraňku“). Ty musí zůstat na k tomu určeném místě a nesmí být přeloženy. Služba měla být vykonávána bez prodlení ve dne v noci. V případě nedovoleného překročení závor se najímatel mohl obrátit na bývalou vrchnost, která byla povinna poskytnout pomoc. Předposlední podmínkou bylo, že od placení mýta jsou osvobozeni členové císařského domu včetně jejich koní. Za porušení stanovených výminek byly vypočítány tresty a pokuty nájemci.

Podmínky měly být před dražbou přečteny německy a česky, poté se mohlo přistoupit k samotné licitaci. Vyvolávací suma činila 250 zlatých. Účastníků dražby bylo sedm. Dražbu vyhrál hospodářský „director“ Jozef Frech s částkou 416 zlatých. Mimo uvedenou sumu musel vítěz zaplatit také kolky na protokol, který se tak stal zároveň smlouvou. Na konci protokolu jsou podpisy účastníků dražby a zástupců městské samosprávy. Mezi nimi nechybí starosta Horáček, dva radní a dva zástupci výboru. Jistou zajímavostí je, že jako aktuár¹⁵⁵ je podepsán Wilhelm Wahrlich z Bubna¹⁵⁶. Benátecký most¹⁵⁷ byl v této době pouze dřevěný. K výstavbě

---

¹⁵³ Na náhrobku jsou dále následující informace: „Anna roz. Altrová, zemřela 7. listopadu 1876 v 68. roku věku svého“ Viz Příloha číslo 1

¹⁵⁴ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol z 1. 6. 1851

¹⁵⁵ „Aktuár“ byl nižší úředník, který se uplatňoval ve veřejné správě (též v berní) nebo soudnictví a v jiných úřadech. Mohlo se též jednat o bývalého rychtáře. Viz KLADIWA, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. I. díl*, s. 14

¹⁵⁶ Warlichové z Bubna byli příbuznými Bubnů z Litic. Byli držiteli menších statků, o které časem přišli, v 18. a 19. století sloužili především jako důstojníci v císařské armádě. Viz MAŠEK, Petr, *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha, 2010, s. 34

¹⁵⁷ První písemná zmínka o mostu pochází z 1. poloviny 16. století, kdy majitel panství daroval městu privilegium vybírat clo na mostě se závazkem most udržovat. Původní dřevěný most byl často poškozován povodněmi a zároveň byl podemilán. Přechod přes řeku nabyl na významu, když byly Nové Benátky v roce 1782 určeny jako stanice (štace) pro vojsko při přesunech mezi Prahou a Mladou Boleslaví a zároveň mezi pevnostmi Josefov, respektive Hradec Králové a Terezín. Stav mostu byl vojskem shledán jako nevyhovující a následně bylo rozhodnuto o stavbě nového mostu níže po proudu (přibližně v místě dnešního mostu). Současně měla být vybudována i nová silnice ze Starých Benátek. Nový most byl postaven během roku 1787, ale zůstal nadále pouze dřevěný. Viz ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 104-106

železného obloukového mostu tzv. Langrova došlo začátkem 70. let 19. století a tento musel vydržet ve službě více než sto let.¹⁵⁸

K uvedenému protokolu lze ještě poznamenat, že byl napsán česky. To se poté týkalo i protokolů z 60. let. Samospráva si totiž sama určovala svůj vnitřní a vnější jednací jazyk.¹⁵⁹ Lze to brát jako důkaz převahy českojazyčných nebo „česky“ smýšlejících zastupitelů, což v případě Nových Benátek není překvapivé.

4.2 Maloměsto za „časů zaživa pohřbených“

„Padesátá léta 19. století byla vskutku propastí, do které se propadala česká městečka a maloměsta a z níž měla složitě vyrůstat moderní česká města kapitalistické společnosti.“, jak napsal Otto Urban.¹⁶⁰ Neoabsolutismus 50. let se snažil vypořádat s demokratickým dědictvím revolučních let. Příznačným pro tuto dobu se stal incident, při kterém byl místní doktor Gabriel Raab¹⁶¹ vyšetřován benáteckými četníky za nošení tzv. demokratického klobouku.¹⁶² MUDr. Raab se se svými „pokrokovými“ názory netajil již v předcházejících revolučních letech.¹⁶³ Naopak mezi projevy loajality lze určitě zařadit slavnosti na počest císaře, které uspořádal v říjnu 1854 starosta Horáček.¹⁶⁴ Nicméně zápasy o (česká) politická práva se v Nových Benátkách projevovaly spíše nevýrazně a zprostředkovaně.¹⁶⁵

Kultura ve městě spíše stagnovala a místní ochotníci se moc neprojevovali. V roce 1856 došlo k oživení společenské atmosféry díky založení tzv. Kasina¹⁶⁶. O jeho (ne)fungování byla

---

¹⁵⁸ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 107 a 112

¹⁵⁹ HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy*, s. 146

¹⁶⁰ URBAN, Otto, *K některým aspektům životního stylu českého měšťanstva v polovině 19. století*, in: *Město v české kultuře 19. století*, Praha, 1983, s. 39

¹⁶¹ MUDr. Gabriel Raab ml. (1817-1900), novobenátecký rodák, syn stejnojmenného panského lékaře. Vystudoval pražskou univerzitu. Ve své profesi navázal na svého otce. Vyznamenal se obětavostí a pílí během epidemie cholery 1866. Aktivně se účastnil vlasteneckého života, podporoval nemajetné vrstvy. Řadu let byl členem obecního zastupitelstva. Se svou manželkou Annou roz. Papouškovou měli tři děti, z nichž syn Josef (1858-1892) byl také lékařem. Viz BENEŠ, Luděk, *Osobnosti Mladoboleslavska*, Liberec, 2009, s. 173

¹⁶² POLÁK, *Kalendárium Benátecka*, s. 59

¹⁶³ Lékaři a další svobodná povolání měli největší volnost k projevům politických „pokrokových“ názorů. Viz ROUBÍK, František, *Úřední evidence osob politicky činných v Čechách v l. 1848-1849*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností*, Praha, 1949, č. 2, s. 21-26

¹⁶⁴ POLÁK, *Kalendárium Benátecka*, s. 59

¹⁶⁵ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 23

¹⁶⁶ Jednalo se o společenský klub, který měl zázemí v hostinci „U zlatého anděla“. Scházeli se tu měšťané, aby si přečetli vyložené časopisy, pobavili se společenskými hrami, hudbou, zpěvem nebo i tancem. Tato zábava ovšem postrádala jakýkoliv národní či vlastenecký charakter. Viz Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 22

dokonce informována veřejnost skrze články anonymního autora pod jménem „Cosinus“¹⁶⁷ v časopise Lumír.¹⁶⁸ „Cosinus“ nešetřil také kritikou na němčení občanů Benátek. To v této době ovšem zdaleka nebylo benáteckým specifíkem a „problém“ se týkal nejedné české obce na Mladoboleslavsku, jak o tom referoval první ročník Boleslavanu.¹⁶⁹ Z hlediska samosprávy je zajímavější „Cosinova“ kritika v dalším článku.¹⁷⁰ Autor upozorňoval na palčivé problémy města a to především na chybějící nemocnici¹⁷¹ a školní budovu, které obě vyhořely. V případě zřízení nemocnice uvedl, že se pro ni zvláště angažoval místní děkan Josef Breišl. V další zprávě autorova kritika opět mířila na vedení města, které pro svou šetrnost nedostatečně zajišťovalo veřejné osvětlení.¹⁷² V této době byla ovšem situace podobná ve většině měst. Obecní představení s výdaji na osvětlení otáleli a tak světlo v ulicích záviselo především na jednotlivých majitelích domů, kteří k tomu používali vlastní lucerny. Města přistupovala k zlepšení veřejného osvětlení právě po podobné kritice.¹⁷³ Benátecká obec se též snažila problémy řešit, o čemž bude zmínka později.

V roce 1860 vyšel v časopise ještě jeden článek, který byl podepsán zkratkou V. P.¹⁷⁴ Jeho autor psal o budování silnice směrem na Dražice a zároveň o založení „svatojanského sadu“¹⁷⁵ při této silnici. Autor vyzdvihl zásluhy na této stavbě následovně: „Naše městská obec jest beze všech peněžitých prostředků a proto začetí práce tak důležité, tak žádoucí ostalo po více let jen pouhým přáním; povzbuzením však zdejšího c. k. okresního přednosty, pana Josefa Krejčího¹⁷⁶, který znamenitou částkou k tomuto činu přispěl, začalo dílo tak odvážlivé. Veliké byly ovšem překážky, podniknutí tomuto na odpor stavené: zato ale tím větších zásluh připočísti

---

¹⁶⁷ Adolf Šimek (1835-1898), v mládí žil se svými rodiči v Nových Benátkách (otec Petr Šimek byl listovním u okresního soudu). Byl pravděpodobně benáteckým dopisovatelem časopisu Lumír pod značkou „Cosinus“. V 60. letech se usadil v Bělé pod Bezdězem, kde byl řadu let tajemníkem okresního zastupitelstva a výrazně se politicky angažoval. Viz ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 112

¹⁶⁸ „Cosinus“ viděl úpadek Kasina ve společenském rozdělení měšťanstva. Viz Lumír, 14. 10. 1858, s. 902-904 a 23. 12. 1858, s. 1222-1223

¹⁶⁹ Například anonymní článek „Z okolí Mlado – Boleslavského“, *Boleslan*, 15. 4. 1861, s. 171 a obdobně *Boleslan*, 25. 2. 1861, s. 131

¹⁷⁰ Lumír, 4. 11. 1858, s. 1054-1055

¹⁷¹ Benátecká nemocnice neboli špitál byla založena roku 1732 měšťankou Dorotou Petrášovou. Ta odevzdala správu zařízení magistrátu a financování bylo zajištěno z její nadace. Roku 1855 podruhé vyhořel (poprvé 1780) a poté byl zbořen. Viz ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 24

¹⁷² Lumír, 23. 12. 1858, s. 1222-1223

¹⁷³ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, Praha, 2010, s. 70

¹⁷⁴ Podle iniciál by se mohlo jednat o benáteckého měšťana Václava Papouška.

¹⁷⁵ V místech stávala socha sv. Jana Nepomuckého (dnes z ní zbyl pouze podstavec). V tomto místě je dnes dominantou nová vodárenská věž.

¹⁷⁶ Josef Krejčí (1804-1866), služební postup: 1830-1850 patrimoniální správa, 1850-1855 okresní soudce v Benátkách, 1855-1861 okresní představený v Benátkách, 1861-1866 okresní představený v Libochovicích. Viz ŠPIRITOVÁ, *Slovník představitelů státní správy v Čechách 1850-1918*, s. 98

může sobě opět a opět tento neunavný pan zvelebovatel našich Benátek, a nemýlím se zajisté, když s určitostí nevyvratnou tvrditi se osměluji, že jméno jeho skvíti se bude věčně v čele dobrodinců našich, se zalíbením připomínáno jsouc od obyvatelů zdejších. Nemalé jsou však i zásluhy c. k. okresního sudího na odpočinku, pana Jana Janka¹⁷⁷, který se pokusil získati pro záměr tento veškeré obyvatelstvo zdejší a nezdráhal se rázně vystoupiti proti odporům v době, kde vše za stracené se považovalo.“ Soudce Janko se měl také angažovat v souvislosti s charitou pro chudé.¹⁷⁸

Uvedené články z Lumíra přibližují každodennost společenského života v tehdejší době. Zajímavá je významná role místních soudců, kteří se veřejně angažovali pro povznesení města. V tom jim sekundoval děkan Josef Breišl, který v 60. letech stál u počátků odboru Hospodářské jednoty a Občanské záložny. Kritika padla především na správu města, která nedokázala obnovit školu a nemocnici. Zanedbávala také veřejné osvětlení a ani na stavbu silnice a s ní spojenou výsadbu sadu se nezmohla. „Cosinus“ i „V. P.“ nicméně uznávali nedostatek financí, kterým obec trpěla.

---

¹⁷⁷ Jan Nepomuk Janko (1796-1863), rodák z Úlic na Plzeňsku, c. k. okresní soudce na odpočinku, majitel hospodářství a vysloužilý zkoumaný rada na novobenáteckém magistrátu. Zemřel v Nových Benátkách. Viz SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 34 (1855-1882), s. 61

¹⁷⁸ *Lumír*, 14. 6. 1860, s. 573-574

5. Novobenátecká městská samospráva v době obnovené ústavnosti (1861-1867)

Na jaře roku 1859 bylo vydáno nové (Bachovo) obecní zřízení, které ale nevstoupilo v platnost. Poté se samospráva ubírala už jen konstituční cestou.¹⁷⁹ Po prohrané rakousko-francouzsko-sardinské válce v roce 1859 se na rozdíl od roku 1848 chopila dynastie sama iniciativy a v březnu 1860 byla svolána tzv. rozšířená říšská rada, která měla rokovat o „přiměřených opravách v zákonodárství“.¹⁸⁰ Postupně tak docházelo k odbourávání neoabsolutismu. Podle dosud platného prozatímního obecního zřízení z roku 1850 byly na začátku roku 1861 uskutečněny druhé obecní volby. Zároveň byla obnovena veřejnost jednání obecních výborů (zastupitelstev).¹⁸¹ V únoru 1861 byla vydána tzv. Schmerlingova ústava a v návaznosti na ni byl počátkem března publikován říšský obecní zákon. Nová právní úprava obcí se od prozatímního obecního zřízení z roku 1849 nijak propastně nelišila.¹⁸² Rámcový říšský zákon většinou paragrafů odkazoval na následné zemské zákony, které měly schvalovat jednotlivé země Rakouského císařství. Hlasování na českém zemské sněmu o obecním zákoně proběhlo v roce 1863 a v dubnu následujícího roku vstoupil v platnost. Snaha o vyčlenění velkostatku byla liberální většinou zamítnuta. Velkostatkáři na místo toho dostali tzv. virilní hlas. Zákon zachovával samostatnou a přenesenou působnost. Státní správa si udržela převahu nad samosprávou.¹⁸³

Na základě zemského zákona z července 1864 byly zřízeny samosprávné (zastupitelské) okresy. Ty začaly fungovat v následujícím roce, kdy na jaře proběhly volby. Obvody těchto okresů byly přizpůsobeny soudním okresům.¹⁸⁴ To se týkalo i Nových Benátek, kde vedle tzv. smíšeného okresu vznikl právě okres samosprávný. Ten ve městě vydržel až do roku 1928.

---

¹⁷⁹ HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy*, s. 11

¹⁸⁰ URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, s. 321

¹⁸¹ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 299

¹⁸² ČOPÍK, *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 31

¹⁸³ HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy*, s. 11-17

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 18

5.1 Organizace novobenátecké samosprávy

Malou vzpomínku na druhé obecní volby a tehdejší atmosféru přiblížil ve svých pamětech „osmačtyřicátník“ Krouský: „Nastaly obecní volby, bylo třeba, aby svobodný tisk promluvil a ukázal starým pašům dvěře a novému řádu zjednal průchodu. [...] V našem okrese odbyvaly se obecní volby v hostincích za přítomnosti okresního komisaře.“¹⁸⁵ Poté následovaly volby do zemského sněmu. Při nich epizodně pomohl Krouskému s agitací Josef Novák.¹⁸⁶ Propagace se zdařila a za novobenátecký a nymburský okres byl zvolen Vincenc Vávra.¹⁸⁷

Oproti dnešku měly tehdejší volby velmi odlišná specifika. Jména těch, které voliči volili, se psala na čistý list papíru a to bez ohledu na jejich kandidaturu. Zvolen tak mohl být i ten, který o funkci nestál. I po volbách zůstalo staré zastupitelstvo ve funkci a to dokud nebylo svoláno nové. To svolal dosavadní starosta a nově zvolení členové výboru se museli dostavit pod hrozbou pokuty. Na této schůzi byl volen nový starosta a pak samostatně členové představenstva obce.¹⁸⁸

5.1.1 Novobenátečtí starostové v letech 1861-1867

Ideálním starostou měl být člověk umírněný, který tlumí konflikty v obci. Měl být podporován podobně smýšlejícími členy místní elity a obec takto společně a postupně ve všech směrech modernizovat a zvelebovat.¹⁸⁹ Novobenáteckým starostům modernizace a zvelebování šlo, především kvůli nedostatku financí, spíš pomalu. Také s tlumením konfliktů to nebylo úplně ideální.

Druhým starostou Nových Benátek po Aloisi Horáčkovi byl zvolen Josef Novák (též Nowak), kterému v té době bylo 41 let (1819-1907). Jeho první funkční období bylo rámováno lety 1861 a 1864. Poté byl na jedno období vystřídán, ale znovu se funkce ujal v roce 1867 a

---

¹⁸⁵ KROUSKÝ, *Doba převratu*, s. 124-125

¹⁸⁶ Podle Krouského: „Avšak bez opatrnosti to nešlo, jelikož agitace toho druhu byla starým copařům proti mysli. V Benátkách kladl jsem si za štěstí, že se mi povedlo zadními dvířky z domu pana Nováka, jehož majitelem dostalo se mi výstrahy uniknouti. Málem bych se ocitl v zajetí.“ Viz KROUSKÝ, *Doba převratu*, s. 127

¹⁸⁷ Vincenc Vávra Haštalský (1824-1877), studoval pražská práva, aktivně se účastnil dění v revolučních letech, poté byl zatčen a do roku 1854 vězněn. Byl především spisovatelem a novinářem (*Národní listy*, *Čas*, *Hlas*). Zemský poslanec za volební okresy Nymburk a Nové Benátky. Viz LIŠKOVÁ, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, s. 342-343

¹⁸⁸ VOBOŘIL, *Vlivní muži pražských předměstí*, s. 101-114

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 116

městu vládl až do roku 1893. O jeho „vladaření“ se zachovala drobná vzpomínka Jana Durdíka, podle kterého „vlastně vládla městu“ jeho manželka.¹⁹⁰ Ovšem „klep“ se vázal spíš už na pozdní období jeho starostování. Jeho choť Anna roz. Šulcová (též Schulcová) byla dcerou měšťana z Kostelce nad Labem. Sám Novák byl benáteckým rodákem, jeho otec byl zdejším měšťanem a barvířským mistrem. Matka ovšem pocházela ze vsi Straky (dnešní okres Nymburk).¹⁹¹ Před revolucí byl kontribučním na zdejším magistrátu, což byla poměrně důležitá funkce.¹⁹² V době narození svého syna Karla¹⁹³, když byl „pouhým“ zastupitelem, byl v matrice označen jako měšťan a „gruntovník“.¹⁹⁴ Novák od mládí patřil mezi ochotníky a počátkem 70. let byl i jejich ředitelem.¹⁹⁵ Z jeho iniciativy měla být založena v roce 1869 městská knihovna.¹⁹⁶

Novákovo první funkční období skončilo po volbách v roce 1864. Po něm byl na jeho pozici zvolen dosavadní radní František Linert (1818-1893), zatímco Novák se stal řadovým zastupitelem. Linert byl starostou pouze jedno volební období. Poté se na místo starosty vrátil Novák. Linert byl jen nepatrně starší, než Novák. Oba byli původem měšťanští synové. Jejich otcové byly z Nových Benátek, ale matky nebyly zdejšími měšťankami.¹⁹⁷ Také jejich manželky¹⁹⁸ nepocházely z Benátek. Již od mládí byli oba členy místních ochotníků. Linert byl majitelem domu na náměstí, jehož část pronajímal. V době narození svého syna Františka v roce 1855 měl jako povolání uvedeno mistr mydlářský.¹⁹⁹ Po volbách v roce 1867 působil pouze jako zastupitel.

---

¹⁹⁰ DURDÍK, *Vzpomínky na Nové Benátky aneb Kronika rodu Durdíků*, s. 17-18

¹⁹¹ SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 08 (1817-1830), s. 20

¹⁹² WAGNER, Václav, SOUKAL, Jindřich, *Dům „U ryby“ v Nových Benátkách: Umělecko-historická studie. Kronikářské poznámky*, Pardubice, 1937, s. 18

¹⁹³ Ing. Karel Novák (1867-1941), narodil se v Nových Benátkách, v mládí působil v benáteckém ochotnickém spolku, stejně jako jeho otec, po studiu pražské techniky působil jako elektrotechnik a později jako pedagog, v roce 1907 se stal profesorem a 1912-13 byl rektorem ČVUT. Viz Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 47

¹⁹⁴ SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 26 (1857-1872), s. 162

¹⁹⁵ VONDRA, *Dějiny benáteckého divadla*, s. 11

¹⁹⁶ POLÁK, *Kalendárium Benátecka*, s. 64

¹⁹⁷ SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 08 (1817-1830), s. 17

¹⁹⁸ Marie Linertová roz. Matoušová (1817-1886), dcera Štěpána Matouše, „gruntovníka“ z Katusic.

¹⁹⁹ SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 11 (1850-1858), s. 90

5.1.2 Městská rada a výbor

Městská rada (též předsednictvo obce) byla složena ze starosty a alespoň dvou radních. Tak tomu bylo i v Nových Benátkách. V prvním funkčním období starosty Nováka byli radními František Linert a Antonín Svačina. Radní Svačina však patrně pouze do roku 1862, kdy ze své funkce odstoupil a na jeho místo byl zvolen Michal (též Michael) Loudil. A. Svačina se poté již mezi zastupiteli neobjevoval. Za starosty Linerta se objevil na místě radního František Eger, který byl již před tím zastupitelem, a také Václav Puc (též Putz), také již se zkušeností člena předcházejícího výboru. Po volbách v roce 1867 se opět stal radním M. Loudil, F. Eger zůstal ve funkci a nově přibyl třetí radní František Fejfar (též Feifar), který do té doby mezi zastupiteli nefiguroval. Městská rada s výborem měla přibližně 15 členů. Stálicemi byli už z titulu své funkce místní děkani, tedy Josef Breišl a poté (od léta 1867) Václav Srb. Dále nechyběl MUDr. Gabriel Raab, od roku 1861 byl volen také Josef Chruma a František Eger.

5.1.3 Výborové funkce

Starostenský úřad i ostatní funkce byly zpravidla čestné, i když zastupitelstvo mohlo stanovit odměnu za úřadování starostovi. Nicméně každému zastupiteli náležela náhrada výloh, které byly spojeny s vykonáváním práce pro obec.²⁰⁰ Členové výboru byli voleni do různých funkcí spojených s fungováním obce. V Nových Benátkách bylo běžné, že zastupitel vykonával dvě a někdy i více funkcí najednou, nicméně starosta vykonával pouze svůj úřad.

Ukázková struktura „samostatné činnosti“ městské obce a na ní navázaných pozic se zachovala v protokolu z prvního zasedání nově zvoleného zastupitelstva v roce 1867.²⁰¹ Obecní účetnictví měl vést radní Eger. Poté následovaly funkce správců a kontrolorů pokladen (mostecká, chudých, špitálská). Dohled nad veškerým obecním účetnictvím byl svěřen členu představenstva obce. Jiným druhem funkcí byly policejní záležitosti nad jednotlivými odbory. Vrchním policejním komisařem se stal Josef Čečelský²⁰², který měl „bdíti nad mírou a vahou, tržních a potravních požitku“. K ruce mu byl přidělen jako komisař pro město Václav Papoušek a v záležitosti zdravotnictví MUDr. Raab. Pro předměstí Podolec a Křemen byli ustanoveni dva

---

²⁰⁰ ČOPÍK, *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 33

²⁰¹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 13. 10. 1867

²⁰² Zastupitel Čečelský se této pozice brzy vzdal ze zdravotních důvodů. Chtěl se také vzdát pozice zastupitele. Městský výbor mu v žádosti o zproštění funkce komisaře vyhověl, ale zároveň ho požádal, aby se nevzdával členství ve výboru. Viz SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 31. 12. 1867

samostatní policejní komisaři. Do hasičského sboru zastupitelé zvolili tři komisaře, mezi nimi také Václava Papouška. Pro vykonání „silniční policie“ pro cesty a stavby byli ustanoveni také tři komisaři. Pro školní odbor byli opět zvoleni tři zastupitelé, včetně již dříve angažovaného Karla Čulíka. Jako „důvěrníci“ při smírčím řízení byli ustanoveni samostatně pro město dva zastupitelé a pro obě předměstí také dva. Zároveň bylo usneseno, že se smírčí narovnání mají konat pouze ve čtvrtek na radnici. Poslední projednávanou funkcí bylo vybírání pivního krejcaru. Původně měl tuto práci na starosti Václav Puc (též Putz). Ten se jí již na jaře toho roku chtěl vzdát, ale výbor ho požádal, aby jí vykonával i nadále.²⁰³ Na podzim již došlo k jeho vystřídání jiným zastupitelem. Z pramenů je zřejmé, že důležitější pozice byly obsazovány radními, což se týkalo především obecního účetnictví. Některé policejní funkce byly ustanoveny samostatně i pro městské části. V těchto případech figurovali především dva zastupitelé a to František Hrdlička a František Růžička.

5.1.4 Odbornost zastupitelů a externí služby

Na začátku formování samosprávy bylo obvyklým jevem, že zastupitelé pro obec vykonávali odborné záležitosti, když pro to měli určité předpoklady. To se dělo především v menších obcích a do doby, než se samospráva zprofesionalizovala. V Nových Benátkách tak byly vypracovávány rozpočty na plánované stavby („předpočty“). Například zastupitel Antonín Erler²⁰⁴ vypracoval rozpočet na opravu podolecké silnice.²⁰⁵ Ohledně zavedení pivního krejcaru pomáhal s vypracováním potřebných spisů člen výboru a notář Čulík.²⁰⁶ Se svými znalostmi se neztratil ani MUDr. Raab, který přirozeně asistoval v problematice zdraví. Nicméně někdy si musela obec vypomoci zadáním práce externímu odborníkovi.²⁰⁷ Například na vyměření pozemku, který měl být následně prodán, byl povolán inženýr Michal z Mladé Boleslavi.²⁰⁸ Ohledně sporu s místními hostinskými (neúspěšně) hájil zájmy města právník Gallus²⁰⁹ z Mělníka.²¹⁰

²⁰³ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 23. 4. 1866

²⁰⁴ Poručík na odpočinku. Zemřel 21. 3. 1874 v Nových Benátkách. Viz SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 34 (1855-1882), s. 140

²⁰⁵ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 16. 3. 1861

²⁰⁶ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

²⁰⁷ Například Libeň tak činila především v případech největších projektů. Viz VOBOŘIL, *Zájmové skupiny a způsoby jejich interakce v komunální politice na konci 19. století*, s. 313

²⁰⁸ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 19. 11. 1867

²⁰⁹ Mohlo se jednat o notáře JUDr. Clemense Galluse, který byl členem mělnického okresního zastupitelstva. Viz HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy*, s. 42

²¹⁰ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 4. a 29. 8. 1865

5.1.5 Městský písař

Městský písař či později sekretář nebo tajemník byl důležitou postavou pro celý obecní úřad.²¹¹ Mezi prvními záležitostmi, které benátecká městská rada řešila, bylo právě přijetí nového městského písaře (též kancelisty). Z důvodu úmrtí dosavadního zapisovatele byl na jeho místo dočasně přijat František Brodský (od listopadu 1860). Ten byl uznán za schopného a přijat prozatím na další tři měsíce za roční služné 120 zlatých.²¹² Brodský zůstal ve funkci až do zvolení nového zastupitelstva v roce 1864. Tehdy nastoupil na jeho místo Josef Válek. Ten v této funkci kandidoval na místo písaře u nově vzniklého benáteckého samosprávného okresu v roce 1865, ale ze tří kandidátů nebyl zvolen (dostal čtyři hlasy oproti dvanácti vítěze).²¹³ Ještě před tím byl však zvolen jedním ze tří revizorů účtů v Občanské záložně v Nových Benátkách.²¹⁴ J. Válek byl zmíněn ve zprávě o místních ochotnících, vypracované pro mladoboleslavské hejtmánství, podle které se měl v jejich prospěch angažovat u městské rady.²¹⁵ Po volbách v roce 1867 opět došlo k obměně na místě městského písaře a J. Válek vystřídal Josef Kučera. Postavení komunálního úřednictva bylo v obecné rovině problematické ve všech nestatutárních městech, neboť úřednictvo tam bylo zcela závislé na obecním výboru, pracovní vztah měl soukromoprávní charakter, většinou bez nároku na pensijní zajištění.²¹⁶

5.1.6 Obecní zaměstnanci

Město mělo své sluhy, o které se muselo postarat. Již od roku 1792 bylo ve městě zrušeno obtížné noční hlídkování zvané „ponůcky“ a byli zavedeni stálí ponocní.²¹⁷ Městská samospráva jim zajišťovala tzv. služné a také oblek.²¹⁸ Stejně postaráno bylo i o policejního sluhu.²¹⁹ Město mělo také hlásného, který žil na zámecké (kostelní) věži. Ten měl povinnost v noci každou hodinu troubit jako ponocný a v případě zpozorování požáru zvonit na

²¹¹ VOBOŘIL, *Vlivní muži pražských předměstí*, s. 151-152

²¹² SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 25. 2. 1861

²¹³ *Okresní zastupitelstvo benátecké*, in: Boleslavan, 22. 9. 1865, s. 27

²¹⁴ *Boleslavan*, 15. 3. 1864, s. 199

²¹⁵ VIK, Josef, ed., *Obrázky z kulturního života města Benátek nad Jizerou: Minulost a přítomnost*, Benátky nad Jizerou, 1964, s. 4

²¹⁶ KLADIWA, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. I. díl*, s. 112

²¹⁷ POLÁK, *Kalendárium Benátecka*, s. 49

²¹⁸ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 10. 2. 1866

²¹⁹ Tamtéž, Protokol výboru z 29. 8. 1865

poplach.²²⁰ Vedle těchto sluhů byla ještě služba zvonická k zvonění klekání. O ní patrně nebyl příliš zájem, jelikož při hledání nového zvoníka se nikdo nepřihlásil. Odměna tedy byla razantně zvýšena z dosavadních 5 zl. 4 kr. na 12 zlatých ročně.²²¹

Město mělo také polního hlídače, ale jen pro obecní pozemky. Zastupitelstvo ho vybíralo na sezónu od 21. května do konce října za služné 60 zlatých. Podmínkou bylo, aby to byl muž „ve všech způsobech dobře zachovaný“. V případě porušení povinností hlídače si městská rada vyhrazovalo právo ho propustit a přijmout jiného. O místo se v roce 1861 ucházeli dva zájemci. Nádeník Václav Pícha a mistr obuvnický Václav Vlček. Oba z Nových Benátek. Výbor jednohlasně zvolil Václava Vlčka a ten následně složil přísahu.²²² Václav Vlček byl poté hlídačem minimálně ještě jednou, když v roce 1867 poprosil obec o příspěvek k služnému.²²³ Služba obci mohla být i jednorázová, například za války v roce 1866. Benátecký občan, který se staral o rakouského vojína, požádal město za tuto službu o odměnu. Pro projednání rozhodl výbor o udělení odměny ve výši jednoho zlatého.²²⁴

Městští představitelé měli i určité sociální citění s obecními zaměstnanci. Například starosta Novák na Silvestra 1867 navrhl, zda by se neměl dát policejní sluha na odpočinek. Zastupitelstvo návrh schválilo a usneslo se, aby se tak učinilo „s celým služným“. Zároveň mu měla být udělena „špitálská práce“ i s bytem. Konkurs na jeho místo měl proběhnout do 14 dnů.²²⁵

5.1.7 Spor mezi radním Svačinou a starostou Novákem

Ohledně vztahů mezi zastupiteli se moc zpráv nezachovalo. Nicméně něco přeci. Pozvánky²²⁶ k poradě byly určeny členům rady a výboru. Obsahovaly datum vydání a konání schůze. Byly vydávány městskou radou, zpravidla den před konáním plánované porady. Ta se odbyvala většinou ve tři hodiny odpoledne na radnici v k tomu určené místnosti (radní světnici). Z pozvánek je patrné, že se porady častěji konávaly v sobotu a neděli, než v ostatní dny. Důvod konání porady byl občas uveden, ale někdy jen obecně. Výjimečně se na pozvánce objevilo, že

---

²²⁰ PODANÝ, Čeněk, *Nález archiválií ve věži zámeckého kostela*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1975, č. 3-4, s. 80

²²¹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 13. 2. 1864

²²² Tamtéž, Protokol výboru z 20. 5. 1861

²²³ Tamtéž, Protokol výboru z 4. 9. 1867

²²⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 9. 8. 1867

²²⁵ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 12. 1867

²²⁶ Ve fondu se dochovaly hlavně za rok 1861, za rok 1862 pouze dvě a za rok 1863 pouze jedna. Jedna se dochovala z roku 1867 po opětovném nástupu Nováka (pozvánka nově zvoleného zastupitelstva).

se určitý zastupitel nedostaví. Z dochovaných pozvánek se tak málokdy lze dozvědět něco zajímavého. Nicméně důležitou výjimkou jsou pozvánky z roku 1862. Ty se týkají sporů mezi starostou Novákem a radním Svačinou, které vygradovaly na konci uvedeného roku.

Kořeny sporu mohly být svázány již s podzimem roku 1861. Radní Svačina byl v polovině března téhož roku na zasedání výboru ustanoven policejním komisařem a měl na starosti vybírání státních daní. Byl pro něj vyhotoven dekret, který mu mimo jiné, kladl na srdce, aby svěřený úřad svědomitě zastával a měl na zřeteli policejní předpisy.²²⁷ Na konci října přišla obecnímu výboru od radního Svačiny žádost, ve které za svou službu v roce 1861 požadoval odměnu 50 zl. a do budoucna 60 zl. ročně. Dále požadoval 5 zl. 78 kr. za výlohy jako je papír apod. Výbor ovšem této žádosti nevyhověl a jednohlasně se usnesl, že radní Svačina převzal vybírání daní od předešlé městské rady a věděl, že za takovou službu je odměna pouze 25 zl., kterou mu obec zaplatí. V případě dalších útrat měl předložit, za co přesně bylo 5 zl. 78 kr. utraceno a podle toho se výbor rozhodne, jestli mu budou tyto peníze proplaceny. Pro A. Svačinu byla následně vypracována zpráva, která ho informovala o výsledku jeho žádosti, dále mu oznamovala, že ho výbor „zprostil“ dosavadní funkce výběrčího daní, kterou převezme od 1. 11. 1861 městský písař František Brodský, nad kterým měl Svačina nově vykonávat dohled. Byl také vyzván, aby do konce měsíce přinesl všechny knihy a spisy k vybírání daní na radnici a odevzdal je Brodskému.²²⁸

Spory mezi starostou a radním vygradovaly o rok později. Schůze, která se měla konat 7. prosince 1862, se týkala odstoupení starosty Nováka ze své funkce. Pozvánku patrně vydal radní Linert. Na pozvánce jsou neobvykle upřesněny důvody neúčasti několika zastupitelů. Radní Svačina zdůvodnil nepřítomnost na nadcházející schůzi tím, že pozvání přišlo příliš pozdě a je zaneprázdněn starostmi s Občanskou záložnou, které je předsedou. Stejně odůvodnil svou neúčast František Eger, který byl se Svačinou (a dalšími občany) spoluzakladatelem záložny. Na schůzi měl též chybět děkan Breišl.²²⁹ O týden později následovala pozvánka „k důležité poradě“. Radní Svačina se totiž hodlal vzdát funkce svého úřadu. Tentokrát se ze schůze nikdo neomlouval, naopak zastupitelé Eger a Breišl mají u svých podpisů vysloveně napsáno, že se dostaví.²³⁰ Starosta Novák nakonec ve funkci zůstal a členem rady města se stal Michal Loudil.

---

²²⁷ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 16. 3. 1861

²²⁸ Tamtéž, Protokol rady z 27. 10. 1861

²²⁹ Tamtéž, Pozvánka z 6. 12. 1862

²³⁰ Tamtéž, Pozvánka z 13. 12. 1862

Spor obou mužů však přetrvával a promítl se i do fungování právě založené Občanské záložny, jejímž předsedou se stal právě A. Svačina. Ještě o dva roky později si v Boleslavu člen výboru Občanské záložny posteskl, že záložna zvláště postrádá „[...] známého podporovatele každé dobré věci, váženého pána měšťanostu.“ Příčinou měl být „jakýsi nemilý poměr osobní k předsedovy záložny“. Dále autor informoval, že dosavadní předseda nechce znovu kandidovat.²³¹ Nabízí se, že nekandidoval právě kvůli zmíněnému sporu. Další otevřenou otázkou je, zda spor neměl dopad i na to, že ve stejný rok vystřídal po obecních volbách ve funkci starostu Nováka dosavadní radní František Linert. Pozoruhodné je to zvláště, když se v Boleslavu psalo o oblibě a úctě, kterou měl Novák mít.

5.2 Komunální finance

5.2.1 Rozpočet a přírážky

Městské finance na tom nebyly dobře, v čemž se shodují prameny (protokoly zmiňují špatný stav financí), pamětník Šnajdr²³² i literatura obecné povahy. Například podle Janáka již v předrevolučním období byla finanční situace pro obce těžká a v porevoluční době se ještě zhoršila.²³³

Hlavním zdrojem příjmů obcí byly výnosy z obecního majetku. Z nich byly především pokryty výdaje spojené se správou obce. Na investice peníze nezbyvaly, resp. musely se najít jiné zdroje (např. půjčky a přírážky k daním).²³⁴ Jiným zdrojem obecních příjmů byly peníze plynoucí z uložených pokut nebo z řízení, v němž obecní orgány vydávaly nějaká rozhodnutí.²³⁵ Obce o svých výdajích nemohly rozhodovat zcela svobodně, protože musely pokrýt alespoň základním způsobem to, čemu byly povinovány z hlediska zákona (školství, veřejné zdravotnictví, chudinství, veřejná bezpečnost). Největší část komunálních prostředků tak byla v podstatě „vázána“.²³⁶

Kvůli chronickému nedostatku obecních financí byla už na zasedání výboru v říjnu 1861 starostou navržena obecní přírážka. V tomto případě měla být sloužit „velebnému pánu“ a

---

²³¹ Z *Nových Benátek*, in: Boleslavan, 4. 3. 1864, s. 188

²³² ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 14

²³³ JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury*, s. 236

²³⁴ MAIER, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, s. 306

²³⁵ ŠOUŠA, *Obecní majetek v Čechách 1848-1938*, s. 82-83

²³⁶ KLADIWA, POKLUDOVÁ, KAFKOVÁ, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl*, 2. svazek, s. 217

„staršímu kaplanovi“, městskému výběřčímu c. k. daní (což byla přenesená působnost, na kterou ovšem město nedostávalo od státu peníze), ponocného a správu silnic.²³⁷ Obecní přírážky byly velkým tématem a obce se jimi snažily zalepit svůj rozpočet. Neustále se zvyšovaly.

Ještě plán obecního rozpočtu na rok 1865 byl naplánován s mírným přebytkem. Navrhovaný příjem 1 150 zl. 89 kr. vzal výbor na vědomí bez připomínek. Stejně tak byly přijaty veškeré povolené výdaje obce, které činily 1 055 zl. 56 kr.²³⁸ Plánovaný rozpočet na rok 1868 už ale měl schodek ve výši 290 zl. 37 kr. Ten měl být kryt devítiprocentní přírážkou.²³⁹

Možností, jak získat finance do obecní pokladny, bylo zavedení tzv. pivního krejcaru. Ten mohl být vybírán jen za stanoveným účelem. Povolení této dávky uděloval zemský výbor po dohodě s místodržitelstvím a okresním výborem.²⁴⁰ V Nových Benátkách bylo vybírání pivního krejcaru schváleno koncem roku 1864. Potřebné spisy k jeho zavedení měl vypracovat zkušený zastupitel Čulík.²⁴¹ Výběr dávky byl určen na stavbu nové školy. Byl tak ovšem vyvolán poměrně vážný spor s benáteckými hostinskými, který řešil zemský výbor.²⁴²

V protokolu z října 1867 byla přímo konstatována „známost finančního nedostatku obecního jmění“, nicméně dále bylo psáno, že „městská obec, co morální osoba“ musí zajistit a také zajistila finance na školní plat. Musela se ovšem obrátit na místní Občanskou záložnu, která měla ihned poskytnout na výplatu učitelům 200 zlatých.²⁴³ Vzhledem k provázanosti členů obecního výboru s vedením záložny se takové řešení přímo nabízelo.

5.2.2 Provoz úřadu

O samotném praktickém provozu se v protokolech zachovalo několik zkazek. Příkladem určité šetrnosti je návrh starosty, aby zbytky z nakoupeného dříví na opravu mostu byly ponechány k vytápění městské kanceláře. To se setkalo se souhlasem zastupitelů.²⁴⁴ Zajímavá informace o přístupu k tehdejší „spisové službě“ je z roku 1865. Podle starosty Linerta se v městské spisovně nacházelo „mnoho starého nepotřebného papíru“. Na jeho návrh

²³⁷ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 10. 1861

²³⁸ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

²³⁹ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 12. 1867

²⁴⁰ VOBOŘIL, *Zájmové skupiny a způsoby jejich interakce v komunální politice na konci 19. století*, s. 324

²⁴¹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 15. 12. 1864

²⁴² ANTOŠ, Jiří, *Stavební vývoj školních budov v Benátkách nad Jizerou v posledních 100 letech*, in: *Labores Musei in Benátkách nad Jizerou, Benátky nad Jizerou, 1969*, č. 1-3, s. 23

²⁴³ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 13. 10. 1867

²⁴⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 14. 12. 1867

měl být tento „nepotřebný“ papír odprodán. Výbor návrh přijal a zároveň ho doplnil o možnost darovat „stohy papíru“ divadlu. Nelze dnes s určitostí říci o jaké „staré nepotřebné papíry“ přesně šlo, ale v 2. polovině 19. století se některé samosprávy zbavovaly starých archiválií, například v Plzni nebo Kutné Hoře.²⁴⁵

5.2.3 Pokladny a dluhy

Obecní rada měla zřizovací a patronátní právo k nadacím, nad městskou pokladnou, kontrolovala a spravovala chudinské a ostatní městské ústavy.²⁴⁶ Správa těchto záležitostí patřila k větším agendám, které vedení obce řešilo. Poměrně častým případem bylo větší množství nedoplatků. Problematické byly zvláště dluhy z minulosti. Například 11. května 1861 bylo na jednání uvedeno, že Josef Novák dluží do pokladny chudých 55 zl. 7 kr. On a ještě jeden dlužník se odkazovali na spory s předchozí radou města.²⁴⁷ V případě prvního starosty Horáčka se dokonce obecní výbor usnesl, že má být zažalován za dluh do mostecké pokladny.²⁴⁸ V předchozím vedení tzv. chudé kasy byly patrně určité nejasnosti, protože v květnu 1861 vyšetřovala městská rada pravost výkazu na závěrku účtu „chudé kasy“ z konce října 1860. Mezi ověřovateli bylo několik zastupitelů. Ve stejný den byla zkontrolována i tzv. špitálská kasa. Proběhl i výslech všech dlužníků a věřitelů. Také došlo na vyšetřování správnosti vykázaných pohledávek na závěrce účtů z roku 1860.²⁴⁹

Patrně reakcí na problémy s vedením účtů minulou městskou radou byl návrh starosty Nováka z října 1861, který byl jednohlasně schválen. Podle něj každá pokladna (kasa) měla mít svého správce, který by za ní zodpovídal, vedl by účetní deník a vydával a přijímal hotovost. Zároveň měla být stanovena ke každému správci pokladny kontrolní osoba, která by měla klíče od pokladny a dozírala na účetní závěrku. Další inovací bylo, že všechny kasy měly být přeneseny na radnici.²⁵⁰ V návaznosti na rozhodnutí z 4. října byly na konci měsíce výborem rozděleny příslušné funkce pro pokladnu obecní, špitální, mosteckou a chudých.²⁵¹ Přenesení pokladen na radnici, kde byly více pod dozorem, se dá určitě chápat jako krok kupředu. To samé v případě volby vedoucích pokladen a jejich kontrolorů. Mezi nimi figurovali především

---

²⁴⁵ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 4. 1865

²⁴⁶ ŠOUŠA, *Obecní majetek v Čechách 1848-1938*, s. 61

²⁴⁷ Tamtéž, Protokol „zástoj“ z 11. 5. 1861

²⁴⁸ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

²⁴⁹ Tamtéž, Protokol rady z 24. 5. 1861

²⁵⁰ Tamtéž, Protokol rady z 4. 10. 1861

²⁵¹ Tamtéž, Protokol rady z 27. 10. 1861

aktivnější ze zastupitelů, např. František Eger, Josef Breišl a také Josef Novák, když byl zastupitelem. Žádnou kasu ovšem nevedl starosta. Správci a dozorcí pokladen se samozřejmě časem obměňovali. Někdy byly ustanoveny i zvláštní komise, které prověřovaly účty.²⁵²

Vedení pokladen ovšem bylo někdy příliš zatěžující a tak se lze setkat s rezignací F. Egera na post účetnictví obce. Zastupitel Čulík navrhl, aby mu bylo vysloveno poděkování za správné vedení účtů, zároveň však, aby byl požádán o dočasné vedení účtu až do ukončení volebního období. Eger na to přistoupil a vedl účet obce i nadále.²⁵³ Zastupitel Eger byl přední osobností zastupitelstva, proto patrně vykonával důležitou funkci vedení obecních účtů.

Aktivní zastupitel Josef Novák předložil k prozkoumání účet pokladny chudých, do které měli přispívat zdejší hostinští za povolení k taneční zábavě. Podle něj za rok 1866 bylo více zábav, než kolik by odpovídalo odvedeným penězům. Jeho návrh podpořil kmostr jeho nedávno narozeného syna, Karel Čulík. Ten dodal, aby se k tomu vyjádřili místní hostinští. Jejich návrhy výbor přijal.²⁵⁴

Schůze o kontrole pokladen byla většinou svázaná také s otázkou dluhů. Například 4. dubna 1865 byli dlužníci do mostecké, špitálské a chudé pokladny proti písemnému stvrzení vyzváni, aby splatili „zasezelé“ dluhy do 14 dnů.²⁵⁵ Nicméně odepsání tzv. „zasezelych“ dluhů nebylo neobvyklou záležitostí. S dluhy ovšem mělo problém i samotné město, například v případě školního platu.²⁵⁶ Někdy si tak vypomáhalo přesuny peněz z pokladny, např. mostecké, na zaplacení dluhu.²⁵⁷

5.2.4 Příspěvek pro chudé a sirotky

Zavedením institutu domovské obce v roce 1857, respektive vydáním domovského zákona v roce 1863, došlo k pokusu řešit chudinskou otázku systematicky a celoplošně.²⁵⁸ V návaznosti na to bylo poměrně běžnou agendou městského výboru hlasování o příspěvcích pro chudé. Příspěvky byly placeny z tzv. chudé pokladny. Například Marie Kunová z Podolce dostávala týdenní příspěvek 15 krejcarů.²⁵⁹ Podobně bylo řešeno ošetřovné, např. zdejšímu

---

²⁵² SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 10. 2. 1866

²⁵³ Tamtéž, Protokol výboru z 10. 2. 1866

²⁵⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 4. 9. 1867

²⁵⁵ Tamtéž, Protokol rady z 4. 4. 1865

²⁵⁶ Tamtéž, Protokol výboru z 23. 4. 1866

²⁵⁷ Tamtéž, Protokol výboru z 14. 12. 1867

²⁵⁸ HLAVÁČKA, Milan a kol., *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době I*, Praha, 2016, s. 226

²⁵⁹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 13. 2. 1864

příslušníku Janu Polákovi výbor schválil ošetřovné, které dostávala žena, u které bydlel. Ošetřovné ovšem bylo Polákovi odečítáno z podpory.²⁶⁰ Evidence chudých nebyla vždy jednoznačná a výbor rozhodl o sestavení seznamu všech chudých, na jehož základě by byly vyřizovány nové žádosti.²⁶¹

Původně tuto agendu měla na starosti vrchnost, která měla povinnost pečovat o chudé a poskytovat pomoc v nutných případech.²⁶² Po zrušení patrimoniální správy však tuto povinnost dostaly obce. S tím souvisela i péče o sirotky, o které se město též muselo postarat. Příkladem může být sirotek Alžběta Němečková, které měla být vyplácena ročně částka 40 zlatých a to do jejich 12 let. To ovšem nebylo pro obec finančně únosné a výbor proto starostovi uložil, aby vyhledal rodinu, která by sirotka vychovala. V případě, že by se to nepodařilo, měl být pro sirotka sjednán byt u „správné“ rodiny na obecní náklady. Sirotek měl zároveň dostávat každodenně výživu od některého zámožnějšího měšťana.²⁶³ Nakonec se sirotka ujal Hynek Kouda, člen obecního výboru, který za něj měl dostávat jeden zlatý měsíčně.²⁶⁴ Příspěvky se týkaly i sirotků, jejichž otec zemřel, matka však ležela nemocná v nemocnici až v Praze. Dětem měl být týdně posílán 1 zlatý, dokud se jejich matka neuzdraví.²⁶⁵

V létě 1867 byl po děkanu Breišlovi ustanoven jeho nástupce, dříve farář z nedaleké Mladé, Václav Srb.²⁶⁶ Ten brzy po nástupu projevil zájem o chudé a to darem 50 zlatých chudé pokladně. Na návrh radního F. Egera mu za to bylo městskou radou písemně poděkováno.²⁶⁷ Katoličtí duchovní měli zvláštní postavení k chudinským záležitostem i z hlediska zemského obecního zákona.²⁶⁸

Na začátku září 1867 probíral benátecký výbor žádost od výboru města Skutče ohledně příspěvku pro tamní „pohořelé“. Benátečtí se usnesli, aby byla ve městě udělána sbírka a po jejím ukončení bylo z obecního rozpočtu přispěno pěti zlatými.²⁶⁹ V charitativní oblasti se především angažovali místní divadelní ochotníci, kteří o tři roky později podpořili „pohořelé“

---

²⁶⁰ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 4. 1865

²⁶¹ Tamtéž, Protokol výboru z 10. 2. 1866

²⁶² GEORGIEV, *Až do těch hrdel a statků?*, s. 131

²⁶³ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 13. 10. 1867

²⁶⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 10. 1867

²⁶⁵ Tamtéž, Protokol výboru z 27. 5. 1867

²⁶⁶ *Boleslavan*, 19. 7. 1867, s. 117

²⁶⁷ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 9. 8. 1867

²⁶⁸ JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury*, s. 233

²⁶⁹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 4. 9. 1867

ve Mšeně.²⁷⁰ Benátečtí měšťané byli ochotní k solidaritě i v případě těžce válkou zasaženého okresu Mnichovo hradiště v roce 1866.²⁷¹

5.2.5 Školní účty

Mimo pokladny stály tzv. školní účty. Ty byly spojeny s financováním školy, respektive platy učitelů. To mělo na starost město, kde škola sídlila a také přiškolené obce. Na schůzi výboru se tak řešily nedoplatky poplatníků.²⁷² Problematika nedoplatků byla někdy řešena osvobozením některých školních dětí, přesněji jejich rodičů, od placení školního platu.²⁷³

5.2.6 Udělování měšťanství

Určitým zdrojem financí bylo pro obec udělování městského práva, které schvaloval obecní výbor. Poměrně jednoduchým případem byla žádost Jana Vančla, který již vlastnil dům v Nových Benátkách. Nejdříve byl prověřen stav jmění žadatele. Vyřízení žádosti bylo zpoplatněno 10 zlatými. Po splnění uvedených povinností mu bylo měšťanství výborem 18. března schváleno. Bylo mu kladeno na srdce, aby k představeným měl úctu a zachovával poslušnost, aby vedl bohabojný život, ochotně snášel poplatky a břemena a ve všem si počínal, jak na spořádaného měšťana sluší a patří. Na závěr byl vyzván k složení slibu, který se měl konat o dva dny později v 10 hodin dopoledne na radnici.²⁷⁴

Zajímavějším byl případ udělení měšťanství Josefu Chrumovi²⁷⁵, který také vlastnil nemovitost ve městě. J. Chruma totiž tvrdil, že byl před několika lety vyzván od městské rady pod vedením starosty Horáčka, aby jako držitel městských pozemků a obchodník zažádal o městské právo. Obrátil se tedy na tehdejší radu se žádostí. Ta mu měšťanství přislíbila, ale požadovala poplatek přibližně o třetinu vyšší, než bylo obvyklé. J. Chruma zaplatit odmítl a namítal, že doposud žádný zdejší měšťan tak vysokou taxu neplatil. Záležitost se proto protáhla až k nově zvolenému zastupitelstvu v roce 1860. Nová městská rada pod vedením starosty Nováka se vyjádřila ve smyslu, že požadovaná suma je opravdu příliš vysoká, zvláště, když se

---

²⁷⁰ VONDRA, *Dějiny benáteckého divadla*, s. 11

²⁷¹ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 106

²⁷² Např. SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 27. 5. 1867

²⁷³ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 31. 10. 1867

²⁷⁴ Tamtéž, Protokol rady z 16. 3. 1861

²⁷⁵ Byl členem městského zastupitelstva již od roku 1861. Měl na starost kontrolu mostecké pokladny. Účastnil se také vybraných dražeb.

jedná o „městského syna“. Navrhla proto, že z původně požadovaných 23 zl. 10 kr. sleví na 16 zlatých, což odpovídalo Chrumovu požadavku. Po složení uvedené částky mu byl vydán dekret. Stejně jako u výše uvedeného případu měl nový měšťan ctít své představené, vést slušný a spořádaný život a snášet obecní břemena. Zároveň se měl snažit odvracet od obce „škodlivé“ a pomáhat radou i skutkem k prospěchu města.²⁷⁶ Tento případ byl podle dochovaného materiálu patrně ojedinělý a „osvícenější“ městské rady poplatky za přijetí do městského svazku úplně zrušily.²⁷⁷

Nově zvolené zastupitelstvo přistoupilo k udělení čestného měšťanství. V červnu 1861 mělo být uděleno předním osobnostem české liberální politiky Františku Palackému a Františku Ladislavu Riegrovi.²⁷⁸ Trochu paradoxně jej ve stejné době obdržel také vlastenec, vědec, ale především zdejší rodák Antonín Jaroslav Vrtátka²⁷⁹, který byl oproti Palackému a Riegrovi výrazně konzervativního ražení.²⁸⁰ Takováto ocenění mohla být projevem města, které tím demonstrovalo svůj český charakter.²⁸¹

5.3 Infrastruktura

Město bylo neustále tlačeno k nápravě nedostatků v infrastruktuře. Nicméně kvůli tíživému nedostatku financí se snažilo záležitosti řešit úsporně. Příkladem může být osvětlení města, které si vysloužilo již citovanou veřejnou kritiku v roce 1859. Město, respektive starosta Linert, přistoupilo k vylepšení dosavadního stavu na konci roku 1864. Starosta oznámil pořízení čtyř petrolejových lamp za 44 zlaté. Výbor tento výdaj schválil a zároveň se usnesl, aby další pořizování lamp bylo založeno na dobrovolných přispěvcích, čímž by se nezvyšovaly výdaje obce.²⁸²

Na stejném jednání starosta připomněl výboru, že bude zapotřebí vyměnit vodovodní trubky vedoucí k městské kašně a to za železné, což zastupitelé schválili.²⁸³ V případě

---

²⁷⁶ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 11. 5. 1861

²⁷⁷ HLAVÁČKA, *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době I*, Praha, 2016, s. 251

²⁷⁸ Udělení čestného občanství nebylo v případě uvedených „výtečníků“ v této době neobvyklé. Stejně pocty se jim dostalo například v Karlíně. Viz VOBORIL, *Vlivní muži pražských předměstí*, s. 125

²⁷⁹ Antonín Jaroslav Vrtátka (1815-1892), syn benátského měšťana a hrnčíře. Studoval na pražské univerzitě. Poté byl vychovatelem ve šlechtických rodinách. Zúčastnil se svatodušních bouří v Praze, za což měl později nepříjemnosti s úřady. Následně se přiklonil k „rozvážnému konservatismu“. Usadil se v Praze, kde pracoval jako knihovník Musea Království českého a soustředil se na vědeckou činnost. Viz STREJČEK, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.*, s. 18-28

²⁸⁰ POLÁK, *Kalendárium Benátska*, s. 60

²⁸¹ VOBORIL, *Zájmové skupiny a způsoby jejich interakce v komunální politice na konci 19. století*, s. 314

²⁸² SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 15. 12. 1864

²⁸³ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

vodovodu byla zapotřebí spolupráce s „velkodržebností“, která využívala společný vodovod. V protokolu bylo konstatováno, že obec je doposud vodou dostatečně zásobována a že velkostatek nelze přinutit k participaci, i když se k tomu zavázal.²⁸⁴ Takže i přes schválení výborem byla záležitost v podstatě odložena.

O něco jednodušší bylo přimět k nápravě „obyčejné“ obyvatele města. Ve dvou případech se jednalo o opravu kanálu, který se nacházel před jejich domy. K opravě mělo dojít bezodkladně.²⁸⁵ Prokopu Blažkovi přišel přímo „rozkaz“, aby do osmi dnů opravil mříž kanálu, jinak mu hrozila pokuta.²⁸⁶ Voda, která neodtékala kanálem vymílala ulice, což samozřejmě zhoršovalo jejich stav. Město samo tak bylo tlačeno investovat do oprav odtoků.²⁸⁷

5.3.1 Rozšíření hřbitova

Dalším z řady problémů, které musela místní samospráva řešit, byla nedostatečná kapacita městského hřbitova, který se stále nacházel u děkanského kostela. Obec totiž byla vlastníkem hřbitova a měla povinnost ho spravovat, případně zřizovat.²⁸⁸ Od konce 18. století se začaly zakládat hřbitovy vně měst a dál od obydlených prostor.²⁸⁹ Benátečtí se ale rozhodli rozšířit stávající hřbitov u kostela. Bylo to asi dáno tím, že hřbitov byl na kraji města a mohl se tak rozšířit do volného prostoru a především lze za tím hledat finanční úspory. Nicméně obec se stejně vybudování nového hřbitova za městem nevyhnula. K tomu však došlo až v 80. letech 19. století.

Na poradě městského výboru konané v říjnu 1861 bylo, mimo jiné, jednáno o výměně pozemků mezi obcí a děkanstvím. Město navrhovalo, že odstoupí část obecní zahrady „Blažejky“ za odpovídající díl děkanské zahrady k rozšíření zdejšího hřbitova.²⁹⁰ Vyjednávání se však tradičně protahovalo a o záležitosti bylo jednáno i o dva roky později.²⁹¹ Průlom nastal až v únoru 1864, kdy „vysoký zemský výbor království českého spolu s vysokou důstojnou konsistoří“ potvrdil postoupení dílu tzv. záduší na rozšíření hřbitova.²⁹² Nicméně se stavbou se začalo o dva roky později a to v době, kdy bylo těsně po válce s Pruskem. Už začátkem září

---

²⁸⁴ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 29. 8. 1865

²⁸⁵ Tamtéž, Protokol rady z 16. 3. 1861

²⁸⁶ Tamtéž, Rozkaz rady z 9. 9. 1861

²⁸⁷ Tamtéž, Protokol výboru z 29. 8. 1865

²⁸⁸ ŠOUŠA, *Obecní majetek v Čechách 1848-1938*, s. 86

²⁸⁹ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 265

²⁹⁰ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 10. 1861

²⁹¹ Tamtéž, Pozvánka z 11. 4. 1863

²⁹² Tamtéž, Protokol výboru z 13. 2. 1864

uspořádala městská rada dražbu na dovoz materiálu pro stavbu nové hřbitovní zdi.²⁹³ Rozpočet stavby byl v květnu následujícího roku dodatečně schválený výborem obce.²⁹⁴

5.3.2 Silnice na Podolci

První bod prvního dochovaného protokolu městského výboru z roku 1861 se týkal opravy silnice na Podolci, která měla být již bezodkladná. Předpokládané náklady na opravu měl vypracovat člen výboru Antonín Erler a poté rozpočet předložit radě.²⁹⁵ Silnice se sice nacházela na předměstí, ale byla důležitou komunikací regionálního významu. Město, které trpělo chronickým nedostatkem peněz i na bezodkladné opravy, ji tak chtělo hlavně z finančních důvodů převést na okres. Okresní zastupitelstvo takovou žádost projednávalo v září 1865. Cesta byla po opravě v dobrém stavu a předpokládalo se, že ji okres převezme.²⁹⁶ Nicméně převzetí se jako obvykle protáhlo. Město se znovu pokusilo o převod silnice po nových volbách na podzim 1867. Na schůzi výboru navrhl zastupitel a starosta okresu v jedné osobě Karel Čulík, aby byla silnice „pod Rourou“²⁹⁷ opět opravena a poté nabídnuta okresu. Návrh byl výborem jednohlasně přijat.²⁹⁸ Nicméně netrvalo to ani měsíc a obecní zastupitelstvo rozhodlo, že silnici stačí pouze poopravit, když se stejně převede na okres.²⁹⁹ Dva dny po schůzi následovala dražba na dodání materiálu (písek a kámen) pro uvedené poopravení.³⁰⁰ Na prosincové schůzi výboru starosta oznámil dokončení opravy silnice a ptal se zastupitelů, jak postupovat dál. Radní František Eger navrhl, aby se silnice nepřeváděla zdarma, protože již před dvěma roky se silnice také opravila a okres jí stejně nepřevzal. Starosta dal proto hlasovat, zda má být silnice předána s náhradou nebo bez náhrady okresu, ale většina zastupitelů se usnesla, že bez náhrady.³⁰¹ Město se tak sice zbavilo majetku, ale především dalších finančních výdajů.

---

²⁹³ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 9. 1866

²⁹⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 27. 5. 1867

²⁹⁵ Tamtéž, Protokol rady z 16. 3. 1861

²⁹⁶ *Okresní zastupitelstvo benátské*, in: Boleslavan, 22. 9. 1865, s. 27

²⁹⁷ Silnice (též řečená „Roura“) se tak nazývala, protože zde vedl vodovod (roura) z tzv. malého mlýna, odkud byla voda z Jizery čerpána do (staré) vodárny.

²⁹⁸ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 31. 10. 1867

²⁹⁹ Tamtéž, Protokol výboru z 19. 11. 1867

³⁰⁰ Tamtéž, Protokol rady z 21. 11. 1867

³⁰¹ Tamtéž, Protokol výboru z 14. 12. 1867

5.3.3 Železnice

„Důležitou podmínkou hospodářské prosperity města je dopravní spojení se světem.“³⁰² To platilo ve „století páry“ dvojnásob. Pro Nové Benátky byla vždy důležitá komunikace (zemská stezka, později císařská silnice) z Prahy do Mladé Boleslavi a dál na sever. Pokrok nešel zastavit, ovšem benáteckým představitelům (a nejen jim) se ho podařilo zpomalit. Patrně nečetli nebo si nevzali k srdci přednosti železnice uváděné v článku „Úvahy o projektované železnici Turnovsko-Kralupské“³⁰³, které vyšly novinách Boleslavan v souvislosti s přípravou stavby tratě v roce 1863. Autor úvah upozorňoval i na předsudky, které železnici předcházely: „[...] město, podle něhož položí se železná koleje, ihned připraví o blahobyt, o život jeho, o všecken obchod a průmysl. Stane prý se takové město mrtvým a v brzku schudne docela!“ V Pojizeří měla železnice odpůrce přirozeně zvláště mezi formany. Karel Sellner k tomu napsal, že když se začala trať vyměřovat, formani „[...] znervosněli a v zájezdních hospodách bouřili proti špinavé konkurenci, [...]. Zahájili i stávkou a nejezdili, v hospodách seděli, popíjeli a zle hovořili o nenáviděné dráze.“ Zároveň „[...] chválili zvláště šlechtice a moudré správy měst, odpírající upsání podílů na stavbu železnice.“³⁰⁴

Původní záměr byl postavit železnici z Prahy přes Benátky do Mladé Boleslavi údolím Jizery. V rozhodujícím okamžiku však město Mladá Boleslav a majitel benáteckého velkostatku odmítli upsat akcie ve prospěch železnice.³⁰⁵ Hrabě Thun-Hohenstein nepřistoupil ani na prodej pozemků, přes které měla být dráha vedena. Navíc, patrně po nátlaku místních i okolních formanů, vystoupili proti dráze také novobenátečtí městští představitelé.³⁰⁶ Dráha se tak vyhnula oběma měštům a byla postavena v trase, kterou si udržela v podstatě dodnes. Benátečtí měšťané se později snažili tuto velkou chybu napravit, ale neúspěšně. Své nesprávné rozhodnutí si brzy uvědomil i benátecký zámecký pán³⁰⁷. Již několik let po otevření uvedené dráhy (1865) musel vybudovat železniční vlečku pro svůj nový cukrovar. Naproti tomu v Nové Lysé si možná uvědomili chybu benáteckých a postavení železná dráha přes jejich město nebránili ani zdejší měšťané, ani velkostatek. Ještě o 90 let později J. Vik poznamenal: „Kráčí-

³⁰² VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 117

³⁰³ *Úvahy o projektované železnici Turnovsko-Kralupské*, in: Boleslavan, 11. 12. 1863, s. 85

³⁰⁴ SELNER, Karel, *Z dob formanské slávy*, in: Boleslavan: Vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátecka, Mladá Boleslav, 1926-1927, č. 6-7, s. 195-196

³⁰⁵ *Dějiny obcí okresu mladoboleslavského a benáteckého*, Mladá Boleslav, 1926, s. 169

³⁰⁶ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 22

³⁰⁷ Chybné rozhodnutí bylo možná dáno i tím, že se v této době změnil majitel velkostatku. Roku 1865 jej převzal od svého otce Leopold Bohumil Thun-Hohensteina od roku 1869 byl skutečným majitelem. Viz SEDLÁČEK, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, s. 73

li dnes Lysá ve svém rozvoji stále před Benátkami, má za to co děkovati právě své šťastné poloze na dráze.“³⁰⁸ Trasování železničních tratí na krajích benátského okresu oslabilo ještě více pozici Nových Benátek jako centra. Město tak zůstalo i nadále pouze křižovatkou silnic. Nedostatečné železniční spojení mělo patrně vliv i na to, že v Benátkách se průmysl rozvíjel jen pomalu. Pokrok v osobní dopravě byl důležitý přinejmenším do první světové války i pro regionální obslužnou funkci, o což se Benátky připravily. Cestovní rychlost železniční dopravy přitom umožnila vznik nově se utvářejících obslužných regionů vyššího řádu, které svou velikostí výrazně přesáhly tradiční centra.³⁰⁹

5.3.4 Požární řád

Pro obce bylo vždy důležitou záležitostí, jak se vypořádat s požárem. Tomu měl pomoci požární řád. Dne 9. března 1861 vypukl na předměstí Podolec požár, o kterém městský písař sepsal ještě tentýž den zprávu pro okresní úřad. Požár se rozšířil kvůli silnému větru na dva domy. Díky rychlé pomoci přispěchavšího lidu se podařilo oheň zvládnout. Zvláště neohroženě si měl počínat četník F. Hrdlička (vlastník domu na Podolci) a jeho dva statní synové, kteří s nasazením života strhali střechu ze sousedního domu, takže se požár dál nerozšířil.³¹⁰ Tento požár dal možná podnět k projednání tzv. pořádku k hašení ohně. Tento bod se objevil na jednání již 16. 3. 1861.³¹¹ Nicméně tím nadnesená problematika teprve začala a schválení řádu se protahovalo. V dubnu 1866 se již okresní zastupitelstvo dotazovalo ohledně předložení požárního řádu. Městský výbor se teprve usnesl, že předtím by bylo zapotřebí opatřit přepis „hasebního“ řádu z jiných měst. O tyto řády byly požádány města Turnov a Mšeno.³¹² Záležitost se však pohnula kupředu až s nově zvoleným zastupitelstvem v druhé polovině roku 1867. V říjnu byli zvoleni tři komisaři při hasičském sboru.³¹³ Těm bylo následně svěřeno vypracování požárního řádu. Jako pomůcka jim měl být dodán řád města Nové Lysé. Komisaři na příští schůzi měli předložit návrh a zároveň měli uvést, kolik bude zapotřebí nových obecních „vodních košíků“. ³¹⁴ Komisař Václav Papoušek na další schůzi předložil k schválení návrh řádu pro Nové Benátky. Výbor však dokument nepřijal a vyslal do komise ještě jednoho

³⁰⁸ VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 117

³⁰⁹ MAIER, *Hospodářství a rozvoj českých měst 1850-1938*, s. 291

³¹⁰ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Zpráva rady z 9. 3. 1861

³¹¹ Tamtéž, Protokol rady z 16. 3. 1861

³¹² Tamtéž, Protokol výboru z 23. 4., respektive 24. 4. 1866

³¹³ Tamtéž, Protokol výboru z 13. 10. 1867

³¹⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 10. 1867

zastupitele. Řád měl být ještě jednou prozkoumán a na příští schůzi opět předložen.³¹⁵ To se nakonec stihlo ještě do konce roku 1867. Na silvestrovské schůzi výboru byl opravený požární řád schválen jako první bod na jednání. Poté bylo projednáno zakoupení potřebného hasičského náčiní. Starosta Novák navrhl, aby bylo zafinancováno z peněz získaných z dvou výročních trhů a z prodaného dílce obecního lesa, což bylo schváleno.³¹⁶ Záležitost se tak podařilo uzavřít až po šesti letech a to v podstatě během čtvrt roku.

5.4 Nová škola

Školní výchova sahá až k samotným počátkům města, kdy při klášteře cyriaků vznikla škola, která je poprvé doložena k roku 1390.³¹⁷ Později se škola (už ne klášterní, jelikož ten byl zničen husity) nacházela v místech dnešní fary u děkanského kostela. Po třicetileté válce se škola na dlouhou dobu přestěhovala na místo u bývalé Dolení (Pražské) brány. Za vlády Josefa II. se stala triviální. K benátské škole byly přiškoleny blízké okolní obce Kbel, Obodř, Sedlec, Staré Benátky a Zdětín. Měla původně dvě třídy, ale za patronátu hraběte Františka Příchovského z Příchovic byla v roce 1810 na jeho výzvu zřízena třetí, tzv. německá třída.³¹⁸ V této třídě se vyučovalo německy, to však vydrželo pouze do roku 1848, kdy se v ní začalo vyučovat česky, jako doposud v ostatních dvou třídách.³¹⁹

Školní budova počátkem 30. let vyhořela a již nebyla obnovena.³²⁰ „Nastalo dlouhé období, kdy pro žactvo hledáno bylo útočiště po různých domech soukromých. Díky starému patronátnímu zřízení vleklo se jednání o novou školu do nekonečna. Zatím přibývalo žáků, a ke třem „kočovným“ třídám přibyla třída čtvrtá.“³²¹ Situace se stávala čím dál tím víc neúnosnou. V roce 1865 navštěvovalo „školu“ 657 dětí. V této době se dvě třídy nacházely v domě u zámecké brány, který pro ně vyhradil patron školy hrabě Thun-Hohenstein. Další dvě třídy přebývaly v domě Františka Linerta na náměstí. V prvním případě byl domek poskytován bezplatně, v druhém byl však majiteli placen nájem.³²² Náklady spojené s budováním

---

³¹⁵ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 14. 12. 1867

³¹⁶ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 12. 1867

³¹⁷ „S rozkvětem kláštera souviselo i založení klášterní školy, kterou zřejmě navštěvovali synkové měšťanů, popř. bohatých sedláků z okolí.“ viz NACHTMANNOVÁ, *Benátky a Dražice ve středověku*, s. 73

³¹⁸ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 48

³¹⁹ VIK, *Benátky nad Jizerou: Průvodce po historii a pamětihodnostech města a okolí*, s. 88

³²⁰ ŠNAJDR, *Město Nové Benátky nad Jizerou*, s. 21

³²¹ VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 86

³²² ANTOŠ, *Stavební vývoj školních budov v Benátkách nad Jizerou v posledních 100 letech*, s. 23

vzdělávacích institucí ležely primárně na bedrech obcí, k jejichž základním povinnostem patřila péče o obecní školu. Výdaje na školská zařízení patřila k více zatěžujícím.³²³

Dříve než benáteckým, došla trpělivost se stavem vyučování dvěma přiškoleným obcím – Zdětínu a Sedlci. Jak napsal pozdější zdětínský učitel Kavka: „Zdětínští a Sedlečtí občané umínili si postavit vlastní svou budovu pro obě jmenované obce a jejich děti s právem jmenovacím a vlastní patronací r. 1860.“ Nicméně proti jejich snaze stáli silní protihráči: „Hr. Leopold Thun, majitel č. 20 ve Zdětíně (Chrástecký dvůr) a tehdejší úřady školní, děkan Josef Breišl v Nových Benátkách s vikariátním úřadem Brandýským postavili se proti tomu a všemožně se přičiňovali, aby se tak nestalo a občané Zdětínští se Sedlečtými vlastní školy nedostali.“ Trvalo tři roky, než se zdětínským a sedlečtým obyvatelům podařilo dosáhnout svého a získat povolení pro vlastní školu. Podle Kavky jim v tom měla pomoci protekce u místodržitelství od Jana Dörfla³²⁴, který byl vedoucím okresního úřadu v Nových Benátkách. Zajímavostí je, že Chrástecký dvůr zůstal přiškolen k Novým Benátkám, přestože katastrálně patřil k obci Zdětín.³²⁵ Lze předpokládat, že se tak stalo vlivem jeho hraběcího vlastníka.

V roce 1865 došlo k otevření nové školní budovy ve Zdětíně, do které chodili i sedlečtí žáci.³²⁶ Tato skutečnost patrně podnítila k větší aktivitě Benátečany a zdejší školní výbor dne 11. dubna 1865 rozhodl o stavbě nové školy. V červnu téhož roku předložil školní výbor stavební plán s rozpočtem na novostavbu. Též uzavřel prozatímní kupní smlouvu na domek čp. 140 s měšťanem Josefem Novákem, který ho prodal za 4500 zlatých. Vedlejší pozemek darovala pro školu měšťanka Eleonora Husáková.³²⁷ Pozemek se nacházel v blízkosti děkanského kostela, nicméně stejně jako chrám byl poněkud zasunut mimo hlavní ulice a náměstí.

Celkem bylo na stavbu školy potřeba deset tisíc zlatých. Přispět měly přiškolené obce a patron školy Thun-Hohenstein. Peníze měly být získány také odprodejem zbořeniště a pozemku po vyhořelé škole. Dalším zdrojem financí byl tzv. pивní krejcar. O ten byl veden spor mezi

---

³²³ KLADIWA, POKLUDOVÁ, KAFKOVÁ, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 2. svazek*, s. 171

³²⁴ Jan Václav Dörfel (1818-1880), v roce 1844 začínal u zemského soudu v Praze, následně působil ve státní správě v Haliči, po revoluci působil v Praze, od roku 1851 byl komisařem na okresním hejtmanství v Kadani, následně na obdobné pozici opět v Haliči, v roce 1861 se stal vedoucím okresního úřadu v Nových Benátkách, o rok později působil jako okresní představený v Železném Brodě, svou kariéru završil v roce 1868 na českém místodržitelství. Viz KLEČACKÝ a kol., *Slovník představitelů politické správy v Čechách v letech 1849-1918*, s. 139

³²⁵ KAVKA, Josef, *Z paměti obce Zdětína*, in: Boleslavan: Vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátecka. Mladá Boleslav, 1926-1927, č. 6-7, s. 307-308

³²⁶ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 49

³²⁷ ANTOŠ, *Stavební vývoj školních budov v Benátkách nad Jizerou v posledních 100 letech*, s. 23

městským úřadem a benáteckými hostinskými, kteří chtěli vybírat maximálně půl krejcaru. Při rozhodl český zemský výbor koncem listopadu 1867 tak, že úřad je oprávněn po dobu 10 let vybírat jeden krejcar z každého mázu piva v obci vyčepovaného.³²⁸

Škola se měla začít stavět na jaře 1866, ale do toho vstoupila prusko-rakouská válka.³²⁹ Nicméně ani v létě následujícího roku se nezačalo se stavbou. Okresní úřad v Mladé Boleslavi se proto dotazoval, kdy stavba začne. Předseda místního školního výboru Karel Čulík úřad ubezpečoval, že škola bude k dispozici pro školní rok 1868/69. Škola však byla předána do veřejného užívání, tj. do majetku benáteckého školního výboru až 2. ledna 1869. O den později byla slavnostně vysvěcena zdejším děkanem Srbem. Odpolední slavnostní hostiny v nové škole se zúčastnili všichni prominenti města. Autorem a stavitelem školní budovy byl Josef Brich z Nových Benátek. Nová škola byla stavěna pro čtyři třídy a vešly se do ní i byty pro všechny čtyři učitele.³³⁰ O převzetí školy byla pro zastupitelstvo vypracována zpráva komise složená ze tří členů výboru. Ti se vyslovili, že celá stavba je v úplném pořádku.³³¹ Ještě téhož roku došlo k tzv. Hasnerově reformě školství a dosavadní triviální škola byla přeměněna na obecnou školu. Říšský zákon z 14. května zároveň inicioval vznik škol měšťanských, které měly být alespoň jedna v okrese. Takové školy se v 80. letech dočkaly i Nové Benátky.³³²

Benáteckým měšťanům, ale i příslušníkům příškolených obcí (které se neoddělily), trvalo víc než 35 let, než se jim podařilo postavit novou školní budovu. K tématu vzdělání a školy se v knize „Z dějin české každodennosti“ píše: „Měřítkem vzdělanosti není jen funkční a promyšlený školský systém či funkční gramotnost společnosti, ale i reflexe tohoto systému a potřeby vzdělání v očích společnosti, především těch jejích částí, které se na tvorbě tohoto systému nijak nepodílejí.“³³³ Patálie s benáteckou školou tak patrně vystihují vztah společnosti k instituci vzdělání. Ještě více problematické bylo, že kapacitně přestala nová budova brzo stačit, jelikož už tři roky po jejím otevření vznikla pátá třída.³³⁴ Možná trochu problematickou roli hráli zastupitelé, jinak těž starostové, Novák a Linert. Oba měli určité interesy spojené s novou školou. F. Linert pronajímal svůj dům dvěma třídám a J. Novák prodal pozemek pro novou školu. Jejich chování tak kontrastuje s hrabětem Thun-Hohensteinem, který pronajímal

---

³²⁸ ANTOŠ, *Stavební vývoj školních budov v Benátkách nad Jizerou v posledních 100 letech*, s. 23

³²⁹ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 133

³³⁰ ANTOŠ, *Stavební vývoj školních budov v Benátkách nad Jizerou v posledních 100 letech*, s. 23-24

³³¹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol z 12. 1. 1869

³³² LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 200

³³³ Tamtéž, s. 192

³³⁴ POLÁK, *Kalendárium Benátecka*, s. 65

svůj dům škole bez poplatků, a měšťankou Husákovou, která pozemek pro školu poskytla zdarma.

5.5 Majetek obce a povolování staveb

5.5.1 Prodej majetku obce

Přestože majetkové záležitosti patřily do samostatné působnosti obcí, byly pod dohledem okresního úřadu. Ten především dozoroval kmenové jmění obce a povoloval prodej obecního majetku.³³⁵ Nicméně schvalování prodeje bylo vcelku běžnou agendou městského výboru. Především šlo o pozemky, případně části pozemků. Výbor se snažil chovat obezřetně. Například kvůli výměře pozemku povolal inženýra Michala z Boleslavi, aby pozemek před prodejem nejdříve vyměřil.³³⁶ V dalším případě odprodej pozemku neschválil, protože by tím byla zúžena obecní cesta³³⁷, případně „pokažen“ dvorek domu patřící obci.³³⁸

Větším tématem byl obecní les. Město s ním nebylo spokojeno a snažilo se ho vyměnit s velkostatkem za jiný pozemek. Podle starosty tehdejší „les“ nebyl příliš vzrostlý a nenesl žádný užitek. Dokonce naopak, městský rozpočet zatěžoval dohlídkou nad ním a byl dále znehodnocován krádežemi. Les si navíc žádal investice k zlepšení jeho stavu. Zastupitelstvo se tak jednohlasně usneslo, pokud se výměna s velkostatkem nepodaří, tak aby byl celý les prodán po dílcích cestou veřejné dražby. Z utržených peněz se měly zafinancovat neodkladné záležitosti k prospěchu obce.³³⁹ Výměnu se opravdu nepodařilo dohodnout a tak došlo na prodej lesa. Radní F. Eger ještě navrhl, aby se před prodejem pokácely silnější borovice, které by se daly použít na opravu obecní pastoušky nebo jiným případným potřebám obce. Jeho návrh byl přijat.³⁴⁰

Město se snažilo zpeněžit leccos. Například byly manželům Knoblochovým přímo prodány akáty, které rostly na náměstí.³⁴¹ Výbor také zmocnil starostu, že může požadovat peníze z lámaného ledu.³⁴²

---

³³⁵ ČOPÍK, *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 64-65

³³⁶ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 19. 11. 1867

³³⁷ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

³³⁸ Tamtéž, Protokol rady z 4. 4. 1865

³³⁹ Tamtéž, Protokol výboru z 13. 10. 1867

³⁴⁰ Tamtéž, Protokol výboru z 19. 11. 1867

³⁴¹ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

³⁴² Tamtéž, Protokol výboru z 31. 12. 1867

5.5.2 Sporný majetek

Obec v první řadě disponovala tím, co již držela z minulosti a co bylo majetkem katastrální obce. Určitým problémem bylo, že obec vlastnila majetek většinou bez písemně doloženého právního titulu.³⁴³ S takovým problémem se potýkala také benátecká obec. V říjnu 1861 byl starosta Novák a výbor vyzváni c. k. okresním úřadem v Nových Benátkách k vyjasnění sporných nemovitostí, které zjistila komise. Jednalo se hlavně o stavení č. 47, které si nárokoval zdejší velkostatek. Dále se jednalo především o pozemky (pastviny a zahrady). Celkem šlo o více než 20 sporných lokalit, které si nárokovalo město, soukromé osoby i sousední obce. Představení města měli na tuto výzvu najít pravé majitele sporných nemovitostí. K tomu jim měli pomoci „sousedé“, kteří by dosvědčili kdo a kdy užíval daný pozemek. Město mělo vše sepsat a předložit nejdéle do konce prosince 1861.³⁴⁴

V reakci na tuto výzvu vznikl požadovaný protokol pro okresní úřad, který dal zpracovat městský výbor.³⁴⁵ Jednalo se o vyjasnění vlastnictví parcel. Město předkládalo své argumenty pro držbu nemovitosti. V případě sporu o stavení č. 47 (spáleniště bývalé městské školy) vedení města dokazovalo, že je vlastníkem pozemku, protože bývalý učitel Jan Franc zaplatil za vykopání hrušky, která rostla na příslušném pozemku, městu, aniž by proti tomu měl velkostatek námitky nebo by požadoval náhradu. Druhým důkazem mělo být, že dům patřil obci podle zápisu v městské gruntovní knize z roku 1681. Dále město tvrdilo, že za více než 30 let velkostatek neměl nic proti užívání sporného místa obcí. Obec zbořeniště opravdu obhájila a později ho prodala. S velkostatkem byl veden spor také o pastvinu na Křemeni. Město tvrdilo, že „velkodržebnost“ si své pozemky ohrazuje, ale přestože tato pastvina sousedí s ohrazenými pozemky velkostatku, tak není oplocena. Pozemek byl navíc obklopen obecními a nacházela se na něm obecní pěšina. Město tak argumentovalo, že pozemek nemůže postoupit, protože by velkostatek veřejnou cestu uzavřel.

Spor byl veden také o pastvinu, která měla patřit k „záduší“, ale nárokovalo si ji město. To argumentovalo, že od starodávna je v jeho držení a užívání, např. zde vysázelo stromořadí. Plody těchto stromů byly dokonce nabízeny obcí ve veřejné dražbě. Sporné parcely na Podolci město hájilo tím, že pozemky sice užívají majitelé přilehlých nemovitostí, ale ti sami již dříve projevíli zájem o jejich odkup. Ani při sporu o pastvinu mezi obcí a jejím tehdejší starostou

---

³⁴³ ŠOUŠA, *Obecní majetek v Čechách 1848-1938*, s. 44-45

³⁴⁴ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 21. 10. 1861

³⁴⁵ Tamtéž, Protokol rady nedatovaný (patrně z konce roku 1861)

Novákem se město nevzdalo svého nároku a dokazovalo, že na uvedeném pozemku otevřelo kamenný lom, aniž by majitel cokoli namítal. V případě sporné pastviny mezi obcí a Janem Chrumou se naopak město vzdalo svého nároku na uvedený díl, protože cena sporného pozemku byla natolik nepatrná, že nestála za vedení pře. Obec tedy díl přenechala k užívání Chrumovi, který již dříve dal spravit tři okolo vedoucí cesty.

Sporných pozemků a nemovitostí mezi městem a sousední vsí Zdětín bylo větší množství a vznikl pro ně samsostatný „výtah“ z fasovních knih. Dokument obsahoval popis jejich polohy a do určité míry jejich dosavadní využívání.³⁴⁶ Mezitím byla samsostatně řešena žádost o odkup pozemku sousední obcí Obodř. Požadovaný pozemek se nacházel mezi poli obodřeckých obyvatel. Jednalo se o průhon nazývaný „Na Viničkách“, který sice patřil městu, ale to ho nevyužívalo. Naproti tomu byl hojně využíván právě „Obodřáky“. Obodřečtí zastupitelé dále tvrdili, že průhon se neustále zužuje, kvůli přiorávání.³⁴⁷

V souvislosti se snahou o konsolidaci obecního nemovitého majetku bylo poznamenáno, že obec „nevyhnutelně potřebuje“ katastrální mapu.³⁴⁸ Výbor se dokonce usnesl, aby se počkalo s prodejem pozemků, dokud nebude k dispozici mapa obecních pozemků.³⁴⁹

5.5.3 Povolování staveb a živností

Samospráva musela řešit i případy táhnoucí se ještě z doby před jejím vznikem. Jednalo se například o nepovolenou stavbu domu, který vznikl v roce 1839 na obecním pozemku. Městská rada tento případ otevřela skoro po čtvrt století. Konstatovala neoprávněnost stavby a její tehdejší majitel musel zaplatit pokutu 10 zlatých.³⁵⁰ V případě „boudy“ Matěje Šípka byla městská rada neoblomná a rozhodla o odstranění nepovolené stavby. Její rozhodnutí bylo potvrzeno i městským výborem.³⁵¹ Uvedený občan měl vůbec tak trochu „smůlu“ na jednání s vedením města. To vydávalo povolení nejen ke stavbě, ale třeba k provozování živností. Na schůzi výboru byla předložena žádost M. Šípka od správního úřadu k vyjádření ohledně

---

³⁴⁶ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, „Výtah“ nedatovaný (patrně z konce roku 1861)

³⁴⁷ Tamtéž, Protokol rady z 21. 11. 1861

³⁴⁸ Tamtéž, Protokol rady z 15. 12. 1864

³⁴⁹ Tamtéž, Protokol rady z 4. 4. 1865

³⁵⁰ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 73

³⁵¹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 10. 2. 1866

povolení k provozování hostinství na Podolci v č. 67. Výbor se usnesl odepřít povolení, protože uvedené stavení bylo podle jeho názoru nedostavěné a neobyvatelné.³⁵²

5.5.4 Masné krámy

V dubnu 1865 se dostal na pořad jednání zastupitelstva návrh na odstranění masných krámů³⁵³, které stály uprostřed náměstí poblíž radnice. Tento návrh byl výborem jednohlasně podpořen a krámy, které stály na obecním pozemku, měly být do čtvrt roku odstraněny. Stavba měla být odstraněna ze zdravotních a policejních důvodů, ale i proto, že hyzdila náměstí.³⁵⁴ Nicméně věc nebyla tak jednoduchá, o necelý rok později bylo na schůzi výboru o záležitosti jednáno znovu. Okresní výbor totiž odstranění stavby zamítl, patrně po tlaku řezníků, kteří ji využívali. Zastupitel a zároveň předseda okresu Čulík proto navrhl, aby se město pokusilo s řezníky nejdříve dohodnout, s čímž výbor souhlasil.³⁵⁵ Celou věc se však podařilo dotáhnout do konce až v roce 1868, kdy byly masné krámy zrušeny.³⁵⁶

5.6 Dražby

Poměrně rozsáhlou agendou byly dražby, které organizovala městská rada. Ta vytvořila komisi, která se skládala ze zástupců rady a případně některých zastupitelů. O jednotlivých dražbách byly vyhotoveny protokoly, které po přilepení kolku byly považovány zároveň za smlouvu mezi městem a vítězem licitace. Protokol obsahoval řadu podmínek, které bývaly poměrně podrobné. Město pomocí dražeb řešilo pronájem různých práv nebo svého majetku. Vyhlašování dražeb se zpravidla oznamovalo veřejným vyvěšením a vyubnováním. Při druhém mandátu starosty Nováka bylo nově u vybraných dražeb (clo z mostu, pronájem domu) také zveřejnění třikrát po sobě v Národních listech. Možnou souvislostí byl snižující se zájem o dražby. U prodeje lesa pomocí dražby se měl záměr nově vyhlásit také oběžníkem ve zdejším okrese.³⁵⁷

---

³⁵² SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 4. 9. 1867

³⁵³ U radnice stály od roku 1781 masné krámy a o tři roky později byly prodány místním řezníkům. Viz ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 69

³⁵⁴ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 4. 1865

³⁵⁵ Tamtéž, Protokol výboru z 10. 2. 1866

³⁵⁶ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 69

³⁵⁷ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 19. 11. 1867

5.6.1 Clo z přihnaného hovězího dobytka

Dražby cla z přihnaného hovězího dobytka na trh se konaly pravidelně po třech letech. Podmínky dražby u cla z přivedeného hovězího dobytka se v čase v podstatě neměnily.³⁵⁸ Vítěz dražby měl právo vybírat poplatek tři po sobě jdoucí roky. Musel být znám jako dobře zachovalý a platebně schopný. Zájemce byl povinen ještě před dražbou složit 50 zlatých v hotovosti nebo v cenných papírech jako zálohu (kauci). Nájem měl být placen čtvrtletně. Vítěz dražby získal možnost požadovat 6 krejcarů za každý přivedený kus hovězího dobytka na výroční trh. Nicméně musel též zaplatit kolek na protokol, který se tím stával smlouvou. Najímatel byl vázán podmínkami ihned po přiklepnutí nájmu. Rada města si však vyhrazovala, že smlouvu musí ještě schválit výbor obce. Rada též mohla povolit převzetí nájmu dědicem nebo povolit podnájem. Kdyby najímatel některou z podmínek nedodržel, tak si rada vyhrazovala právo nájem zrušit a na útraty provinilého nájemníka uspořádat novou dražbu, ke které by nebyl již připuštěn. Zároveň mu hrozilo placení náhrady za způsobené škody. V případě vypuknutí dobytčího moru (epidemie) neměl nájemce právo žádat náhradu škody nebo slevu. Vítěz dražby měl také povinnost ihned odvést 1 % z tříroční činže pokladně chudých. Vítězná nabídka se postupně snižovala z 215 na 207 zl. Počet zájemců se snižoval z 20 roku 1861 na 8 o šest let později. Vyhrál vždy jiný zájemce. Nájemník na léta 1864-67 to patrně neměl lehké a požádal o slevu z nájmu. Tehdy zastupitel Josef Novák navrhl určitou slevu, kterou výbor schválil.³⁵⁹ Možná, že v důsledku války v roce 1866 našli zastupitelé pochopení pro nájemce.

5.6.2 „Tržní požítky“

Velmi obdobné byly podmínky dražby pronajmutí tzv. tržních požítků z krámu a z obecních zásob. Ty byly opět na tři po sobě jdoucí roky (i se stejnými termíny jako v případě cla z dobytka). Nájemné se mělo platit ve čtvrtletních lhůtách. Nájemník musel složit kauci (v tomto případě 120 zl.) za svěřenou zásobu prken a nářadí, které byly majetkem obce. Samozřejmou podmínkou bylo udržovat svěřené věci v dobrém stavu, případně je na vlastní náklady opravit. Po každém trhu měl nájemník povinnost svěřený materiál uložit do kůlny

---

³⁵⁸ SOkA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokoly rady z 7. 3. 1861, 25. 2. 1864 a 28. 3. 1867

³⁵⁹ Tamtéž, Protokol výboru z 27. 5. 1867

obecního domu č. 78. Najímatel nesměl nakládat se svěřenými zásobami libovolně, např. je půjčovat. To mohla povolit jen městská rada. Ta si též vyhradila právo kdykoliv zkontrolovat svěřený materiál. V tomto případě se jednalo především o prkna, stěny a stoličky, které se používaly na trzích. Najímatel byl oprávněn vybírat peníze z krámků (z malého 6 kr., středního 8 kr. a z velkého 12 kr.), které si trhovci postavili na vyhrazených místech. Nemohl ovšem vyžadovat takové platby od benáteckých měšťanů, kteří měli sami takové právo u krámků postavených před svými domy nebo v jejich podloubí. Najímatel neměl právo určovat nová místa pro krámy. Podnájem byl přísně zakázán a nájem přecházel se všemi povinnostmi i na dědice nájemníka. Městská rada si vyhrazovala právo potvrzení smlouvy až po projednání s městským výborem. Z roku 1867 se opravdu taková zpráva o schvalování vysoutěženého nájmu výborem zachovala.³⁶⁰ V případě nedodržení podmínek si obec, respektive městská rada, jako zástupce obce, vyhrazovala právo pronájem zrušit a na útraty provinilého nájemníka uspořádat novou dražbu, ze které však byl vyloučen. V roce 1867 měl nájemník také povinnost jeden zlatý nebo jedno procento z tříroční činže každoročně odvést do pokladnice chudých. Ve stejném roce přibyl závazek obce, že svěřené zásoby pojistí proti ohni. Vítězná částka pronájmu se v průběhu let postupně snížila z 350 zl. 50 kr. (1861³⁶¹) na 270 zl. 50 kr. (1867). Také počet zájemců klesl z deseti v roce 1861 na pět o šest let později.³⁶²

V protokolech je často zmiňováno jméno Antonína Čupíka. Ten se zúčastnil již licitace v roce 1861, kterou však nevyhrál. Po druhé a po třetí již ano. A. Čupík se účastnil také dražeb cla z hovězího dobytka, ale tam mu to nevyšlo. Uvedený zájemce byl sice podnikavý, ale již v roce 1864 dlužil bezmála 120 zlatých do obecní pokladny za nájemné a obdobný nedoplatek měl již z dřívějších let.³⁶³ Jeho finanční závazky vůči městu se ani časem nezlepšily. Na zasedání výboru v únoru 1866 starosta konstatoval, že A. Čupík „[...]značnou částku s dřívějšího nájmu dluhuje, jakož i z nájmu přítomného.“ Výbor se proto usnesl, aby starý nedoplatek byl bez prodlení zažalován. Ohledně nového dluhu měl být A. Čupík předvolán a vyzván k jeho zaplacení do 8 dnů. Pokud by tak neučinil, tak měl být zažalován ve smyslu podmínek dražby a měla být provedena nová dražba (relicitace).³⁶⁴

---

³⁶⁰ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 27. 5. 1867

³⁶¹ Tamtéž, Protokol rady z 7. 3. 1861

³⁶² Tamtéž, Protokoly rady z 7. 3. 1861, 25. 2. 1864 a 28. 3. 1867

³⁶³ Tamtéž, Zpráva Františka Egera výboru z 9. 7. 1865

³⁶⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 10. 2. 1866

5.6.3 Ovoce z obecních stromů

Město pomocí licitací řešilo také prodej ovoce z obecního sadu „Blažejka“ a ze stromořadí při cestě k Dražicím. Mezi podmínkami bylo, že vítěz dražby byl povinen polovinu podané kupní ceny zaplatit hned po přiklepnutí a druhou část koncem měsíce září. Vítěz se stával okamžitě vlastníkem ovoce, které se nacházelo na stromech. Tradiční podmínkou bylo, že žádná živelná škoda neosvobodí kupce od zaplacení ceny, ani neopravňuje k žádosti o slevu. V roce 1861 o ovoce ze sadu stáli čtyři zájemci. Vyvolávací cena byla 8 zl. a vítěz nabídl 12 zl. 50 kr.³⁶⁵ V případě ovoce z dražické aleje byla vyvolávací suma 4 zl. a ze tří zájemců byla nejvyšší nabídka ve výši 10 zl. 25 kr.³⁶⁶ O šest let později nabízeli vítězové řádově nižší sumy. V případě „Blažejky“ se vyvolávací cena snížila na 2 zl. 50 kr. a vítěz dražby platil pouze 2 zl. 88 kr. Za cenu ovoce na stromořadí k Dražicím byla vyvolávací cena 5 zl. a vítěz nabídl 5 zl. 75 kr.³⁶⁷

5.6.4 Obecní pozemky a budovy

Mezi dražby patřil také pronájem obecních pozemků. Například v roce 1861 byla vydražena louka, o kterou mělo zájem šest uchazečů. Mezi nimi byl i zastupitel Michal Loudil, ale nepodal nejvyšší nabídku, která činila 9 zl. 3 kr. Poté byla dražena tzv. kopanina, nicméně o ni nikdo neprojevil zájem. Pozemek se proto dražil zvlášť po částech. O ty bylo zájemců dostatek. Nájem byl stanoven na šest let. Nájemné mělo být placeno každoročně ve dvou lhůtách a to na sv. Havla a sv. Jiří. Nájemník měl pozemek udržovat v dobrém hospodářském stavu a chránit ho před škodami.³⁶⁸

Město pronajímalo také budovy. V jednom případě se jednalo o obecní dům č. 125 a to na dobu od 1. května 1864 do konce dubna 1867. Kromě obvyklých podmínek museli účastníci dražby složit předem kauci deset zlatých. Nájem se platil obci v čtvrtletních lhůtách. Jednou z podmínek bylo, že nájemník byl povinen v pronajatém domě bezodkladně ubytovávat vojsko v jakémkoliv počtu a v kterýkoliv čas. Dům se skládal pouze z obytné místnosti a předsíně. Kůlna, která byla při stavení, byla vyhrazena pro obecní stříkačku. Malé opravy (okna, kamna)

---

³⁶⁵ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 7. 7. 1861

³⁶⁶ Tamtéž, Protokol rady z 10. 7. 1861

³⁶⁷ Tamtéž, Protokol rady z 7. 7. 1867

³⁶⁸ Tamtéž, Protokol rady z 5. 4. 1861

si měl nájemník zařídit sám, větší opravy (střecha, dveře) měla platit obec, pokud ovšem poškození nezavinil nájemce.³⁶⁹

Druhým případem byl pronájem domu č. 78.³⁷⁰ Ten měl v nájmu jistý Jakub Weisenstein, který měl ovšem problémy se splácením nájmu. Již v roce 1861 žádal o slevu činže a v létě bylo dokonce jednáno o zrušení dalšího pronájmu.³⁷¹ Nicméně o uvedeném nájemci bylo znovu jednáno o čtyři roky později a opět ohledně dlužného nájmu. Weisenstein prosil o počkání s nedoplatkem a městská rada mu vyšla vstříc, protože dluh měl být pojištěný.³⁷² Nový nájemce byl hledán až v listopadu roku 1867 s tím, že pronájem měl být od 1. ledna 1868 na šest let.³⁷³

Pronájem nemovitostí s sebou nesl povinnosti nejen pro nájemníka, ale i pro vlastníka. Nájemník domu č. 94 Celestin Soukup poprosil, aby byt, který má v pronájmu od obce, dal výbor prohlédnout, jelikož jsou zapotřebí velké a nutné opravy. Výbor obhlídku schválil.³⁷⁴ O opravách příslušného bytu jednalo zastupitelstvo 13. října. Bylo konstatováno, že opravy budou stát příliš mnoho peněz a protože financí nebylo dost, tak se vymýšlely úspory. Místo vápna se mělo stavět na hlínu a prkna na poval se měla opatřit z obecního lesa a také mělo být zakoupeno dřevo z panského lesa. Stavba se navíc odročila až na jaro.³⁷⁵ Nájemník Soukup se za to městu „odvděčil“ tím, že na konci října požádal o prodloužení lhůty k placení nájemného. Nicméně výbor na to blahosklonně přistoupil, což nebylo až tak neobvyklé.³⁷⁶

5.6.5 Dražby materiálu

Formou dražby si město zajišťovalo také dodávky materiálu na stavby a opravy. Jedním z příkladů je dražba dovozu materiálu na opravu silnice na Podolci. Šlo o sto hromad písku a menší množství kamene. V případě písku se dražba konala vždy po 20 hromadách. Dodání kamene bylo draženo vcelku. Oba materiály měly být na místo určení dodávány tak, aby oprava silnice nebyla zdržována, jinak hrozila pokuta z prodlení. V případě, že by bylo objednaného materiálu nadbytek, měli nájemci povinnost přebytek složit k městské bráně. Dovoz prvních 20 hromad písku vyhrál Antonín Hanuš, na jehož pozemku se písek těžil. Písek měl dovést také

---

³⁶⁹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 21. 4. 1864

³⁷⁰ Tamtéž, Protokol rady z 16. 3. 1861

³⁷¹ Tamtéž, Pozvánka rady z 12. 8. 1861

³⁷² Tamtéž, Protokol rady z 4. 4. 1865

³⁷³ Tamtéž, Protokol výboru z 19. 11. 1867

³⁷⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 9. 8. 1867

³⁷⁵ Tamtéž, Protokol výboru z 13. 10. 1867

³⁷⁶ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 10. 1867

zastupitel František Linert a v případě dovozu kamene vyhrál licitaci zastupitel Josef Chruma.³⁷⁷

Velmi podobným případem byla objednávka 80 vozů písku ke stavbě nové hřbitovní zdi. Dodání písku bylo ponecháno tomu, kdo za nejlevnější odměnu dodání převezme. Písek měl být neustále dovážen do zásoby u místa stavby, aby stavitel nebyl zdržován. Nájemce by nesl škodu za prodlení způsobené nedostatkem písku. Nájemce měl povinnost dodávat písek i nad předpokládaný počet 80 vozů s tím, že mu to bylo zapláceno podle nájemní ceny. Nicméně v případě přebytku písku si obec vyhradila další dovoz písku odvolat.³⁷⁸

5.6.6 Most přes Jizeru

Určité specifické postavení zaujímal dražba mýta z mostu přes Jizeru, která se konala koncem roku 1866³⁷⁹ a 1867³⁸⁰. Pronájem byl v obou případech pouze na jeden rok. Podmínky smluv byly podobné a vycházely z již uvedené dražby v roce 1851. Nájemník měl oprávnění vybírat mostní mýto podle zákonem stanovené I. třídy. Mohl na své náklady postavit závory. Po jejich postavení již nesměl místo měnit, jedině se souhlasem městské rady. Najímatel byl povinen s lidmi jezdícími přes most (vozky) nebo vedoucími dobytek (honáky) mírně a vlídně jednat. Služba měla být vykonávána bez prodlení ve dne v noci. Za tmy měly být závory osvětleny. Mezi další nájemní povinnosti patřilo veřejné vyvěšení tabulky s cenou cla. V případě její ztráty nebo sundání hrozila pokuta deset zlatých. Dále měl nájemce povinnost na vyžádání vydávat potvrzení o zaplacení mýta. Najímatel byl zvláště upozorněn, že vyšší clo, než určené zákonem a tarifem, je zakázáno. Za porušení této podmínky hrozila pokuta dvacetinásobku požadované částky a zároveň potrestání dle zákona. Kdo by nechtěl mostní mýto zaplatit, měl být nájemcem zadržen. Případně mohl požádat o pomoc „politický“ úřad, který ji měl bez okolků poskytnout. Úřad měl poté vést řízení proti provinilému dle trestního zákona. V případě živelné pohromy nebo podobné situace, kdy by most nemohl déle než 14 dní používat, mohl nájemce žádat přiměřenou náhradu škody. Tu musel ovšem prokázat a žádost podat do tří měsíců od vzniku škody. I v této nájemní smlouvě se objevila výjimka osvobození z placení cla, tak jako v nájemní smlouvě z roku 1851, že „[...] všechny důstojné spoluúdy nejvyššího domu císařského a jeho komonstvo jsou od placení cla osvobozeny.“ Občané

---

³⁷⁷ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 21. 11. 1867

³⁷⁸ Tamtéž, Protokol rady z 4. 9. 1866

³⁷⁹ Tamtéž, Protokol rady z 22. 12. 1866

³⁸⁰ Tamtéž, Protokol výboru z 14. 12. 1867

katastrální obce Nové Benátky platili jen poloviční mýto a jejich povozy se stavebním materiálem byly od placení cla osvobozeny úplně, pokud bylo prokázáno, že materiál pochází z katastru obce. Podnájem byl možný jen se svolením městské rady a v případě porušení smlouvy hrozilo její vypovězení ze strany města. Každý z účastníků dražby měl předem složit kauci 100 zlatých, které byly neúspěšným zájemcům vráceny. Záloha vítěze dražby byla po dobu nájmu uložena v mostecké pokladně. Jinak smlouva obsahovala i výše uvedené obvyklé podmínky (zachovalost, kolek atd.).

Při projednávání rozpočtu města v polovině prosince 1864 výbor shledal, že je potřeba zvýšit mostní mýto. Město totiž udržovalo most na své úhrady, ale vybrané mýto nedostačovalo a obecních financí byl nedostatek. Zastupitelstvo se proto usneslo zažádat o povolení k zvýšení mýta u příslušného úřadu.³⁸¹ Nicméně v únoru 1866 bylo na schůzi výboru oznámeno, že obci byla žádost zamítnuta. Výbor proto rozhodl, aby byl nejdříve udělán řádný rozpočet na opravu mostu a na základě toho by se mohlo opět zažádat o zvýšení mýta. O vypracování rozpočtu byl požádán stavební okresní úřad v Mladé Boleslavi.³⁸² Problémy ovšem i nadále přetrvávaly.

Dne 13. října 1867 projednával obecní výbor starostův návrh na opravu mostu přes Jizeru. Ten byl přijat, protože oprava byla chápána jako nevyhnutelná a naléhavá. Finanční situace však byla nadále velmi špatná. Obec sama dlužila do tzv. mostecké pokladny částku 2322 zl., ale zároveň bylo konstatováno, že v obecní pokladně nebyla žádná hotovost a obec měla finančních prostředků nedostatek. Z uvedených příčin bylo, podle návrhu starosty, „všehlasně“ svoleno k odepsání obecního dluhu z účtu z mostecké pokladny. Současně byla řešena otázka místa pro postavení nové boudy pro výběrce mostního mýta, která by stála blíže mostu. Zastupitelé očekávali, že díky snadnějšímu výběru poplatku bude o pronájem větší zájem a tím i vyšší nabídky uchazečů. Předběžný rozpočet a nákres měl zhotovit člen výboru Karel Černý.³⁸³ Na konci měsíce již starosta předložil zastupitelstvu nákres a rozpočet, který byl přijat. Stavba boudy měla být přirozeně vysoutěžena formou dražby.³⁸⁴ Nakolik se předpoklad zastupitelů naplnil není možné určit. Každopádně vítěz dražby vybírání cla na rok 1868 nabídl 801 zlatých, oproti minulému nájmu o 80 zlatých víc.³⁸⁵

---

³⁸¹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 15. 12. 1864

³⁸² Tamtéž, Protokol výboru z 10. 2. 1866

³⁸³ Tamtéž, Protokol výboru z 13. 10. 1867

³⁸⁴ Tamtéž, Protokol výboru z 31. 10. 1867

³⁸⁵ Tamtéž, Protokol výboru z 14. 12. 1867

5.6.7 Vinopalna a velkostatek

Město pronajímalo obecní vinopalnu. Dosavadní nájemník, Pavel Kučera, podal žádost o povolení předat nájem Eduardu Fantovi. Nový nájemce měl mít ty samé podmínky, jako dosavadní. Městský výbor nebyl proti a měl pouze jednu podmínku, aby Kučera splatil své dosavadní závazky.³⁸⁶ Pár dní po projednání žádosti se přihlásil městské radě se žádostí ředitel benáteckého velkostatku Jan Weyrauch „v zastoupení a plnomocenství Jeho excelenci p. Leopolda hraběte z Thunu-Hohensteina“ a požádal o převzetí vinopalny velkostatkem. Zároveň nabídl vyšší nájem o devět zlatých z dosavadních 201 zl. Rada se mu pokusila vyjít vstříc. Předvolala si Kučera a dotazovala se na možnosti převedení nájmu na velkostatek. Kučera se vyjádřil, že už nechce vinopalnu držet a je mu lhostejné, kdo ji po něm převezme. Také dodal, že mu bude milejší, když nájem převezme „slavné ředitelství panství benáteckého“. Tím byla záležitost v zásadě vyřízena.³⁸⁷ S hrabětem Thun-Hohensteinem nebo jeho zástupcem se lze v protokolech městského výboru setkat spíš výjimečně. Zámecký pán měl především velký hospodářský vliv a jeho úředníci patřili k vyšším vrstvám ve městě. Hrabě měl poměrně významnou pozici v případě školství a zásadní byl jeho přístup k železniční dopravě. Do řízení města však v podstatě nezasahoval. Velkopodnikatelé obecně stáli ve většině případů mimo obecní výbor a orientovali se na nadregionální dění. Přímo do obecní samosprávy vysílali své zástupce, převážně své vysoké úředníky, kteří hájili jejich zájmy.³⁸⁸ Tak tomu bylo i v případě benáteckého hraběte.

5.7 Vyšetřování deliktů

Obecní samospráva disponovala určitou trestní pravomocí. Ta se týkala pouze přestupků zákonů a nařízení v oboru místní policie a vykonával ji obecní trestní senát, který tvořili starosta a dva radní.³⁸⁹ Nejinak tomu bylo v Nových Benátkách. Například dne 16. srpna 1861 předstoupili před starostu Nováka dva členové obecního výboru se stížností, která se týkala pasení dobytka řezníka Antona Pešty na obecním pozemku, což bylo pod pokutou zakázáno. Benátečtí řezníci totiž odmítli pást skopový dobytek, respektive platit za pasení, na pozemcích

---

³⁸⁶ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 13. 2. 1864

³⁸⁷ Tamtéž, Protokol rady pravděpodobně z 18. 2. 1864

³⁸⁸ FASORA, KLADIWA, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918*, s. 33

³⁸⁹ ČOPÍK, *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 48

města. Zastupitelé žádali prošetření záležitosti a případné potrestání.³⁹⁰ O dva dny později byl předvolán a vyslýchán řezník Pešta³⁹¹. Samotné vyšetřování bylo nakonec poměrně krátké. Pešta byl nejdříve dotázán na osobní údaje neboli *ad generalia*³⁹² a poté se přistoupilo k předmětu obvinění neboli *ad specialia*, jak je uvedeno v pramenech. Pešta měl sdělit, jak to, že přes zákaz nechal pást svůj dobytek na obecních pozemcích. Odpověděl, že o zákazu nevěděl. Provinilý dostal pokutu 5 zlatých, jak nařizovala vyhláška. Pokutu měl odvést do obecní pokladny do tří dnů a samozřejmě již nesměl nadále pást svůj dobytek na městských pozemcích. Tím byl případ uzavřen. U výsledku byli jako svědci dva členové obecního výboru a starosta Novák.³⁹³ Záležitost měla menší dohru. O osm dní později se tři místní řezníci (včetně A. Pešty) rozhodli požádat o povolení pastvy na obecních polích, za což byli ochotni městu zaplatit. Po dlouhém rozhodování byla radou navržena částka, se kterou řezníci souhlasili a ihned ji uhradili.³⁹⁴

Další podnět k vyšetřování dodalo četnictvo, které původně postoupilo případ okresnímu úřadu a ten jej následně delegoval na městskou radu. Vyšetřování bylo vedeno proti Josefu Martinovskému ohledně jeho 13letého syna Antonína. Ten spáchal přestupek proti veřejné mravopoctnosti. Martinovského syn totiž při koupání běhal po ulici nahý. Předvolaný otec uznal své provinění. Žádal však, aby mu byl přestupek odpuštěn a nebyl přísně potrestán. Na to byl Martinovský napomenut, aby přísněji dohlížel na své děti. Trestu však úplně neušel. Rada mu vyměřila pokutu jeden zlatý. V reakci na to Martinovský požádal, aby mu byl peněžitý trest změněn na obecní práce. Na to rada přistoupila, měl odpracovat jeden den obecních prací, až bude zapotřebí.³⁹⁵

Četnictvo předalo o pár dní později městské radě další případ, tentokrát podezření z cizoložnictví. Obviněn byl Josef Šafránek, který přemlouval svou bývalou služebnou, aby se k němu vrátila. Dotyčná však již sloužila u Karla Koudu v Nových Benátkách a ten věc nahlásil četnictvu. Četnictvo zadrželo Šafránka a předalo ho k výsledku městské radě. Zadržený byl nejdříve napomenut, aby mluvil pravdu a poté sdělil své nacionále³⁹⁶. Dále byl výslech veden *ad specialia*. První otázkou bylo, proč si zadržený myslí, že byl předveden. Šafránek na to

---

³⁹⁰ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 16. 8. 1861

³⁹¹ Podle výsledku: Anton Pešta, místní rodák, 38 roků starý, ženatý otec jednoho dítěte, držitel domu číslo 25 v Nových Benátkách, řezník, posud dobře zachovalý.

³⁹² Jméno, věk, rodinný stav a zaměstnání.

³⁹³ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 19. 8. 1861

³⁹⁴ Tamtéž, Protokol rady z 27. 8. 1861

³⁹⁵ Tamtéž, Protokol rady z 20. 8. 1861

³⁹⁶ Josef Šafránek, narozen v Polici, příslušný do města Brandýs, stár asi 44 let, katolického vyznání, ženatý, bezdětný, krejčovský mistr, posud dobře zachovalý.

odpověděl, že ve zdejší městě slouží u jednoho pekaře jistá Roza Zemanová, která dříve sloužila u něj. Manželka ho prý požádala, aby došel za Zemanovou a vyzval ji k návratu k nim do služby, protože manželce jiná služka nevyhovovala. Následně Šafránek požádal, zda by mohl poslat pro svou ženu do Brandýsa nad Labem, aby dosvědčila jeho slova. Jeho návrh byl schválen a do Brandýsa byl vyslán posel. Jednání tedy bylo prozatím přerušeno, ale ještě téhož dne v šest hodin odpoledne se mohlo pokračovat už s manželkou vyšetřovaného. Marie Šafránková byla vyzvána, aby potvrdila manželova slova. Ta ovšem odpověděla, že není pravda, co její muž tvrdil. Nechtěla ale, aby měl manžel nějakou ostudu a špatnou pověst a odpustila mu. Požádala také o prominutí a jeho propuštění. Zároveň poprosila, aby byl přísně potrestán, kdyby ještě jednou do Benátek k Roze Zemanové přišel. Následkem vyjádření Šafránkové byl její muž s přísnou domluvou propuštěn a protokol tím skončil.³⁹⁷

Pět vyšetřovacích protokolů³⁹⁸ se zachovalo z výročního trhu. Jednalo se o porušení zákazu kouření, které bylo ještě před započítím trhu veřejně vyhubováno. Průběh vyšetřování byl v podstatě shodný. Nejdřív byl obviněný napomenut k pravdomluvnosti. Poté byl dotázán na své nacionále. Obvinění byli zpravidla z okolních vsí, dobře zachovalí, 32 až 52 roků staří, ženatí, s dětmi a držitelé menších nemovitostí (chalupníci a domkaři). Následně jim byl sdělen prohřešek. Obvinění většinou tvrdili, že o nařízení nevěděli a případně, že jim to nepřipadalo nebezpečné. Poté byla vyměřena pokuta 50 nebo 60 krejcarů, které měly být obratem odvedeny do pokladny chudých. S tím ovšem byly určité potíže, protože provinilí ne vždy měli u sebe hotovost. Případy řešil patrně pouze písař Brodský, který je však podepsán pouze pod jedním případem. Nicméně jiné podpisy, než obviněných, chybí.

Poměrně malichernou záležitostí byl sousedský spor o pokácení keře. Josef Urban z Křemene nařkl Josefa Vojtěcha ze Starých Benátek z pokažení a pořezání chvojky, kterou měl na zahradě. Tvrdil, že ji někdo pořezal právě, když u něho pracoval zedník Vojtěch. Na místo byla vyslána komise ve složení zastupitele Václava Puce, lékárníka Aloise Horáčka a policejního sluhy. Komise dala zbytek keře vykopat a lékárník Horáček určil, že se jednalo o chvojku rajskou. Chvojka byla jako předmět doličný přinesena na úřad. Nicméně k určení viníka nedošlo a protokol byl dán k založení.³⁹⁹

---

³⁹⁷ SOkA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 26. 8. 1861

³⁹⁸ Tamtéž, Protokol rady z 2. 9. 1861

³⁹⁹ Tamtéž, Protokol rady z 8. 9. 1861

5.8 Válka roku 1866

Od roku 1848 nebylo městečko nad Jizerou přímo konfrontováno s událostmi evropského významu. Prusko-rakouská válka, která proběhla v létě roku 1866 byla velkou zkouškou místní samosprávy a samozřejmě nejen pro ni. Státní úřady už na jaře sondovaly náladu obyvatelstva. Na Mladoboleslavsku měla panovat nenávisť vůči „povýšeneckým“ Prusům, ale zároveň nechuť k případné válce.⁴⁰⁰ Na začátku května vyšla první zmínka v Boleslavanu o možné válce. Psalo se o obavách obyvatel z válečného konfliktu. List bral tyto obavy rezervovaně a považoval je za přehnané.⁴⁰¹ O měsíc později už byla situace podstatně jiná a samo novobenatecké okresní zastupitelstvo v Národních listech⁴⁰² vyzývalo „[...]“, aby veškerá obecní představenstva vybidnuta byla v případě války ku podpoře raněných vojinů jakož i vdov a sirotků po vojínech v boji; dále pak, aby již nyní starala se o chudé rodiny, jichž hlava povolána byla k obraně vlasti.“⁴⁰³

První oddíl rakouského vojska do Benátek přitáhl 10. června a v následujících dnech se přes město přesouvaly další útvary. Po vypuknutí války přes město táhlo také spojenecké vojsko Sasů. Vojáci se shromažďovali u Mnichova Hradiště a Mladé Boleslavi, kde se postupně soustředil rakouský I. armádní sbor (později také 1. lehká jezdecká divize) a saská armáda. Jednotky dohromady tvořily tzv. Jizerskou armádní skupinu, která se několikrát střetla s postupující pruskou První a Labskou armádou. Rakouské a saské jednotky nakonec dostaly rozkaz k vyklizení Pojizeří a při přesunu k Jičínu byla svedena bitva u Mnichova Hradiště. Pro Prusy tak byla od 28. června cesta Pojizeřím v podstatě volná. Obsazení Nových Benátek pruským vojskem ovšem prozatím nebylo na pořadu dne. Benátečané tak první zkušenost s válkou měli především skrze obyvatele, kteří přechali před boji po silnici od Mladé Boleslavi. Po přesunu „Jizerské armády“ k Jičínu byly strženy mosty přes Jizeru v nedalekých Kochánkách a Tuřicích.⁴⁰⁴ O snesení benáteckého mostu nejsou zprávy a pravděpodobně k tomu nedošlo. Možná proto, že byl pro město příliš důležitý a nadřízený správní úřad k tomu nevydal pokyn.

Na pozadí války zatím probíhal kompetenční spor mezi starostou města Linertem a okresním starostou Čulíkem. Státní úřady, nejen v Nových Benátkách, totiž vyklidily pozice.

---

⁴⁰⁰ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, s 126

⁴⁰¹ *Obavy před válkou*, in: Boleslavan, 4. 5. 1866, s. 73

⁴⁰² Politický deník vycházející v Praze v letech 1861 až 1945. V této době byl jejich vydavatelem a majitelem Julius Grégr. Viz BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 1*, s. 242

⁴⁰³ *Národní listy*, 5. 6. 1866, s. 3

⁴⁰⁴ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 101-102

Přednosta okresu František Braun⁴⁰⁵, úředníci i četníci utekli. Tím samozřejmě dávali příklad i obyvatelstvu, které se ukryvalo s nejnütnejším majetkem v blízkých lesích. Řízení veřejného dění se tak ujali představitelé samosprávy, a to jak městské, tak okresní. Především okresní starosta Čulík si zachoval rozvahu a dokonce veřejně zesměšňoval útěk okresní správy. Na druhou stranu byl dotčen tím, že okresní představený Braun přenesl část svých kompetencí na starostu města Linerta a ne na něho. Vznikl z toho kompetenční spor, který mělo rozhodnout české místodržitelství. V této při sehrála určitou roli i tzv. chlebová aféra. Podle nařízení mladoboleslavského krajského úřadu měl novobenátecký okres dodat rakouskému vojsku v Hradci Králové do 3. července chléb. Protože okresní úřad od 29. června neúřadoval a Linert ani Čulík nebyli pověřeni odeslat 4000 bochníků, uložených ve starobenáteckém špýcharu, vojenské posádce hradecké pevnosti, tak dodávka zůstala v Benátkách.⁴⁰⁶

První kontakt s nepřítelem se odbyl odpoledne 1. července, kdy na náměstí dorazila první pruská hlídka. Ta se především vypyávala na rakouské a saské vojsko a brzy zase zmizela. Vystrašené obyvatelstvo se po této první zkušenosti poněkud zklidnilo. K trvalé přítomnosti Prusů ve zdejší kraji došlo až po jejich vítězství u Hradce Králové. Novobenátecká městská rada měla vydržovat zvěda, který ji měl informovat o postupu Prusů od Mladé Boleslavi. Možná proto bylo vedení města připravené a rozhodlo se uvítat Prusy ještě před městem. Příkladem mu mohlo být počínání pražského primátora Václava Bělského, který 8. července přivítal pruské vojáky před Prahou. O deset dní později se podobně vydalo vedení benátecké obce v čele se starostou Linertem vstříc pruským jednotkám.⁴⁰⁷ Setkání proběhlo na symbolickém místě u sochy sv. Jana Nepomuckého na cestě k Dražicím. Starosta oslovil pruské důstojníky německy a přítomní měšťané jim na uvítanou podávali koláče a víno. Ludvík Šnajdr, respektive Čeněk Novotný, uvedl k přivítání Prusů následující informaci: „Za hlaholu hudby a jáсотu obyvatelstva vtáhli potom Prusové do města.“⁴⁰⁸ Takovou zprávu později nikdo neuvedl. Ani J. Antoš, který ji ve svém článku vypustil, přestože očividně čerpal z publikace Šnajdra-Novotného. Je poměrně nepravděpodobné, že by opravdu benátečtí měšťané vítali Prusy s nadšením. Prusům přáli vítězství jen v některých oblastech, kde bylo silněji zastoupeno

---

⁴⁰⁵ František Braun (1827-1901), svou státní kariéru zahájil jako praktikant v Praze v roce 1849, poté postupně kariérně postupoval na okresního komisaře, kterým se poprvé stal v roce 1864 pro okres Nové Benátky, v tomto úřadě působil do roku 1868, kdy byl jmenován okresním komisařem v Mladé Boleslavi, od roku 1871 byl okresním hejtmanem v Blatné a poté v Mostě, svou státní kariéru zakončil jako místodržitelský rada. Viz KLEČACKÝ a kol., *Slovník představitelů politické správy v Čechách v letech 1849-1918*, s. 97-98

⁴⁰⁶ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 104

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 102-105

⁴⁰⁸ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 31

nekatolické obyvatelstvo.⁴⁰⁹ To sice v nedalekém Polabí mělo nemalé zastoupení (např. v i Nové Lysé), ale přímo v Benátkách nikoli.

Zvláštnosti přivítání koláči a vínem si všiml J. Antoš a poznamenal: „Nebylo to slovanské přivítání chlebem a solí, [...]“⁴¹⁰ Prusové „[...]“ však odmítali pít a žádali, aby páni sami nejdříve se napili. Purkmistr i členové zastupitelstva učinili jim po vůli a důstojníci, když viděli, že jejich obavy před otrávením jsou zbytečné, pustili se s chutí do koláčů i vína.“⁴¹¹ Vojáci poté vtáhli za hlaholu zvonů do města a byli ubytováni po domech.⁴¹² Prusové se chtěli ukázat v dobrém světle a obyvatelstvu rozdávali kávu, mouku a rýži, které ovšem jinde zabrali. Vojsko pobýlo ve městě skoro šest týdnů.⁴¹³

Město mělo štěstí, že se ho nedotkly boje a zároveň, že k okupaci došlo až po přesunu hlavních pruských sil směrem k Vídni. Poměry se poněkud uklidnily zvláště v porovnání s děním před bitvou u Hradce Králové a pruské požadavky se omezovaly na „řádné“ rekvizice.⁴¹⁴ Starosta Linert byl obecním výborem zmocněn, aby zařídil ubytování a stravování pruských vojáků a rozdělil tuto povinnost „čas od času“ na městské poplatníky. Z městské pokladny vyplácel její správce občas částky za ubytování Prusů v hostincích, za jídlo, oves, slámu i za svíčky. Dávky, které měly pruské oddíly denně dostávat, předepsala podrobně novobenátecké městské radě královská pruská komandatura v Praze na konci července. Teprve 18. srpna vydal pruský generál a guvernér pro Království české Falkenstein vyhlášku o tom, že pruské vojsko není oprávněno žádat stravu od svých ubytovatelů, naopak je povinno ji brát z pruských skladů. Tato zpráva se však dostala do Nových Benátek až 29. srpna, kdy už Prusové město opouštěli.⁴¹⁵

Na konci válečného roku zdejší okres vyčíslil škody na 44032 zl. 89 kr. Jednalo se především o náklady na pruskou okupaci. Podle Antoše se nepochybně jednalo o maximalistické nároky. Na její výši se podílely obce benátecké aglomerace (Nové a Staré Benátky a Obodř), včetně benáteckého panství, částkou 13332 zl. 78 kr., z níž pouze na vrub okupace připadalo 10073 zl. 80 kr., což je téměř čtvrtina celookresní sumy.⁴¹⁶

Už během okupace se rozbíhaly sbírky na raněné rakouské vojíny a pozůstalé po padlých, také na válkou postižené okresy. Benátečtí si stěžovali, že jejich okres je značně

---

⁴⁰⁹ BĚLINA, Pavel, FUČÍK, Josef, *Válka 1866*, Praha, 2005, s. 609

⁴¹⁰ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 105

⁴¹¹ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 31

⁴¹² ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 105

⁴¹³ ŠNAJDR, NOVOTNÝ, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, s. 32

⁴¹⁴ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, s. 369

⁴¹⁵ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 105

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 106

vysátý, přesto se podíleli na pomoci pro blízký okres Mnichovo Hradiště, který byl zasažen přímými boji. V kontrastu s městem Mnichovo Hradiště, Nové Benátky prošly válkou se štěstím. Okupace zde proběhla vcelku klidně a bez zvláštních problémů. Zásahu na tom mohlo mít vedení obce, které se snažilo mít věci pod kontrolou, což se mu dařilo. Pro civilní obyvatelstvo tak byla tragičtější dohra, kterou válka přinesla. Tou byla epidemie cholery, která se dostavila s koncem války. V novobenáteckém okrese se vyskytla cholera počátkem srpna. Okresní zastupitelstvo svěřilo okamžitě městskému lékaři G. Raabovi péči o zdravotní stav celého okresu.⁴¹⁷ V souvislosti s tím, byl prozíravý návrh starosty Linerta z léta předchozího roku, který apeloval na preventivní opatření proti epidemickým nemocem. Městský výbor se tehdy usnesl, že řešením by bylo opatření místnosti pro nemocnici.⁴¹⁸

Po uzavření míru navštívil na přelomu října a listopadu místa bojů císař František Josef. První den jel se svým doprovodem z Prahy do Mnichova Hradiště a během této cesty se krátce zastavil ve Starých Benátkách. Císař předem zapověděl „pro trapné časy“ veškeré uvítací slavnosti, ale přesto byl všude slavnostně vítán.⁴¹⁹ V Benátkách tomu nebylo jinak a vedení města i okresu mělo s návštěvou značné starosti. Přivítání však přece jen mělo důstojný průběh.⁴²⁰ Shromáždily se „[...] četné autority a korporace a školní mládež před chrámem Páně, ač silně přšelo.“⁴²¹ Na setkání s panovníkem pohnutě vzpomínal také majitel zdejšího velkostatku hrabě Leopold Bohumil Thun-Hohenstein: „Při té příležitosti se loajálně smýšlejícího hraběte zmocnil trapný pocit, neboť stál před pánem země v nejlepším mužném věku pouze jako prostý hospodář místo toho, aby byl na bitevním poli a plnil své povinnosti při ohrožení vlasti.“⁴²²

---

⁴¹⁷ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 106

⁴¹⁸ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol výboru z 29. 8. 1865

⁴¹⁹ URBAN, *Vzpomínka na Hradec Králové*, s. 400

⁴²⁰ ANTOŠ, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, s. 106-107

⁴²¹ SABINA, Karel, *Kronika války Prusko-Italsko-Rakouské*, Praha, 1868, s. 189

⁴²² SEDLÁČEK, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, s. 80

5.9 Místní elity, spolky a instituce propojené se samosprávou

5.9.1 Elity a samospráva

Vedle již výše uvedených starostů se ve sledovaném období dostali do popředí výrazní jedinci, kteří se angažovali jak v samosprávě, tak v různých spolcích. Prvním předsedou novobenateckého samosprávného okresu byl zvolen notář Karla Čulík⁴²³. Ten se svými zkušenostmi a dosavadní kariérou po svém příchodu do města ihned zařadil mezi přední osobnosti. Byl aktivním členem zastupitelstva a v návrzích se doplňoval s J. Novákem, jehož synovi byl kmotrem.⁴²⁴ Notář Čulík měl být „radikálního“ smýšlení, jelikož protestně vystavil obraz Karla Havlíčka Borovského „ověnčený a osvětlený“, když skládal slib nový představený benáteckého politického okresu.⁴²⁵

Významně angažovaný v oblasti hospodářského rozvoje a péče o chudé byl zastupitel a místní děkan Josef Breišl⁴²⁶ (též Breischl). Byl zvolen místopředsedou Hospodářské jednoty novobenateckého okresu⁴²⁷ a byl též zvolen druhým předsedou zdejší Občanské záložny.⁴²⁸ Jeho nástupce na děkanství Václav Srb navázal především v otázce chudých. Místní děkani měli už ze své funkce přirozenou autoritu. Mohli nebo i měli dávat věřícím, kterých byla naprostá většina města, určitý vzor.⁴²⁹

Další výraznou osobností byl kupec a cukrář František Eger, který patřil k předním ochotníkům již od svého příchodu do Benátek ve 40. letech. Byl zastupitelem a poté i členem

---

⁴²³ JUDr. Karel Čulík (též Czulík) (1822-1912), po studiu práv na pražské univerzitě byl od roku 1846 zaměstnán jako akcesista u patrimoniálního úřadu, potom jako auskultant a soudní adjunkt v různých městech. Od roku 1856 působil jako notář v Kostelci nad Černými lesy, poté od roku 1864 v Nových Benátkách a od 1870 v Karlíně (později se odstěhoval na Vinohrady). Již v Kostelci se stal starostou obce, poté byl zvolen prvním starostou novobenateckého samosprávného okresu, také byl členem novobenateckého a později karlínského městského zastupitelstva. Stal se i poslancem českého zemského sněmu za Národní stranu (1875-1877). Viz LIŠKOVÁ, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, s. 46

⁴²⁴ SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 26 (1857-1872), s. 162

⁴²⁵ VIK, *Obrázky z kulturního života města Benátek nad Jizerou*, s. 4

⁴²⁶ Josef Breišl (1814-1889), kladenský rodák, vystudoval pražskou teologii a roku 1837 byl vysvěcen. Poté působil jako kaplan na různých místech Čech. V letech 1842-48 katechetou a ředitelem krajské hlavní školy v Kolíně. Od listopadu 1848 do léta 1867 byl děkanem v Nových Benátkách. Poté působil jako sídelní kanovník staroboleslavský, inspektor kapitulních statků a administrátor světských záležitostí kapituly, roku 1883 děkanem kapituly staroboleslavské. Působil také jako jednatel Spolku pro dostavění metropolitního chrámu. Viz ČÁŇOVÁ, Eliška, *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848-1918*, s. 14

⁴²⁷ O schůzi informoval *Boleslavan*, 29. 5. 1863, s. 217; 5. 6. 1863, s. 224; 12. 6. 1863, s. 232

⁴²⁸ *Boleslavan*, 25. 3. 1864, s. 212

⁴²⁹ MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří, *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Praha, 2010, s. 252

rady. Byl také zakládajícím členem Občanské záložny.⁴³⁰ Podle politického okresního úřadu měl být znám pro své „radikální smýšlení“.⁴³¹

Jeho kolegou, nejen v zastupitelstvu, byl benátecký hospodář František Fejfar (též Feifar), který byl zvolen po volbách v roce 1867 radním. Byl členem výboru Občanské záložny a revizorem jejích účtů.⁴³² Jako jednatel byl patrně členem Hospodářské jednoty novobenáteckého odboru.⁴³³

Výraznou osobností, ještě před zvolením do zastupitelstva, byl zámečnický mistr Václav Papoušek. Patřil mezi ochotníky a byl zakládajícím členem Občanské záložny.⁴³⁴ V létě 1863 Boleslavan informoval veřejnost o Papouškově vyšetřování zemským soudem pro „příčiny velezrady a pohanění J. V.“. Událost se měla ovšem stát již v roce 1861.⁴³⁵ Zastupitelem byl zvolen až v roce 1867.

MUDr. Gabriel Raab pocházel z rodiny s lékařskou tradicí.⁴³⁶ Byl zastupitelem a městským lékařem. Jako člen obecního výboru se zabýval především otázkami zdravotnictví. Stal se členem Občanské záložny.⁴³⁷ Už v revolučních letech veřejně projevoval demokratické smýšlení, za což byl v 50. letech i vyšetřován.

Kupec Antonín Svačina byl za prvního starostování J. Nováka radním, ale po sporu s ním se funkce vzdal. Za starosty Linerta již mezi zastupiteli nebyl. Byl prvním předsedou Občanské záložny, ale po dvou letech na funkci rezignoval. Společně se Svačinou byl zakládajícím členem místní záložny krejčí František Šubrt, který stál v jejím výboru a byl také zvolen zastupitelem.⁴³⁸ Jako pokladník Občanské záložny působil Josef Chruma, který byl od svého přijetí do obecního svazku stálíci místního zastupitelstva.⁴³⁹

I bez ohledu na členství v samosprávě byl bezpochyby významnou osobností hrabě Leopold Felix Thun-Hohenstein. Velkostatkář byl zpravidla největším daňovým poplatníkem v obci a musel se tak významnou měrou podílet na finančních výdajích obce.⁴⁴⁰ Thun-Hohenstein se zastupitelstva osobně neúčastnil, ale měl zde svého zástupce. Do fungování

---

⁴³⁰ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 23

⁴³¹ VIK, *Obrázky z kulturního života města Benátek nad Jizerou*, s. 4

⁴³² *Boleslavan*, 15. 3. 1864, s. 199

⁴³³ *Z Nových Benátek*, in: *Boleslavan*, 5. 7. 1862, s. 221

⁴³⁴ *Boleslavan*, 15. 3. 1864, s. 199

⁴³⁵ *Z Nových Benátek*, in: *Boleslavan*, 3. 7. 1863, s. 257

⁴³⁶ Jeho otcem byl Gabriel Raab st. (1770 -1863), narozen v Horním Maršově, „magister chirurgiae“, vysloužilý vrchnostenský lékař a novobenátecký měšťan. Viz SOA Praha, Sběrka matrik, FÚ Benátky nad Jizerou 34 (1855-1882), s. 61

⁴³⁷ *Boleslavan*, 25. 3. 1864, s. 212

⁴³⁸ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 23

⁴³⁹ *Boleslavan*, 15. 3. 1864, s. 199

⁴⁴⁰ GEORGIEV, *Až do těch hrdel a statků?*, s. 159

samosprávy ovšem více méně nezasahoval. Určitý vliv měl především v otázce školství. Významně podpořil místní Občanskou záložnu, jíž se stal patronem.⁴⁴¹ V otázce železnice hrabě patrně podlehl tlaku formanů a nepřipojil se k její stavbě. Pokus o modernizaci velkostatku zahájil až jeho syn Leopold Bohumil⁴⁴². Ten se stal prvním benátským průmyslníkem, když zásadně zmodernizoval zdejší pivovar a postavil cukrovar.

5.9.2 Spolky a instituce propojené se samosprávou

„Pro dlouhé 19. století byly spolky významnou platformou v několika směrech. Jednak to byla dobrovolná seskupení lidí stejného názoru, kteří se k němu tímto způsobem veřejně přihlásili, jednak šlo o vědomé a zároveň nenařízené prosté setkávání se.“⁴⁴³ Spolková činnost je považována za jeden z nejdůležitějších znaků měšťanské politické kultury druhé poloviny 19. století a jeden z hlavních indikátorů přechodu od stavovské k občanské společnosti.⁴⁴⁴ Od obecního zastupitele nebo jiné elity se očekávala velmi aktivní účast na spolkové činnosti, která představovala asi nejdůležitější součást občanské angažovanosti.⁴⁴⁵

V Nových Benátkách v 60. letech 19. století byly k dispozici jen omezené spolkové možnosti, ty se s postupujícím časem zvětšovaly. Nejstarším uskupením byli divadelní ochotníci, kteří hráli již od 20. let 19. století. Jejich personální propojení s vedením města bylo kontinuální. Druhým nejstarším spolkem byl v roce 1862 založený pěvecký sbor Buhuslav „[...] který ve své činnosti zastával již mnohem vyhraněnější vlasteneckou linii.“⁴⁴⁶ Nicméně o jeho propojení s tehdejší městskou samosprávou chybí informace.

Vedle ochotnického divadla byla druhou stěžejní institucí, propojenou s místní samosprávou, Občanská záložna, založená ve stejném roce jako Buhuslav. Občanské záložny jako úvěrové spolky drobných českých malovýrobců, řemeslníků a živnostníků, zakládané v desítkách malých měst a městeček českého vnitrozemí, si v ekonomickém životě našich zemí hned ve svých počátcích vydobily neobyčejně významné postavení.⁴⁴⁷ Občanská záložna se stala prvním takovým podnikem ve městě. Byla poměrně úzce provázána s místní samosprávou

⁴⁴¹ *Boleslavan*, 25. 3. 1864, s. 212

⁴⁴² Leopold Bohumil Thun-Hohenstein (1842-1898), velkostatkář (Choltice, Benátky), v roce 1882 byl zvolen do zemského sněmu v doplňovacích volbách. Viz LIŠKOVÁ, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, s. 323-324

⁴⁴³ LENDEROVÁ, JIRÁNEK, MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 317

⁴⁴⁴ HLAVAČKA, *České země v 19. století*, s. 256

⁴⁴⁵ KLADIWA, POKLUDOVÁ, KAFKOVÁ, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 1. svazek*, s. 17

⁴⁴⁶ Kol. autorů, *Přívodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 22

⁴⁴⁷ HLAVAČKA, *České země v 19. století*, s. 333

a mezi jejími zakladateli byli přední benáteční měšťané. Záložna začala úřadovat nejdříve v soukromém bytě svého pokladníka Egera, poté jí poskytl prostor na děkanství duchovní Breišl, který byl po Svačinovi zvolen předsedou.⁴⁴⁸ Pravděpodobně díky tomu, že členy záložny byly i benátečtí zastupitelé, tak v dubnu 1865 požádal výbor záložny o přenechání místnosti v druhém poschodí benátecké radnice. To bylo městským výborem jednohlasně schváleno, ale s tím, že záložna musela platit roční nájem 40 zlatých. Zároveň se obě strany zavázaly, že výpověď mohou dát jen s čtvrtletním předstihem. Náklady na zařízení a vedení pronajaté místnosti si záložna měla nést sama.⁴⁴⁹ Instituce zde našla na delší dobu zázemí a začala se účastnit dobročinných aktivit ve prospěch obce.⁴⁵⁰ Záložna byla samozřejmě především důležitá pro hospodářský rozvoj Novobenátecka.⁴⁵¹

V roce 1862 byl založen i odbor krajské Hospodářské jednoty Mladoboleslavské pro okres Nové Benátky.⁴⁵² Jeho propojení s místní samosprávou patrně nebylo příliš významné. Měl však nadregionální význam posílený o propojení s tehdejší nejvýraznější politickou osobností Mladoboleslavska, knížetem Rudolfem Thurn-Taxisem⁴⁵³. Ten zároveň propojoval Hospodářskou jednotu s novinami Boleslavan.⁴⁵⁴

5.10 Město na přelomu 60. a 70. let 19. století

Tak jako celý stát vstoupil do nové éry, tak i pro českou společnost vznikly nové výzvy. Změny se odrazily i do maloměstské společnosti Nových Benátek. V průběhu roku 1867 došlo k zásadním státoprávním změnám. Nové Benátky se staly součástí tzv. Předlitavska. V prosinci onoho roku byl přijat komplex ústavních zákonů (prosincová ústava), který odrážel vznik Rakousko-Uherska. V reakci na vyrovnání nastala v Čechách vypjatá atmosféra, která se projevila v masové účasti obyvatel na „táborech lidu“⁴⁵⁵ a vyústila k tzv. fundamentálním článkům. Ty ovšem nebyly přijaty.

---

⁴⁴⁸ VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 114

⁴⁴⁹ SOKA MB, AM Nové Benátky, Protokoly 1851-1919/1925, Protokol rady z 4. 4. 1865

⁴⁵⁰ Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, s. 23

⁴⁵¹ KLUDAN, BACHTÍK, ZLÁMAL, *Mladá Boleslav, Lysá nad Labem, Nové Benátky*, s. 201

⁴⁵² *Z Nových Benátek*, in: Boleslavan, 5. 7. 1862, s. 221

⁴⁵³ JUDr. Rudolf kníže Thurn-Taxis (1833-1904), právník, radikální politik, veřejný pracovník. Vlastnil panství Niměřice, Cetno a Skalsko. Od počátku 60. let se zapojil do politického a kulturního života. Viz BENEŠ, *Osobnosti Mladoboleslavska*, s. 221

⁴⁵⁴ KLUDAN, BACHTÍK, ZLÁMAL, *Mladá Boleslav, Lysá nad Labem, Nové Benátky*, s. 140

⁴⁵⁵ Jeden z takových táborů se konal v červu 1870 v Litoli nedaleko Nové Lysé. Viz CHMELOVÁ, Božena, *Příběhy, pověsti a historie města Lysá nad Labem a okolí*, Lysá nad Labem, 1999, s. 108

Ústavní změny přinesly podstatnou decentralizaci absolutistické moci a její rozdělení v klasickém trojúhelníku (výkonná-zákonodárná-soudní).⁴⁵⁶ Správní reformou tak bylo odděleno soudnictví a politická správa a tím zrušeny tzv. smíšené okresní úřady. V případě novobenateckého okresu začalo politickou pravomoc vykonávat okresní hejtmanství v Mladé Boleslavi.⁴⁵⁷ Okresní soud v Nových Benátkách zůstal. Přestál různé pozdější správní úpravy a to až do roku 1949.⁴⁵⁸ V souvislosti s uvedenou reformou přišel do Benátek Václav Jaromír Pícek⁴⁵⁹, který se stal prvním přednostou (sudím) od 1. září 1868.⁴⁶⁰ Působení soudce Picka se však omezilo na dobu jen o něco delší, než jeden rok. Koncem listopadu 1869 zemřel v domě zastupitele a bývalého starosty Linerta, kde bydlel. Jeho pohřeb proběhl v době vyhrocených snah o česko-rakouské vyrovnání a stal se „[...] okázalou smuteční manifestací celého kraje.“⁴⁶¹ Pochován byl na hřbitově u děkanského kostela, kde se dnes nachází jeho opravený pomník.

Poměrně nízký hospodářský význam města se v této době začal zvyšovat díky industrializaci velkostatku, který byl nejvýznamnějším hospodářským podnikem. Hrabě Leopold Felix měl sice srdečnou povahu, ale zároveň nebyl příliš dobrý hospodář. Od roku 1865 řídil „hospodářství“ jeho syn Leopold Bohumil, který nejdříve v letech 1867 a 1868 zmodernizován původní panský pivovar ve Starých Benátkách a následně o rok později v jeho sousedství postavil cukrovar. Hrabě zároveň vybudoval novou cihelnu v blízké Obodři a postavil novou pilu na Křemeni.⁴⁶²

Benátecká měšťanská společnost překonala společenské rozdíly, což bylo vyjádřeno založením Občanské besedy⁴⁶³, která se stala hlavním spolkem ve městě. Ve stejné době byla stabilizována pozice starosty na benátecké radnici. Nepřetržitě po dobu 26 let v jejím čele stanul Josef Novák. Jeho „výkon“ nebyl ovšem až tak výjimečný, jak bylo zjištěno i u dalších obcí a měst habsburské monarchie.⁴⁶⁴

---

⁴⁵⁶ URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, s. 326

⁴⁵⁷ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 222

⁴⁵⁸ Tamtéž, s. 29

⁴⁵⁹ Václav Jaromír Pícek (1812-1869), oblíbený autor vlasteneckých písní, studoval pražská práva a následně se uplatnil jako vrchnostenský úředník. Po reformách revolučních let vstoupil do státní služby a stal se podkrajským komisařem. Počátkem 50. let byl redaktorem vládních „Pražských novin“, ale již roku 1852 se vrátil ke státní službě. Viz STREJČEK, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.*, s. 37

⁴⁶⁰ ANTOŠ, Jiří, *Závěť básníka, publicisty a soudce Václava Jaromíra Picka*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1969, č. 4, s. 80

⁴⁶¹ STREJČEK, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.*, s. 42

⁴⁶² SEDLÁČEK, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, s. 77-89

⁴⁶³ Občanská beseda byla založena v roce 1869. Od počátku měla pevnou organizaci a jasný program své činnosti. Především šlo o vzdělávání a společenskou zábavu členstva. Viz VIK, *Benátky nad Jizerou*, s. 25

⁴⁶⁴ Například také Novákův libeňský kolega Josef Voctář. Viz VOBOŘIL, *Vlivní muži pražských předměstí*, s. 118

6. Závěr

„Ani jako historická půda nevyznačuje se ovšem můj domov žádnou zvláštní barvitostí. Nešly tu dějiny velkými stopami, jako procházely třeba plání bělohorskou, kopcovitým terénem u Jankova [...] Neodehrála se tu žádná krvavá tragédie, [...] Neduněl tu chorál žádného povstání ani v letech selských bouří století sedmnáctého a osmnáctého, jež zachvátil takřka celé království. Nic, docela nic, co by mohlo rozkřídlit člověka k nějakému prudšímu myšlenkovému či citovému rozletu. Tak střídme jako ve své vnější podobě vyhlíží můj rodný kraj i jako půda historická.“⁴⁶⁵ Napsal ve vzpomínkách o své rodné obci Zdeněk Kalista. Jeho charakteristika života města nad Jizerou je platná v podstatě dodnes. Zároveň v tom však tkví „génus průměrnosti“ Benátek, jejichž (samo)správa je tu více než 670 let.

Vznik místní samosprávy a zrušení poddanství na začátku panování Františka Josefa I. bylo trvalým výsledkem revolučních let. V této době se začala utvářet nová občanská společnost. Omezený okruh voličů mohl začít rozhodovat o dění v místní obci. Výsledkem byla komunální politika, která ovšem byla ovlivňována i nadregionálními tématy nebo tlaky. S obnovením konstituce v 60. letech 19. století přibyla v Čechách též okresní a zemská samospráva. Vedle nich se již počátkem 50. let zformovala státní správa. Správa tak byla dvoukolejná, nicméně na úrovni obce byla pouze jedna. S tím souvisela přirozená a přenesená působnost, kterou obce vykonávaly.

Nové Benátky se díky správním reformám staly sídlem politického i zastupitelského okresu a jejich postavení se tím podstatně zvýšilo. Město tak mělo dobré předpoklady stát se regionálním centrem. Záhy se však o vydobyté přednosti obec sama připravila, když nepodpořila stavbu železničního spojení přes město. To ovlivnilo průmyslový rozvoj, který se omezeně začal rozmáhat na konci 60. let v režii velkostatku. Město v této době začalo zaostávat a téměř do konce století stagnovalo.⁴⁶⁶ To bylo zvlášť patrné v porovnání s nedalekou Novou Lysou, která i svou zásluhou získala velmi dobré železniční spojení.

Ve sledovaném období se ve vedení benátecké radnice vystřídal tři muži. První starosta byl místním lékárníkem a měl vazby na předrevoluční vedení města. Obdobné vazby měli i následující dva starostové, kteří působili v ochotnickém divadle, kde mívali přední postavení předrevoluční purkmistři. Starosta Novák byl ve své funkci poměrně iniciativní a to i v době, kdy byl „pouhým“ zastupitelem. Mezi jeho přínosy lze zařadit zavedení kontroly a vedení účtů

---

⁴⁶⁵ KALISTA, VÍŠKOVÁ, ed., *Po proudu života (1)*, s. 17

⁴⁶⁶ ANTOŠ, *Z historie Benátecka*, s. 43

jednotlivých pokladen. Za starosty Linerta zase město poměrně dobře prošlo válkou v roce 1866. Vztahy mezi starými a nově zvolenými starosty byly bezkonfliktní. Nicméně určité problémy činilo předávání agendy. Obecně vztahy na radnici se zdály být vcelku konstruktivní. Vážnější rozepře však nastala mezi starostou Novákem a radním Svačinou, kterou ale starosta ustál a Svačina se vzdal své pozice. Dále došlo na kompetenční spor mezi starostou města Linertem a starostou okresu Čulíkem ve vyhocené době prusko-rakouské války.

Pro fungování obce byly důležité vztahy mezi samosprávou a zdejším zámeckým pánem, respektive velkostatkem. Hrabě Leopold Felix Thun-Hohenstein do záležitostí města v podstatě nezasahoval a na jednání výboru byl jeho zástupce také spíš výjimkou. Hrabě měl pouze určitý vliv na školství. Do určité míry problematickou byla pouze oprava vodovodu, která však byla odložena. Syn zmíněného Leopolda Bohumila se zaměřil na zvýšení výnosnosti panství a do samosprávy též nezasahoval.

Součástí samosprávy byly různé výborové funkce, které zastávali zastupitelé a radní. Na důležitější posty, svázané s obecními financemi, byli zpravidla voleni radní. Členové výboru byli též povoláváni k řešení odbornějších problémů, ke kterým měli určité předpoklady. Ve specifických případech se však město muselo spolehnout na externí služby. Obec měla také své zaměstnance. Na předním místě to byl městský písař. Ten se ve sledovaném období zpravidla měnil po nástupu nově zvoleného zastupitelstva. Další obecní zaměstnanci byli spojeni především s dozorem (ponocní, hlídači polí). Město na své zaměstnance nezapomínalo ani poté, co již svou službu nemohli vykonávat a snažilo se o ně postarat.

K povinnostem samosprávy patřila i starost o chudé a sirotky. Těmto osobám byla zpravidla přidělena určitá minimální částka z pokladny chudých. Sirotkům se město snažilo nalézt opatrovníka. Vedení obce též projevovalo solidaritu s obcemi, které postihlo neštěstí. Příkladem může být příspěvek pro „pohořelé“ ve městě Skutči nebo přenechání pomoci válkou těžce postiženému Mnichovohradištsku. Charita byla ovšem především doménou divadelních ochotníků. Mezi povinnostmi obce bylo také souzení menší deliktů, které však ve sledovaném období nebyli nijak zvlášť komplikované.

Poměrně rozsáhlým tématem analyzovaných protokolů byly dražby. Ty byly uplatňovány u poměrně širokého spektra případů. Jednalo se o pronájem výhradních práv obce, správu majetku i prodeje a nákupu materiálu. Dražby měly své typické podmínky. Na předním místě to byla dobrá pověst a platební schopnost zájemce (to se netýkalo menších dražeb, např. ovoce). Častá byla povinnost složení kauce pro uchazeče. Nechybělo také ustanovení o zaplacení kolku, který byl dán na protokol. Ten se tak stal i smlouvou mezi městem a vítězem

licitace. Mezi pozdější podmínky větších dražeb patřila povinnost složit do pokladny chudých ihned po podpisu dražebního protokolu jedno procento z obnosu nájemní činže bez srážky od ní. Pronajatý majetek měl být udržován v dobrém stavu. Při porušení smlouvy si rada města vymíňovala její zrušení, náhradu škody a uspořádání nové dražby na náklady provinilého nájemce, který byl zároveň z nové licitace vyloučen. Riziko tak nesl především vítěz dražby, který zároveň vše platil. Rada ovšem byla ochotna k jistým ústupkům, zvláště v případě, že nájemce nestíhal splácet. Dražbami tak byly externě řešeny správa majetku, vybírání poplatků nebo nákup materiálu. Účast členů zastupitelstva v dražbách nebyla příliš častá a nedá se říci, že by ve sledovaném období patřili automaticky k vítězům licitací.

Dražby byly, alespoň teoreticky, nejlepším řešením pro získání nejlepší nabídky. Mohly mít tak dobrý vliv na obecní pokladnu, které se nedostávalo financí. Ty byly úhelným kamenem pro rozvoj obce. V pramenech je několikrát zmíněna špatná finanční situace města, což ale nebylo benátecké unikum. Od počátku vzniku samosprávy byla pro obce velmi zatěžující přenesená působnost, kterou na ni stát delegoval a na kterou nepřispíval. Neustálý růst agendy a nedostatek peněz vedl koncem století k značnému zadlužování samospráv.⁴⁶⁷

Město se mělo samo financovat z výdělků vlastního majetku. To však postačovalo jen na udržování chodu městské správy a nezbývalo na potřebné investice. Benátecká samospráva investice odkládala a v případě nevyhnutelných oprav situaci řešila provizoriem nebo co nejlevnějším řešením. V případě silnice na Podolci se ji městu podařilo převést na okres, který však byl ochotný převzít jen opravenou silnici. Obec tak měla s převodem finanční vydání, ale zároveň se do budoucna zbavila další zátěže.

Vedení města se snažilo finančním problémům čelit. Už v roce 1861 byli voleni z řad zastupitelů správci a kontroloři jednotlivých pokladen, které město spravovalo. Pro lepší dohled měly být též pokladny uloženy na radnici. Též pro lepší přehled byl vypracován seznam osob, pobírajících příspěvek pro chudé. Důležitou záležitostí, iniciovanou okresním úřadem, bylo vyjasnění vlastnických práv sporných nemovitostí. V reakci na to vypracovalo město své nároky na sporný majetek a pokusilo se o narovnání práv. Následně vedení obce uznalo za vhodné pořízení katastrální mapy.

Nicméně nedostatek financí a nutné investice tlačili město k „nepopulárním“ rozhodnutím. Docházelo tak k prodeji městského majetku. Obecní les měl být prodán i proto, že město nedokázalo zabránit krádežím dřeva a správa tohoto majetku byla prodělečná. Další možností, jak vylepšit obecní finance byly půjčky. Poměrně brzy po založení místní Občanské

---

⁴⁶⁷ HLEDÍKOVÁ, JANÁK, DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, s. 303

záložny tak město využilo jejich služeb na platy. V případě stavby nové školy využila obec možnost zavedení tzv. pivního krejcaru. To však vyvolalo spor s místními hostinskými. V rámci možností se tak samospráva snažila o rozvoj města. Především se podařilo postavit novou školu, rozšířit hřbitov a zlepšit osvětlení. Samosprávě se také povedlo dotáhnout do konce odstranění masných krámů a zavedení požárního řádu.

Pro benáteckou samosprávu je charakteristické personální propojení s ochotnickým divadlem. Mezi ochotníky patřili již zmínění starostové, ale též přední radní a zastupitelé. Druhou nejvýznamnější institucí spojenou se samosprávou byla Občanská záložna, kterou založili opět přední muži místní samosprávy. V tomto případě se však neangažovali starostové. Nicméně úzké personální propojení bylo dovršeno pronájemem místnosti Občanské záložně přímo na radnici. Na pomyslném třetím místě je pak odbor Hospodářské jednoty, kde byl činný především děkan Breišl. Mimo uvedené instituce stál notář Čulík, který byl ovšem zvolen prvním starostou zastupitelského okresu.

Místní samospráva se od svého zavedení stala součástí každodenního života v podstatě všech občanů. Po dobu více než 170 let čelila různým výzvám, ale i omezování a potlačování. I v dnešní době je patrně nejpodstatnější otázka financí, bez kterých by se obec mohla jen těžko rozvíjet. Tato práce se snažila ukázat a analyzovat různé aspekty, se kterými se místní samospráva musela potýkat. Nelze přehlédnout, že samospráva je především o lidech, kteří ji řídí a kteří byli zvoleni. Sledované období bylo zvláště specifické v tom, že samospráva se teprve utvářela a s ní se tvořila moderní společnost.

7. Seznam pramenů a literatury

7.1 Archivní prameny

Státní oblastní archiv Praha, fond Sběrka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj (1573-1949), Farní úřad Benátky nad Jizerou

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, fond Archiv města Nové Benátky, Protokoly městské rady a zastupitelstva Nových Benátek od roku 1851 až 1919/1925

7.2 Vydané paměti

DĚDINA, František, *Když si náš tatínek maminku bral...: Paměti Františka Dědiny*, Praha, 1942

DURDÍK, Jan, *Vzpomínky na Nové Benátky aneb Kronika rodu Durdíků*, Benátky nad Jizerou, 2009

KALISTA, Zdeněk, VÍŠKOVÁ, Jarmila, ed. *Po proudu života (1)*, Brno, 1997

KROUSKÝ, František Karel, *Doba převratu: Vzpomínky z let padesátých a šedesátých*, Praha, 1904

ŠNAJDR, Ludvík, *Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra. (1839-1909.)*, in: *Pravěk: Ústřední list pro praehistorii a anthropologii zemí českých*, Praha-Brno, 1911, s. 54-64

7.3 Dobová statistika

Seznam míst v kralovství [sic] Českém, Praha, 1872

Seznam míst v království Českém, Praha, 1886

Zevrubný popis rozdělení země království Českého ...: spolu přehled úřadů politických a soudních v tomtěž království nejvyšš schválených = Ausführliche Darstellung der ... Landeseintheilung des Königreiches Böhmen: nebst einer Uibersicht der für dasselbe Allerhöchst genehmigten politischen und Gerichts-Behörden, [Praha, 1855]

7.4 Dobová periodika

Boleslavan 1862-1867

Lumír 1858, 1860

Národní listy 1866

Národní noviny 1849

7.5 Literatura

ANTOŠ, Jiří, *Benátecko za pruské invaze a okupace v roce 1866*, in: HERČÍK, Karel, ed., *Boleslavica '68: Sborník příspěvků k dějinám Mladobolesavska*, Praha, 1969, s. 101-113

ANTOŠ, Jiří, *Stavební vývoj školních budov v Benátkách nad Jizerou v posledních 100 letech*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou, Benátky nad Jizerou*, 1969, č. 1-3, s. 22-35

ANTOŠ, Jiří, *Závěť básníka, publicisty a soudce Václava Jaromíra Picka*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou, Benátky nad Jizerou*, 1969, č. 4, s. 78-96

ANTOŠ, Jiří, *Z historie Benátecka: Výběr z článků publikovaných v letech 1960-1989*, Benátky nad Jizerou, 2013

BĚLINA, Pavel, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha, 1985

BĚLINA, Pavel, FUČÍK, Josef, *Válka 1866*, Praha, 2005

BENEŠ, Luděk, *Osobnosti Mladobolesavska*, Liberec, 2009

BERÁNKOVÁ, Milena, *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 1, Český periodický tisk do roku 1918*, Praha, 1981

BOLINA, Pavel, KLIMEK, Tomáš, CÍLEK, Václav, *Staré cesty v krajině středních Čech*, Praha, 2018

BOROVÍČKA, František, *Hudební život na Benátecku – II. část od r. 1751 do r. 1851*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, 1974, č. 1-4, s. 1-20

ČÁŇOVÁ, Eliška, *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848-1918*, Praha, 1995

ČOPÍK, Jan, *Proměny a kontinuita české komunální politiky: Územní samospráva v nové době (1850-2010), díl I – do roku 1945*, Praha, 2014

Dějiny obcí okresu mladoboleslavského a benáteckého, Mladá Boleslav, 1926

- FASORA, Lukáš, KLADIWA, Pavel, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918: Dílčí výsledky výzkumu v České republice*, in: FASORA, Lukáš, ed., HANUŠ, Jiří, ed. a MALÍŘ, Jiří, ed., *Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948*, Brno, 2006, s. 11-40
- FASORA, Lukáš, KLADIWA, Pavel, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918: Koncept a dílčí výsledky výzkumu*, in: *Český časopis historický*, Praha, 2004, č. 4, s. 796-827
- GEORGIEV, Jiří, *Až do těch hrdel a statků?: Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha, 2011
- HLAVÁČEK, Ivan, NOVÝ, Rostislav, KAŠPAR, Jaroslav, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany, 2004
- HLAVAČKA, Milan a kol., *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době I*, Praha, 2016
- HLAVAČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy: Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913*, Praha, 2006
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha, 2007
- HROCH, Miroslav, *K otázce územní skladby národního hnutí*, in: *Československý časopis historický* 1971, č. 19, s. 513-536
- CHMELOVÁ, Božena, *Příběhy, pověsti a historie města Lysá nad Labem a okolí*, Lysá nad Labem, 1999
- JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848 – 1918 se soupisy pramenů a literatury*, Praha, 1987
- JIŘÍK, Karel, *Městský archiv v Benátkách nad Jizerou: Zvláštní otisk z 2. svazku průvodců po archivech NV mladoboleslavského okresu*, Praha, 1958
- JIŘÍK, Karel, *Přehled historicko-vlastivědné literatury o Benátkách n. Jizerou*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1970, č. 1-2, s. 1-8
- KALISTA, Zdeněk, *Poslední kapitola z dějin našeho kraje*, in: STRNAD, Emanuel (ed.), *Boleslavsko: Čtení z kraje středního a dolního Pojizeří*, Mladá Boleslav, 1947, s. 130-152
- KAVKA, Josef, *Z paměti obce Zdětina*, in: *Boleslavan: Vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátecka*, Mladá Boleslav, 1926-1927, č. 6-7, s. 306-310
- KLADIWA, Pavel, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. I. díl, Vývoj legislativy*, Ostrava, 2007

- KLADIWA, Pavel, POKLUDOVÁ, Andrea, KAFKOVÁ, Renata, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 1. svazek, Muži z radnice*, Ostrava, 2008
- KLADIWA, Pavel, POKLUDOVÁ, Andrea, KAFKOVÁ, Renata, *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. II. díl, 2. svazek, Finance a infrastruktura*, Ostrava, 2009
- KLEČACKÝ, Martin a kol., *Slovník představitelů politické správy v Čechách v letech 1849-1918*, Praha, 2020
- KLUDAN, Ladislav, ed., BACHTÍK, Stanislav, ed., ZLÁMAL, Vladislav, ed., *Mladá Boleslav, Lysá nad Labem, Nové Benátky*, Brno, 1941
- Kol. autorů, *Průvodce historií města Benátek nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1999
- KOŘALKA, Jiří, *Stav výzkumu formování občanské společnosti v městech českých zemí*, in: JUROK, Jiří, ed., *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci*, Ostrava, 2001, s. 297-310
- KOZÁK, Václav, ed., *Pojizeří k Labi: Duchovní kultura IX. osvětového obvodu: Osvětové okresy: Bělá pod Bezdězem, Nové Benátky, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Mělník, Sobotka, Turnov*, Mladá Boleslav, 1940
- LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, Praha, 2010
- LIŠKOVÁ, Marie, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, Praha, 1994
- MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří, *Město a městská společnost v českých zemích v 19. století*, in: KLADIWA, Pavel, ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.), *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, Ostrava, 2009, s. 20-42
- MACHAČOVÁ, Jana, MATĚJČEK, Jiří, *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Praha, 2010
- MAIER, Karel, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha, 2005
- MALÝ, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha, 2010
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev: Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha, 2010
- MAUR, Eduard, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha, 1976
- NACHTMANNOVÁ, Alena, *Benátky a Dražice ve středověku*, Benátky nad Jizerou, 2016
- PODANÝ, Čeněk, *Nález archiválií ve věži zámeckého kostela*, in: *Labores Musei in Benátky nad Jizerou*, Benátky nad Jizerou, 1975, č. 3-4, s. 72-84

- POLÁK, Jaromír, *Kalendárium Benátecka: Události města Benátek nad Jizerou a okolí ve druhém tisíciletí*, Benátky nad Jizerou, 2014
- ROUBÍK, František, *Úřední evidence osob politicky činných v Čechách v l. 1848-1849*, in: Časopis společnosti přátel starožitností, Praha, 1949, č. 2, s. 21-26
- RŮŽIČKA, Jan, *Maloměšťáci s otevřenou myslí: Obecní reprezentace Bučovic a Slavkova (1850-1914)*, Brno, 2016
- SABINA, Karel, *Kronika války Prusko-Italsko-Rakouské*, Praha, 1868
- SEDLÁČEK, August, *Historické poznámky o panství Benátky a Patnáct let zemědělsko-průmyslového působení na panství Benátky*, Benátky nad Jizerou, 2011
- SELLNER, Karel, *Z dob formanské slávy*, in: Boleslavan: Vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátecka, Mladá Boleslav, 1926-1927, č. 6-7, s. 180-198
- SCHELLE, Karel, *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1948*, Praha, 2002
- STREJČEK, Ferdinand, *Naši buditelé v Benátkách nad Jiz.: [Rozšířená ... přednáška ze dne 14. listopadu 1935]*, Nové Benátky, 1936
- STUPKOVÁ, Marie, KLEČACKÝ, Martin, *Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849-1918*, Praha, 2015
- SVÁROVSKÝ, Eduard, JIŘÍK, Karel, JANOUŠEK, Jaromír, *Okresní a městský archiv v Mladé Boleslavi: Městské archivy v Benátkách nad Jizerou, Kosmonosích a Dobrovici: Průvodce po fondech a sbírkách*, Praha, 1958
- ŠNAJDR, Ludvík, *Město Nové Benátky nad Jizerou: Nástin historicko-místopisný*, Praha, 1865
- ŠNAJDR, Ludvík, NOVOTNÝ, Čeněk, *Dějiny a pamětihodnosti města Nových Benátek n. J.*, [Benátky nad Jizerou], 1931
- ŠOUŠA, Jiří, jr., *Obecní majetek v Čechách 1848-1938: Základy právní úpravy a vývoje komunálního majetku v Čechách v letech 1848-1938*, Praha, 2009
- ŠPIRITOVÁ, Alexandra, *Slovník představitelů státní správy v Čechách 1850-1918*, Praha, 1993
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha, 1982
- URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost: K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha, 1978
- URBAN, Otto, *K některým aspektům životního stylu českého měšťanstva v polovině 19. století*, in: Město v české kultuře 19. století, Praha, 1983, s. 34-42
- URBAN, Otto, *Vzpomínka na Hradec Králové*, Praha, 1986
- VANĚK, Václav, *Historické obrázky z Boleslavska*, Mladá Boleslav, [1891?]

- VIK, Josef, *Benátky nad Jizerou: Průvodce po historii a pamětihodnostech města a okolí*, Benátky nad Jizerou, 1953
- VIK, Josef, ed., *Obrázky z kulturního života města Benátek nad Jizerou: Minulost a přítomnost*, Benátky nad Jizerou, 1964
- VOBOŘIL, Jan, *Vlivní muži pražských předměstí: Komunální elity v Karlíně a Libni v letech 1861-1914*, Praha, 2017
- VOBOŘIL, Jan, *Zájmové skupiny a způsoby jejich interakce v komunální politice na konci 19. století: Příklad Libně u Prahy*, in: KLADIVA, Pavel, ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.), *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918*, Ostrava, 2009, s. 308-330
- VONDRA, Václav, *Dějiny benáteckého divadla*, Benátky nad Jizerou, 2003
- VONDRA, Václav, *Počátky ochotnického divadla v Benátkách nad Jizerou*, in: VIK, Josef (ed.), *Obrázky z kulturního života města Benátek nad Jizerou: Minulost a přítomnost*, Mladá Boleslav, 1964, s. 5-23
- VOREL, Petr, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století*, Pardubice, 2001
- WAGNER, Václav, SOUKAL, Jindřich, *Dům „U ryby“ v Nových Benátkách: Umělecko-historická studie. Kronikářské poznámky*, Pardubice, 1937

8. Seznam příloh

Příloha číslo 1: Detail náhrobní desky prvního starosty Nových Benátek Aloise Sylvy Horáčka, vsazené do zdi kostela sv. Máří Magdaleny v Benátkách nad Jizerou

Příloha číslo 2: Náhrobek druhého starosty Nových Benátek Josefa Nováka na novém novobenáteckém hřbitově

Příloha číslo 3: Náhrobek třetího starosty Nových Benátek Františka Linerta na novém novobenáteckém hřbitově

Příloha číslo 4: Současný stav bývalé novobenátecké radnice a městské studny na dnešním Husově náměstí